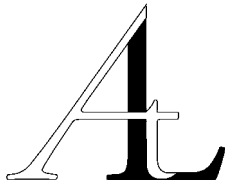

I S S N 1 3 9 2 - 7 3 7 X

Archivum Lithuanicum 22

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 22

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2020

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),

(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),

UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),

JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),

VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),

VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),

HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

PROF. DR. *William R. Schmalstieg* (kalbotyra / linguistics),

PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY, UNIVERSITY COLLEGE

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),

JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Mindaugas Šinkūnas

Jono Kristijono Dicelijaus lietuviška 1690 metų dedikacija ○ 9

Birutė Triškaitė

Jono Berento giesmyno *Iš naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmė-Knygos* ir maldyno *Maldė-Knygėlos* antrasis leidimas (1735): nežinotas egzempliorius Prahoje ○ 33

Ona Aleknavičienė

Lietuvių tarmių samprata Povilo Frydricho Ruigio gramatikoje
Anfangsgründe einer Littauischen Grammatick (1747): centras ir periferija ○ 83

Giedrius Subačius

Simono Daukanto Patarlių ortografijos lūžis Sankt Peterburge (~1838–1841) ○ 131

Roma Bončkutė

Simono Daukanto *BUDA Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū* (1845) šaltiniai ○ 217

Viktorija Šeina

Adamo Mickiewicziaus įsavinimas tarpukario Lietuvos mokykloje:
Mykolo Biržiškos indėlis ○ 249

Reda Griškaitė

Jašiūnų dvaras kaip Lietuvos istorijos rašymo erdvė ○ 277

Veronika Girininkaitė

Lietuvių draugijų veiklos atspindžiai
Vytauto Civińskiego (1887–1910) *Dienoraštyje* ○ 329

Recenzijos (Reviews)

Dalia Jakulytė

Recenzuojama: Birutė Kabašinskaitė, *XVI–XVIII amžiaus lietuviškų kalvinistų giesmynų kalba: redagavimo istorija*, 2019 ○ 357

Ona Aleknavičienė

Recenzuojama: Inga Strungytė-Liugienė (sud., par.),
Moderniųjų iniciatyvų ir tradicijos dialogas: surinkimininkų judėjimas Prūsijos Lietuvoje. Straipsnių rinkinys, 2019 ○ 363

Paweł Brudzyński

Review of: Gina Kavaliūnaitė (ed.), *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija 2. Naujasis Testamentas Viešpaties mūsų Jėzaus Kristaus, lietuvių kalba duotas Samuelio Boguslavo Chylinskio. Lietuviško vertimo rankraščio faksimilė = Biblia Lithuanica Samueli Boguslai Chylinski 2. Novum Testamentum Domini Nostri Jesu Christi Lithvanicà Linguà donatum a Samuele Boguslao Chylinski. Manuscripti Lithuanici imagines digitales*, 2019 o 377

Vilma Žaltauskaitė

Recenzuojama: Olga Mastianica-Stankevič, Jurgita Venckienė (par.), Mečislovas Davainis-Silvestraitis, *Dienoraštis 1904–1912. Bibliotheca Archivi Lithuanici* 11, 2020 o 387

Darius Staliūnas

Recenzuojama: Eligijus Raila, *Lietuvystės Mozė. Jono Basanavičiaus gyvenimo ir ligos istorija*, 2019 o 393

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Clemente Dedela

Spaudėjo gyvenimas ir lietuviškosios raidės <è> ir <Ë> Čikagoje o 403

Jurgita Venckienė

Mokslinis seminaras „*Sekant dvasią kalbos*“.
Kalbininkui Jonui Jablonskiui – 160 metų o 415

Giedrius Subačius

University of Illinois at Chicago

Lietuvos istorijos institutas, Vilnius

Simono Daukanto Patarlių ortografijos lūžis Sankt Peterburge (~1838–1841)

Simono Daukanto ortografijai būdingas nepastovumas: nereti persigalvojimai, pasirinktų atvejų modifikavimas, variantų gausa. Kreipiant dėmesį ne vien į atskirus rašybos pakeitimus, bet ir į gausesnius jų susitelkimus tam tikru laikotarpiu, galima kalbėti apie ortografijos lūžius, t. y. praktiškai vienos vartotos ortografijos pakeitimą kita (ryškių ortografijos elementų grupės modifikavimas suponuoja atsiradusią naują ortografiją, kad ir to paties autoriaus). Ortografijos lūžis suponuoja kritinį svarbių rašybos modifikacijų kiekį, leidžiantį kalbėti apie naują rašybą. Jei toji ryškių rašybos ypatybių grupė keičiama per palyginti trumpą laiką, tai ortografijos lūžis gali atrodyti vos ne momentinis persigalvojimas (pavyzdžiui, tokių palyginti greitai vykusių didžiųjų lūžių vien *Istorijoje žemaitiškoje* [ISTORYJE ZEMAYTYSZKA, IZ, ~1831–1834; LLTIBR: f. 1 – SD 2] Daukantas suformavo net penkis¹). Kita vertus, ortografijos lūžiai galėjo užtrukti ir ilgiau, tęstis net keletą metų.

Šios studijos pagrindinis tikslas – identifikuoti ir aprašyti Daukanto net apie ketvertą metų (~1838–1841) užtęsusį ortografijos lūžį Sankt Peterburge – jį sąlygiškai galima vadinti *Patarlių lūžiu*. Ne todėl, kad tokia rašyba būtų buvusi būdinga vien Daukanto ranka užrašytoms ar išspausdintoms patarlėms, bet kad maždaug tais 1838–1841 m. Daukanto vis papildomi juodraštiniai patarlių rinkiniai, 1842 m. didžia dalimi paskelbti jo parengtame elementoriuje (*ABECIĘLA LĪJTUWIŪ-KALNIENŪ ir ŽIAMAJTIŪ KALBOS*, Petropilie: Isspausta pas K. Kraju, 1842; *ABC*), aiškiausiai parodo to etapo Daukanto ortografinės minties raidą, laipsnišką variantų modifikavimą. Ketveri Patarlių ortografijos lūžio metai – nestabilios, kupinos ieškojimų rašybos laikas. Daukantas ir dar vėliau rinks patarles ir ne kartą jas publikuos, bet šios studijos tyrimo objektas visų pirma yra to pradinio Daukanto ranka surašyto patarlių rinkinio rašyba.

Savo tyrimus apie Simono Daukanto ortografiją Rygoje (~1827–1834) esu paskelbęs atskira monografija². Tačiau ir po Rygos, per keletą pirmųjų Daukanto gyvenimo

¹ Plg. Subačius 2018a, 264, 77 lentelę.

² Subačius 2018a.

Sankt Peterburge metų, galima identifikuoti bent du rašybos lūžius (~1835–1838), ankstesnius už Patarlių: 1) *Sankt Peterburgo Pradžios lūžis* apie 1835–1836 m. pirmąją pusę, kuriam, be kita ko, būdinga nauja Daukanto įsivesta diakritinė stogelio formos cirkumfleksu pažymėta (skliautuotoji) raidė <̂> [e] (vietoj buvusių <y, e, i>), įsivyravęs galūnės *-is* žymėjimas raide <y> – <-ys> (vietoj ankstesnių <-is>, <-ijs>), ėmęs dominuoti asmeninio įvardžio nom. sg. m. *ijs* 'jis' raiška (vietoj atsisakyto *is* 'jis'), pasirodžiusios instr. pl. m. diftonginės galūnės <-ais, -eis> (vietoj ankstesnių monofonginių <-as, -es>) ir kt.; 2) Daukanto *Spaudinių ortografijos lūžis* (~1836 m. II pusė–1838 m.), sietinas su pirmosiomis jo spausdintomis knygomis, maždaug sutampantis su jo bene svarbiausios tarnybos Lietuvos Metrikos metrikanto pavaduotoju pradžia; jam nauja buvo ypač galūnių monofongus imti žymėti dvigubomis raidėmis <aa, ee>, įsivesti digrafą <ou> [ou] (jį Daukantas buvo rašęs seniai – Vilniaus ortografijoje, kurią šiek tiek vartojo ir Rygoje maždaug iki 1828 m. – bet po to apie 10 metų buvo nuosekliai pakeitęs polifoniniu <û> rašmeniu su žiedo formos diakritiku), veiksmožio praes. 3 formą *yra* rašyti su raide <y> – *yra* (vietoj ankstesnės *ira* 'yra'), paprastinti [e] raišką kamienuose – teliko du pagrindiniai variavimo tipai <ei> ir <kiey> (vietoj anksčiau skirtų keturių). Spaudinių ortografijos lūžio pabaiga iš dalies persidengia su Patarlių lūžio pradžia – kai kurios senesnės ypatybės dar rašytos šalia naujųjų, pvz., <̂> ir <̃>, <̂> ir <̃>, <̂> ir <̃> – tad 1838 m. prasminga laikyti ir Spaudinių ortografijos pabaiga, ir Patarlių lūžio pradžia. O po ketvertą metų užtrukusio Patarlių ortografijos lūžio toliau eis taip pat maždaug ketverių metų gana vienodos Daukanto rašybos etapas, kurį galima vadinti Daukanto *Sostinės ortografija* (~1842–1846), neskiriant ryškesnių to etapo rašybos lūžių. Kitaip sakant, Patarlių ortografijos lūžis ilgainiui suformavo apystatybę Sostinės ortografiją.

Šioje studijoje visų pirma analizuojamas minėtas Daukanto juodraštinis patarlių rinkinys³, išsaugotas kaip jo *Margumynų* (*Marguminai*, *Ma*; įvairių išrašų ir pastabų įvairiomis kalbomis rinkinys; LLTIBR: f. 1 – SD 27) rankraščio dalis (11 puslapių – *Ma* 156–166). Tame rinkinyje Daukanto ranka surašytos ne tik patarlės, bet ir priežodžiai, taip pat šiek tiek sinonimų sąrašų, mišlių, augalų pavadinimų, kelios kalbinės pastabos, įvairūs kiti išrašai. Čia studijoje jie pagal žanrą smulkiau neskaidomi, patogumo dėlei dažniausiai apibendrinami *patarlių* terminu. Tuose 11-oje puslapių Daukanto du kartus pakartotas pavadinimas „Proverbia“ (*Ma* 156 ir 158) ir dar po kartą užvadinta „De Duplicitate substantivi“ (*DDS*, *Ma* 157) ir „Dikcionar: Milke. Patarles Letuwiszkas“ (*DicM*, *Ma* 159)⁴. Atskirai analizuojama atskirų atkarpų genezė: 1) *DDS* („De Duplicitate substantivi“, *Ma* 157 1a–1b); 2) *DicM* („Dikcionar: Milke. Patarles Letuwiszkas“, *Ma* 159 1a–2c); 3) *DicM2* (*Ma* 159 3a–162); 4) *DDS2* (*Ma* 157 2a–2b); 5) *ŽPat* („Žemaitiškos patarlės“, *Ma* 163–166); 6) *Prov1* („Proverbia“, *Ma* 158 I skiltis); 7) *Lepn* („Theodora Lepner“, *Ma* 158); 8) *Prov2* („Proverbia“ *Ma* 158 II skil-

3 Ačiū Rasai Senkutei-Kašėtienei, patarimais padėjusiai gilintis į lietuviškų patarlių universumą.

4 Apie pastaruosius du tekstus šiek tiek rašyta Subačius 2018a, 352–362.

tis); 9) *Prover* (kitas „*Proverbia*“, *Ma* 156); 10) *Vert* (kelios pridurtos patarlės *Ma* 157 ir *Ma* 156 pabaigoje atlikusioje vietoje, taip pat *vertikaliai* įterptos paraštėse ir tarp skilčių *Ma* 156, 158, 160, 161, 164, 165 ir 166). Iš patarlių įrašų rašybos, jų lapų sudėstymo, iš šaltinių nurašymo specifikos matyti, kad Daukantas tuos tekstus rašė ir ne iš eilės, ir su ilgesnėmis pertraukomis.

Turbūt pats Daukantas daug savo *Ma* 156–166 patarlių rašalu ir pieštuku susižymėjo pliusiukais – tas, kurias turbūt ketino persirašyti į švarraštį (neišlikęs), iš kurio paskui išspausdino visą *ABC* patarlių skyrių („Trumpi pamokslai arba patarles diel jaunū žmōniū i swietā išzejtantiū“ *ABC* 47–56). Pavyzdžiui, *Ma* 156 gerai matyti, kad pirmiau *Vert* prirašinėta paraštėse ir tik paskui įterpti pliusiukai. Vadinasi, jie žymėti vėliau, ne iš karto rašant. Didžiama tų patarlių, kurios pateko į *ABC*, iš tiesų yra su pliusiuku. Vis dėlto ir jos ne visai visos pateko į *ABC*, pavyzdžiui: + *Kas tau netink to ir kītam nedarik Ma* 166; + *teisūs nieko nebiję Ma* 166; + *małagī īr tijsq kalbont nieks nebklāuso Ma* 166; + *wīłks ont kęsu neszīktum Ma* 166; + *nie ugnęs n[e]galiu prieite Ma* 166. Antra vertus, nepažymėtos pliusiukais, matyt, nebuvo perrašytos ir todėl nepateko į *ABC*, pavyzdžiui: *Kījle spīr ledq taukon Ma* 164; *Plesdinga szīlīmą parnesz Ma* 164; *it dontū gelams Ma* 166.

Šioje studijoje remiamasi ir ankstesnių, bet kol kas nepublikuotų Daukanto ortografijos tyrimų rezultatais; ten tirti rankraščiai ir spaudiniai čia plačiau nepristatomi, vartojamos jų santrumpos išskleistos literatūros sąrašė (pvz., *D, DAR, DARB, Ept, HJ, IZ, JJ, KK, PaP, Pras, S, Zdr*).

1. PAPIERIUS. Patarlių tekstams Daukantas naudojo trejopą popierių.

1) *Ma* 156, 165–166. Užbaigus „*Samogitia*“ tekstą dar liko trys tušti to paties minėto „*A*“ ir „1837“ vandenženklis turinčio popieriaus puslapiai (*Ma* 165–166 matyti skaičiai „18“, o *Ma* 155–156 – „37“);

2) *Ma* 157–158, 163–164 neturi jokių vandenženklių⁵;

3) *Ma* 159–162 rašyti popieriuje su vandenženkliais: „1831 r.“ (*Ma* 159–160) ir kursyvinėmis ornamentuotomis kirilikos raidėmis „Г Г. X“ (*Ma* 161–162)⁶.

2. PATARLIŲ TEKSTAI. Pradiniai Daukanto *DDS* ir *DicM* įrašai dėl juose esančių Daukanto minčių apie <u> ir <ā> raides, dėl sinchroniškumo su *IZ* rankraščio pradžia (1–2 ra), dėl Daukanto <y> raidės [e] reikšmės nusakymo, ypač atitinkančio *IZ* 1–4 ra žymėjimą, ir dėl 1831 m. „Г Г. X“ vandenženkliaus datuojami apie 1831 m.⁷, vadinasi, rašyti dar Rygoje.

S datuotas apie 1837–1838 m., tad ir patarlių įrašai ant laisvų likusių *S* puslapių (*Ma* 156, 165–166) neankstesni. Jie buvo gerokai vėlesni už pradinius *DDS* ir *DicM* įrašus, gal apie 4–7 metus.

⁵ Dar žr. Subačius 2018a, 361.

⁷ Subačius 2018a, 362, 436.

⁶ Jų vaizdas skelbtas Subačius 2018a, 357 (47 ir 48 pav.).

1a	<p>sa naris, sunar mus) ragunda ragundy nymas.) pagedymas pagedim mas). alki mus alki nymus.) nuu argimus nuu ar ginymus.) waiks iate, waik- sty niute - waiks ias iemas, waik- sty ni jemas.) twana, twynymas) gluute, gluote, ont krute uuzpo konae sis ze kmudis kuzge is 24. soprijemas, sopulis). wirpise - na, wirpiciemas, wirpiny mas pake pakaius. pagedymas pa gady nymas augumas, augi- mas. augynyma.</p>	<p>wien'lis idyn sam, wien' telis sam idyn. jaklytym idyn, uuy- ras. amina wicrny a u d'ust nato wa molytney suadbon, ten y ni minigo ni cest jalytko Drugy e jakto monna proe- ka. prabinga, prabinguse pra- binkte ny Daukska moui Dwasim- gay. - remojcas, dangiuis xamiat remiszkas, Dongia- kas. wasarās parryna widownie oa - ben drus bendrynikas. grii nay dz, uiey puzze sis ix tam u d. nayerz, troki- Damy. z beregint numere, beregint iszklois. gloda tauwez pro puosta tauwas tit muui musze, xamiast tytko tytko - swetnay daries, mondagay elgus. i karjore. undyms lihsxa, lida, tishxa ragadina. swista nupres- tups. at buka bardixze, at xipo Kardas. aplame - miodir- le. Kellai, uininkas, keleiis grykinokas, asl gresznokas grykanis, nudieis. - Daguis, u, dzmeiziu, is pichlaia. is. - nu irganite liet izga niti. eykit is klauski'ites ges ay apo ber neli, teraukes susie- du.</p>
2a	<p>dydokle, les f eine März-Blume Pikt xie drei, dieu m. kohle Blüthen dydolis, lia m. f. Pasternokas) ein Schoss - Pasternack, Rottig. (Ridik- kas) Zwaiginnei, u m. Klapperkraut Zwaigorei, criu m. Terschalkraut Koplys, lia, m. Ein Hech apfel Herb. Zinginnei, niu. klapp-kraut. Zaskoales u f Gänsefüß. Herb. Zalpusnes Brandlattich. + adous kad kuli' xalour. + diotuwinko, ut wira, tarka wisitakoiē - Angelick wurzel. wirxi, xiu m ein gewisses kraut. wirbinieres. Hals - Rannukel.</p>	<p>zindu pawerz nu- wersiszkas uwersingga kam- tau kinis Zaginej palis ad. taukontas, taukingar. wisgalis wisgalingas. - wisruis wisiszkas. lpinij wis'oumenis</p>
3	<p>+ se dywo padijemo wis nuu yksi xim dan. + pui dywo wiszi ligi. - de dywo zime + ximos ptauks nu gatus ne- krint. + par wasara ne disber par xyma kou- mi misi.</p>	<p>zindu pawerz nu- wersiszkas uwersingga kam- tau kinis Zaginej palis ad. taukontas, taukingar. wisgalis wisgalingas. - wisruis wisiszkas. lpinij wis'oumenis</p>

1 pav. Daukanto rašymo tvarka sužymėti Ma 157 segmentai:
 DDS 1a, 1b, 2a, 2b bei Vert 3 (žr. toliau, 2.8);
 LLTIBR: f. 1 – SD 27

Rekonstruojant Daukanto patarlių tekstų eiliškumą, tikslinga pradėti nuo anksčiausių apie 1831 m. *DDS* ir *DicM* įrašų. Iš panašiu stiliumi ir rašysena užrašytų pavadinimų atrodo, kad Daukantas pasiėmė tuos du dvigubus lapus ir panašiu metu vieną užvadino „De Duplicitate Substantivi“, kitą – „Patarles Letuwiszkas“, prie kurio, matyt, pasvarstęs iš priekio pridūrė „Dikcionar: Milke“ (tad išėjo „Dikcionar: Milke. Patarles Letuwiszkas“). Taip Daukantas pasirengė du atskirus dvigubus lapus (po keturis puslapius *in folio*, *Ma* 157–158, 163–164 ir 159–160, 161–162) dvejomis pastaboms: vieną daiktavardžių „dubletams“, tad bent iš dalies sinonimams, antrą – Kristijono Milkaus žodyno patarlėms.

2.1. „DE DUPLICITATE SUBSTANTIVI“ (*DDS*, *Ma* 157 1a–1b). Iš tiesų *DDS* pradžioje, *Ma* 157 puslapyje, Daukantas tarsi žymėjosi savo lingvistines mintis, pastabas, panašius žodžius, pasakymus, juos gretino. Akivaizdu, kad tuo metu vartė Mikalojaus Daukšos 1599 m. *Postilę* (*DP*), iš jos išsirašinėjo į akį kritusius žodžius ar frazes, prirašinėjo sau žinomų (panašių) žodžių, tuos išrašus ir žodžius komentavo. Pats sau pasižymėjo išsirašantis iš Daukšos tris kartus: „u D[aukszy]“, „np Dauksza mowi“, „u D[aukszy]“ *Ma* 157.

DDS rašytas dviem skiltimis (stulpeliais), žr. 1 pav., kur Daukanto rašymo tvarka sužymėti abiejų skilčių 1a, 1b, 2a, 2b, 3 segmentai.

Pavadinimu „De Duplicitate Substantivi“ Daukantas deklaravo ketinantis rašyti apie dvejomis, sudvejintus daiktavardžius. Iš 1 lentelėje pateiktų pirmosios *Ma* 157 skilties pavyzdžių matyti lyg ir labiausiai linkus registruoti daiktavardžių sinonimus: *şanaris* – *sunarmus* [?!]; *pagunda* – *pagundynymas*; *pageidymas* – *pageidinimas*; *nuwarginimus* – *nuwarginymus*; *twana* – *twynymas*; *sopiejemas* – *sopulis*; *wirpiesena* – *wirpieiomas* – *wirpinymas*; *pagedymas* – *pagadynymas*; *augumas* – *augimas* – *augynyma*. Tačiau pasitaikė ir veiksmažodžių: *waikscioite* – *waiksztyniete*; *waikscioiomas* – *waiksztyniejomas*; *glauste* – *gludote*.

Tikėtini <i>DP</i> prototipai	<i>DDS</i> (<i>Ma</i> 157 I skiltis, 1a segmentas)
fanaréis 224(223),8; fanaréus 423,21; fanariumi 454,13; fanarei 527,13 [ir t. t.]	şanaris , sunarmus)
pagundá 125,28; pagundás 215,2; pagúndimo 400,20; pagúndimop 420,2 [ir t. t.]	pagunda pagundynymas.)
pageidimo 199,9; pageidimų 293,27; pageidímo 307,21 [ir dar vienas kitas]	pageidymas pageidinimas).
alkinimams 28,6; alkinimo 514,42; alkinimus 516,22; alkinimúfe 525,48	alkimus alkinymus .)
nuwárginimus 5,17; nuwárginta 114,38; nuwárgintas 177,11; nuwárginti 448,42	nuwarginimus nuwarginymus .)
waikštinéfiu 237(137),19; waikšczioť 247,31; 432,3; waikšczioiimo 465,25; waikštinéia 601,45 [ir pan.]	waikscioite , waiksztyniete – waikscioiomas, waiksztyniejomas.)
twânai 8,20; twánais 380,15	twana , twynymas)

Tikėtini DP prototipai	DDS (<i>Ma</i> 157 I skiltis, 1a segmentas)
głũdoio ant' krutũ Wieŝpatiés 416,1–2; głũdoio ant' krutũ Wieŝpa= tiés 416,21–22; meš ant' krutũ io głũdot' túrimę 416,22	glauste, gludote, ont krutũ wieszpa
fopulis 153,20; fopuli 491,19; fopulo 153,5; fopulus 153,29 [ir t. t.]	sopiejemas, sopulis ,
wirpėiimai 373,6; wirpėiimu 370,40; wirpėiimv 92,25	wirpiesena, wirpieiomas , wirpinymas
pakaiu 57,23; pakaiuia 493,24; pakaiumi 64,48; pakaius 493,28 [ir t. t.]	pake pakaius
pagedimas 394,4; pagedimas 394,31; pagedima 599,7; pagedimo 421,37; pagadinimas 394,18; pagadinima 188,18; pagadinimo 188,18 [ir t. t.]	pagedymas pagadynomas
auginima 64,16; auginima 277,38	augumas, augimas. augynoma

1 lentelė. 1a DDS (*Ma* 157) segmento I skilties išrašai ir kai kurie DP panašūs žodžiai (frazės); **pusjuodžiu** šriftu pažymėti Daukanto žodžiai ir frazė, kurių nusirašymas nuo DP labiau tikėtinas nei žodžiai neparyškintu šriftu

Toje 1 lentelėje pusjuodžiu šriftu pažymėti Daukanto žodžiai ir viena frazė, kurie randami DP ir kuriuos, labai tikėtina, Daukantas bus iš ten nusižiūrėjęs. Štai neužbaigta Daukanto frazė *gludote, ont krutũ wieszpa* akivaizdžiai perimta iš DP 416 puslapio⁸, kur panašiai formuluota net tris kartus, ir tikėtiniausia Daukantą nusirašius būtent nuo DP 416,21 eilutės, nes tik joje DP žodis *Wieŝpa=||tiés* nukeltas į tolesnę eilutę – Daukantas, greičiausiai netyčia, tos nukeltosios *-tiés* dalies liko taip ir nenusirašęs, perėmęs tik *wieszpa* (dar vienas DP 416,22 pavyzdys iš viso neturi žodžio **Vieŝpats*). Daukantas sau įprastą žodį *glausti* gretino su naujai surastu Daukšos *glũdoti*.

Žodis *sopulys* nebūdingas Daukanto raštams, bet vartotas Daukšos. Daukantas priešdėlio <sa> su nosine <a> nerašydavo, todėl formą *sąnaris* su nosine raide jis turėjo nurašyti nuo Daukšos. Bet kaip savą Daukantas pridėjo žodį *sunarmus*, kuris iš viso neregistruotas LKŽe. Apytiksliai tuo pat laiku IZ 2 ra Daukantas užrašė lyg panašų žodį *sunaras* („apgulę pyli Brausberg, kuri bū it *sunarũ* Warmejôs žemes su Natangeie“ IZ 166r). Gal jį Daukantas nusižiūrėjo iš Konstantino Sirvydo žodyno, plg. SD⁵ 36 *Sunarinis*, bet gal netiksliai perskaitė ar atsiminė?

Apskritai, iš šios pirmosios DDS skilties 1a segmento ryškėja, kad: 1) Daukantas aiškiai norėjo žymėtis panašių daiktavardžių (žodžių), sinonimų sąrašą; 2) tą sąrašą susidarinėjo naudodamasis Daukšos 1599 m. *Postile* – ten pastebėtus žodžius gretino su sau žinomais. Minėta, kad DDS Daukantas turėjo būti rašęs dar Rygos periodu, kai rašė

⁸ Čia ir kitur cituojama iš DP teksto ir konkordancijų, parengtų Lietuvių kalbos institute 2006 m. (žr. literatūros sąrašą).

pačią *IZ* pradžia⁹. Čia galima tik paryškinti mintį dėl raidės <y> – ją Daukantas pats savo iniciatyva parašydavo senąja žemaitiška [ę] reikšme (kaip kad savo *IZ* 1–4 ra), plg. formas *pageidyimas; alkinymus; nuwarginymus; waiksztynieite; pagedyimas; pagadynyimas*, o *DP* jos turi ne <y>, bet <i> raide. Daukantas čia sąmoningai modifikavo Daukšos ortografiją ir specialiai sužymėjo sau tada įprastesnę <y>. Ir savo paties gretintuose žodžiuose dažnai rinkosi <y>, plg. *pagundynyimas; waiksztyniejemas; twynyimas; wirpinyimas*.

Toks Daukanto sinonimų ar panašių žodžių gretinimo galutinis tikslas nėra žinomas. Jis galėjo planuoti rašyti žodynus ar gramatikas (vėliau ir rašė), galėjo svarstyti, kaip kokius žodžius pasirinkti savo *IZ* ar kitiems tekstams. Bet interesas ieškoti nežinomų žodžių, gretinti juos su žinomais – akivaizdus.

Įrašęs žodžius *augumas, augimas. augynyma* pirmosios *DDS* skilties Daukantas netęsė (ji imta pildyti tik daug vėliau) ir persoko į antrąją (žr. 2 lentelę).

Tikėtini <i>DP</i> prototipai	<i>DDS</i> (<i>Ma</i> 157 II skiltis, 1b segmentas)
anoié wieniteié Diewiŕfteie 406,22	wienitis iedyn sam, wienitelis samiedyn. jakby tym iedyn wyraz
ámžina 531,44; 533,50; 536,3; 549,37 [ir t. t.] Iéfus ir mókitiney io fwôdbon 68,3	ámžina wieczny á u D[aukszy] iest notowany mokityney swodbon , ten y nic innego nie iest ja[k] tylko drugi e, jakto mozna przekonac się ze Zmudzkiego ięzyka
prabigufio 55,26; prabingufio 55,37; prabigufėi 150,11; prabigufio 299,26 [ir pan.]	prabinga, prabinguse prabinkte
dwaŕingai 55,19 [tik 1×]	np Dauksza mowi Dwasingay
dáguieiu žėmeieiu / ir pekloieiu 56,50–51; žėmeieiu dáiktų 385,6; daguieiu žėmeieiu / ir pragarieu arba pekleiu 411,40–41	zemejeàs , do → [m.] danguéis zamiat → zamiast zemiszkas, dongiszkas
wáŕsaros [~ vasaros] 39,49; wáŕfaros 439,26; 439,27	wassarôs [~ vasarokus] jarzyna widocznie oa –
bėdriniko 197,7; bėdrinikais 454,17; bėdrinike 549,12; bėdriniku 558,35	bendrus bendrynikas
trôkždami 31,5 [tik 1×]	gdzie nacyjesciey pisze się sz tam u D.[aukszy] nacyję.[sciey] trokždamy. ż
Numire 271,24; numire 468,14; 488,1; 488,3	beregint numerę , beregint iszkloię
idánt žėmę puftu pawerftú 14,14; namus iu puftu pârwerte 50,37; ant dírwas puftós 302,42	gloda tawęs pro pusta tawęs
kodrinağ mané muŕi 158,14; kodrinağ mané muŕi 160,35	tit muni muszę , zamiast tylko ty → [m.] tikta
ŕwelná=llys rúbays 17,12; rúbais ŕwelniáis 21,10; kałbos / ŕwelnefnes 365,7; per ŕwelniásės kałbás 22,44; mandagai melūt mók 27,50; mandagėi tais žodžeis 204,1	swelnay daries, mondagey elgies.. i karicę

⁹ Subačius 2018a, 361–362, 424.

Tikėtini DP prototipai	DDS (<i>Ma</i> 157 II skiltis, 1b segmentas)
ładái 220(219),28; 520,45; wandenéfþ 579,40; wandenimi 612,5; wandenių 612,12	undynis tiksza, leda → [v.] ledaj tiksza
pagadina 514,24; pagadinť 610,5; pagadina 99,44	pagadina . swieta nupestieje
atšips 65,34; kárda 156,15; atšipimo 457,33; atšipimas 496,22	atbuka bardisze, atszipa kardas
ápłamu 84,51; 356,4; 382,30; 388,38; 609,27	aplame – incodirate
mes wifsi efme kelewiei 553,20; túlais keléis 278,9; efme kelewiei 553,20; kėleiwio 324,48	kellaiwininkas, keleis
griėšnikes 476,35; griėšnais 281,14; griėšnas 75,54 [ir pan.]	Grekinikas → Grekininkas, arb Gresznikas
núdeiufius 157,32; niėko ne nudėioš šwentiėii 223(222),52; núdeiufeis 422,5 [ir pan.]	Grekauiš, nudieis
daģuiėiu žėmeiėiu / ir pragariėiu arba pėkėiu 411,40–41	Daģuiėiu, žėmeiėiu ir pekloieiu
kurimė ižganiti túrime būt 110,15	nie iszganite bet ižganite
Eykit ir kláufkites geráy / ape bernėli 58,9	eykit ir klauskite geráy ape bernėli , teraukes susiedũ

2 lentelė. 1b DDS (*Ma* 157) segmento II skilties išrašai ir kai kurie DP panašūs žodžiai (frazės); **pusjuodžiu** šriftu pažymėti Daukanto žodžiai ir frazės, kurių nusirašymas nuo DP labiau tikėtinas nei žodžiai neparyškintu šriftu

Antroje DDS skiltyje 1b segmente Daukantas bus numatęs daugiau *komentuoti* Daukšos lingvistinius faktus, ne (tik) registruoti sau įdomius žodžius. Pirmieji trys antrosios skilties įrašai kaip tik tokias intencijas ir liudija:

a) Daukšos žodį *wienitis* ~ vienytis 'vienatinis' lenkiškai pakomentavo: „*wienitis* vienas sau, *wienitelis* pats sau, tarsi tuo vienas žodis“;

b) žodį *amžina* lenkiškai aiškino: „amžina, Daukša žymėjo <ā>“;

c) apie junginį *mokityney swodbon* lenkiškai svarstė: „ta <y> nėra niekas kita kaip tik kita <e>, kaip galima įsitikinti iš žemaičių kalbos“.

Po tokių pradinių pamąstymų Daukantas toliau vis tiek ėmė žymėtis atskirus žodžius, jų (ar frazių) paraleles, kaip kad buvo daręs ir pirmosios skilties 1a segmente – tarsi užmiršęs pildyti pirmąją, daug ilgesnę surašė antrąją skiltį (1b segmentą) – pavyzdžių ir su komentarais, ir su paralelėmis. Plg. žodžių, žodžių formų ir frazių paraleles: *prabinga* – *prabinguse* – *prabinkte*; *bendrus* – *bendrynikas*; *beregint numerę* – *beregint iszkloie*; *gloda tawęs* – *pro pusta tawęs*; *swelnay daries* – *mondagey elgies* ir kt.

Antrosios skilties lentelėje (2) labiau ar mažiau tikėtini iš Daukšos paimti žodžiai ar frazės sužymėti pusjuodžiu šriftu. Ypač neabejotina DP įtaka ten, kur galima tiesiogiai įrodyti nusirašytą frazę su konkrečiu puslapio ir eilutės numeriu. Pavyzdžiui,

mokityney swodbon paimta iš DP 68,3; *Daġuičiu, žemeičių ir pekloieiu* iš DP 411,40–41; *eykit ir klausk'ites geráy ape berneli* iš DP 58,9. Žodžiai *keleiis* ~ *kelėjis* 'keleivis'; *nudieis* ~ *nudėjęs* 'nusidėjęs' Daukanto turbūt ne visai tiksliai suprasti ir persirašyti, tad ne taip tiksliai atitinka DP tekstą.

DP, kaip šaltinį, liudija ir tam tikri Daukanto pastebėjimai apie rašybą – apie jau minėtą raidę <â> ir komentaras apie <ž>: „kur dažniausiai rašoma <sz>, ten Daukšos dažniausiai *trokždamy* <ž>“; panaši mintis pasakyta ir pastebėjime *nie iszganite bet izganite*.

Kai kurie žodžiai atrodo labai daukantiški. Pavyzdžiui, Daukantui būdingas *gloda* 'prapultis, nebuvimas, stoka, galas (badas)', o iš DP jis bus nusižiūrėjęs paralelų *pusta* (*gloda tawęs pro pusta tawęs*). Daukantui būdingas ir *karyčias* 'bokštas, kuoras', nors šis pasirašytas ne visai aiškiam kontekste (*swelnay daries, mondagey elgies.. i kariczę*). Taip pat daukantiškas yra *nupestėti* (*pagadina. swieta nupestieję; LKŽe fiksuotas pestyti* 'perdėtai gerai prižiūrėti, lepinti', nors nėra varianto su priešdėliu *nu-*; *pestėti* tik iš Daukanto), kuris lyginamas su Daukšos *pagadino*.

Antra vertus, kai kurios lingvistinės paralelės gal kilo Daukantui ir pačiam, nebūtinai buvo nusirašytos nuo DP, pavyzdžiui: *undynis tiksza – ledai tiksza; atbuka bardisze – atszipa kardas*. Nors žodžiai *vanduo, ledas, atšipti, kardas* vartoti DP, bet tai nereiškia, kad Daukantas būtinai juos iš ten nusirašė, nes konkrečių minimų žodžių junginių DP nėra.

Vienas Daukanto komentaras atrodo atsiradęs visai ne iš Daukšos – tai *wassarôs jarzyna widocznie oa* ('*wassarôs* [„vasarojus“] daržovė, matyt, oa'), nes Daukanto komentuojamas galūnės <-ôs> užrašymas su cirkumfleksu (jos tarimas esąs [oa]) nebūdingas DP, tipiškas tik Rytų Prūsijos lietuviškiems raštams.

Apskritai, rašydamas abiejų DDS skilčių pradžias Daukantas naudojo DP, savo sąrašus ir komentarus rašė daugiausia remdamasis DP medžiaga. Unikalioms frazėms rodo, kad Daukantas tikrai išsirašė iš DP 58, 68, 411, 416 puslapių. Nors ne tiek tikrai, bet vis dėlto gana įtikinamai atrodo formų, DP pasitaikiusių tik po kartą, perėmimas iš konkrečių vietų: iš DP 31, 55, 110, 406. Vadinas, ryškiausią pėdsaką paliko Daukanto nusirašymas nuo DP 31–68, 110 ir 406–411. Žinoma, Daukantas ir daugiau DP vietų skaitinėjo, tik tas kitas vietas atsekti sunkiau. Taip pat aišku, kad nenusirašinėjo ištiesai puslapis po puslapio, antraip išrašų galėjo būti daug daugiau.

Kaip minėta, DDS rankraštyje Daukantas išsirašinėjo ir komentavo DP leksiką ir rašybą apie 1831 m. Rygoje.

2.2. „DIKCIONAR: MILKE. PATARLES LETUWISZKAS“ (*DicM, Ma 159 1a–2c*). Kitas panašaus laiko kaip DDS buvo *DicM (Ma 159)* rankraštis (ant 1831 m. gamybos popieriaus). Jo intencija projektuota kita, kaip rodo pats pavadinimas „Dikcionar: Milke. Patarles Letuwiszkas“, – rinkti lietuviškas patarles iš Kristijono Milkaus žodynų (žr. 2 pav.).

Iš pradžių šių Milkaus lietuviškojo žodyno (*MŽlv*) patarlių (ir kitokių žodžių junginių ar tiesiog atskirų žodžių) išsirašymas prasidėjo sumanymu pirmojoje skil-

	Dictionar: Milke. <u>Patarles detuwiszkas.</u>		
1a	<p>st 305 libago ramtis ne eis e jamus Jemerte ubagiste, kepuy sematus stavasi niu adosi. - ubagauiu jalmuams xhivam. ubagu dales jalmuama - Dar ne ucinam uis lis ont nu- gara byhie uerece crasu. u d'ius garbar. Bekrutam kaip t'vai u' dai' ledus x'jany - Atras ugnis taukus, x'maydus is ne ugnis negalls p'roicite adius main barcho pradanta. - ukixtus frai koni w noay. umaru gina er gehet mit Eifer, ungetum darauf. jawai wadoiu urboxi u uenii</p>	<p>159 x'zais x'is x'ni maiq d'itery u, uayli u x'mo em p'icali u p'rad u, d'la uyr x'zenu ty, t' tony. x'p' jais x'amust jais. - pagawimas mouu idnak pagawimas pauwimas x'lingas shalists. u' lornis x'p' ugnimgas. ne ugnis kas. u' lornis absi'uke detua. - - uyp'elis x'amust uyp'elis</p>	1b
2a	<p>+ ne wakariksua wama ne wakar p'yrxiti zibbota on neq'ub. + Priwalgi di nu d'ius x'mogu gulbo zaiden chory niu u'nuo x'glodu + warro ankstoj dantis, welboj akkis k'rapaxta. k'io rano stais temu k'ambog dais d'itua, u' u'ixa laika. -</p>	<p>wi wachion d'ite, m' Verborgene ux wachey in Verborgene. waggju w'ogiau. weik ire weik k'itrus paraulis, apskritumias. orbis terrarum x'embavis, d'ius x'ames x'embaruimis atur, u' miki p'li z'ebrawxy x'boze - x'emjuele x'ideklele! pakj lek musu' r'akku darbus, x'iwicita x'emia b'logas tau nasxe p'waxe mata d'etuwio kudy puwo p'li i' no x'iemis x'lewali. - x'empatti: x'wdg'otlein. x'aura x'tebere k'tore lepiu b'ako. x'adus papute, p'yrnisi x'is x'aragot.</p>	2b
2c	<p>+ Deriek kaip x'ydas, u' mokiek kaip k'riks x'ezionis. + Jeresnis x'wis blis x'ankoie, ne kaip elnis g'iv r'ioie. - x'ukmishar. Firmeister ✓ me irste p'rasxa x'op'ostas + x'opostingas p'arzet t'iv tinga. Logis, wylgte misce w toquad wady, u' u'ic r'ekhi. x'odi doumi</p>	<p>+ d'etuwio n'iska u' u'ixa taika. x'a ni maia. - + Norint ney u'ij x'ios wents o'liket gas p'ad'oruis + pikts sapnas bewaik u'wik sta. aktas u'okit'ys d'ume d'ume nuw'ok' kepuyg. - + wowerie ont x'akos o jais x'ixma d'raia. ✓ sawa w'tas nus k'ompelis d'aug u'ertat. - + u'issu' balti d'ontys, o' neri nai kas o'z d'ontis u'p' gal' regite akys ne d'endi x'nd'ogaus.</p>	3b
3a	<p>+ Ore x'odis, ore u' dar'os. + x'odis galwos ne p'romusx u' x'odi o'z nesxu x'ad'as. Sprache. Durze ne x'mogus + moki x'odi, x'inai kelis + x'ina i' x'altas d'ui nas d'ei'waj x'ina i' - pazemimu x'nie d'rige</p>		

2 pav. DicM (Ma 159): sužymėti 1a, 1b, 2a, 2b, 2c, 3a, 3b segmentai

Daukanto rašymo tvarka;

LLTIBR: f. 1 – SD 27

tyje žymėti pačias patarles, o antrojoje – jas komentuoti (žr. 3 lentelę ir 2 pav., kuria-
me Daukanto rašymo tvarka sužymėti 1a, 1b, 2a, 2b, 2c, 3a, 3b segmentai). Daukan-
tas net nurodė *MŽlv* puslapį, nuo kurio pradėjo išsirašinėti – „str 305“.

<i>MŽlv</i>	<i>DicM</i> (<i>Ma</i> 159 pirmasis segmentas: 1a, 1b)	
proto- tipo p.	I skiltis (1a)	II skiltis (1b)
305	str 305 Ubbago ramtis ne eis į ja- wus człowiek bez bydła niezrobi zadney szkody w zbożu	< zdaię się że niemaiąc Litery ù, czyli ų z nosem pisali w przed u, dla wyrażenia tey litery – np jaųs → [m.] jaws zamiast jaųs – pagawimas mowię iednak pagaunu
305	Seniste ubagiste, lepiey senatue starość nieradość	
305	ubagauiu jalmużnę zbieram	
305	ubagu dales jałz → [m.] jałmużna	
305	Dar ne weinam už lis ont nugara będzie ieszcze czasu	
306	ūdzius Garbarz	
306	Bekrutam kaip Ūđai Ūđai Ledwo żijemy	
306	Atras ugnies taukus, znaydzie się	
306		np ugningas. nie ugniszkas. ūlingas skalisty
306	ne ugnies ne gallu prieite odzież mam bardzo podartą	
306		absiūkę Letua
306	uksztis straž koni w nocy	
307	uṃarù eina er gehet mit Eifer, un- gestüm darauf	
307		uppélis zamiast uppális
307		paurwinu paurbynu
308		Uterniks wtornik
309		użwadzion dūte, inf Verborgene [<i>MŽlv</i> Użwaczon]
309		użwadzey in Verborgene [<i>MŽlv</i> Użwaczey]
310	Jawai wadoie wzboże w cenie	
310		waggiu wógiau

3 lentelė. Pirmasis *DicM* (*Ma* 159) segmentas (1a, 1b) surašytas *MŽlv* prototipo
pavyzdžių eilės tvarka (nuo p. 305 iki 310); Daukantas daugiau rašė I skiltyje,
bet vis pasivydamas pildė ir II

Tada po kažkiek laiko, bet gal nelabai ilgai trukus, Daukantas tęsė patarlių išrašymą iš *MŽlv*, tik dar pasmulkintomis ir taip buvusiomis mažomis raidikėmis (žr. 4 lentelę).

<i>MŽlv</i> pro-	<i>DicM</i> (<i>Ma</i> 159 antrasis segmentas: 2a, 2b, 2c)	
totipo p.	I skiltis (2a, 2c)	II skiltis (2b)
312–313	+ ne wakariksčia warna ne wakar pyrsztù zébбота on nie glubi [głupi]	
315	+ Priwalgidinis Deiws zmogu gulda żaden chory nieumiera z glodu	
317	+ Warna ankstoj dantis, weliboij akkis krapszta. kto rano staie temu Pan Bog daię	
320	weik cze weik kittur	
335	Letue, už wiza laika	

4 lentelė. Antrasis *DicM* (*Ma* 159) segmentas (2a, 2b, 2c) surašytas prototipo *MŽlv* pavyzdžių eilės tvarka (nuo p. 312 iki 335); Daukantas daugiau rašė I skiltyje, bet vieną kartą papildė ir II

Bent trys ryškūs bruožai yra bendri pirmajam ir antrajam *DicM*, *Ma* 159 segmentui.

1) Abiejuose Daukantas ne tik išrašinėjo Milkaus patarles, žodžius ir kt., bet juos ir *vertė, komentavo* – dažniausiai lenkiškai (plg. *starość nieradość; będąc ieszczce czasu; żaden chory nieumiera z glodu; kto rano staie temu Pan Bog daię*), bet kartais ir vokiškai, apytiksliai nurašydamas nuo *MŽlv* (plg. *er gehet mit Eifer, ungestüm darauf; inf Verborgene*).

2) Antrasis yra pirmojo *tesinys*, mat pirmajame Daukantas išsirašė *MŽlv* pavyzdžių iš p. 305–310, o antrajame tęsė iš p. 312–335. Tad abu nurašinėti nuo *MŽlv* p. 305–335 ištisai, iš eilės – tarsi Daukantas nė knygos nebūtų buvęs užvertęs per pauzę tarp segmentų (ar bent jau žymeklį tiksliai įkišęs).

3) Abiejų rašyba dar rygiška, deranti su *IZ* vartotąja (dalies ypatybių Daukantas atsisakė Sankt Peterburgo laikotarpio pradžioje). Pavyzdžiui:

a) teberašyta <y> senąja žemaitiška [ę] reikšme (*paurbynu; pyrsztù*); tokia <y> [ę] Daukanto liautasi žymėti nuo *IZ* 5 ra, maždaug nuo 1833 m.; dar nėra vėliau atsirasiančių diakritinių *<î> ar *<ĩ> (*Letuwiszkas; kittur*);

b) <y> nežymėta tikėtinoje nepaplatėjusioje <-is> galūnėse (*uksztis iįð* kamieno nom. sg.; *dantis* acc. pl.; *akkis* acc. pl.); <-ys> dažnai buvo ženklinama nuo *GDKr*, taip pat labai išplito *HJ, JJ, PaP*, tad <-ys> jau turėtume tikėtis apie 1835–1836 m.;

c) teberašyta raidė <û> (*ūdzius; Ūdai; ūlingas; dūte*), kurios Daukantas maždaug nuo 1836 m. pabaigos ar 1837 m. pradžios atsisakė ilgam, <û> dar žymėjo *Ma* 10, 70, 98 (*JIF*), bet jau *Ma* 147, *Prasmoje* (*Pras*), „Samogitia“ (*S, Ma* 151–155), *Žodrodyje* (*Zdr*), *Epitome* (*Ept*) jos vietoje esama digrafo <ou> (arba <uo> praet. 3 formoje *buo* 'buvo');

d) <u> žymėta tikėtinoje <w> pozicijoje (*senatue; Letua; Letue*); <u> panašiose pozicijose dar iš dalies rašyta *Zdr, Pras*, gal apie 1837 m. pradžią, bet iš principo atsisakyta *S, Ept* 1837–1838 m.;

e) digrafas <ei> ženklintas kamienuose pirmojo [ei] raiškos variavimo tipo pavyzdžiuose (*weinam; Deius*); <ei> tokiuose pavyzdžiuose dar rašytas *Ma* 78, *S*, iš dalies šalia naujesnių variantų pasitaikė ir *Zdr, Pras*; tad apie 1837–1838 m. dar kartais pažymėtas, bet jau ir atmetinėtas. Kiek vėlėliau *Ept* <ei> iš pirmojo variavimo tipo pavyzdžių visai išnyko;

f) parašyta raidė <â> (*uppâlis*), kuri jau aiškiai nyko apie 1836–1838 m.; *Pras, Zdr, S* ir *Ept* tekstuose dažniausias variantas <â> panašiam [æ] vokalizmui reikšti (nors *Zdr* ir *S*, matyt, dar iš dalies rašyta ir <â>);

g) rinktasis digrafas <on> [on] (*ont nugara*); toks žymėjimas Daukanto paties imtas kvestionuoti *Zdr, Pras*, bet ryškiai tapęs nebedominuojančiu apie 1838 m. *Ept*.

Šių rašybos bruožų visuma geriausiai dera būtent su *IZ* rašyba (1831–1834) Rygoje. Atskiros ypatybės anksčiau ar vėliau pamažu atsisakinėtos 1833–1838 m., tad ir Sankt Peterburgo laikotarpio pradžioje.

Laiko skirtumas tarp dviejų pirmųjų *DicM* segmentų turbūt nebuvo didelis, nes jų rašyba iš principo ta pati.

Lieka neaišku, kodėl Daukantas ėmė nurašinėti *MŽlv* nuo vidurio (tiksliau – nuo 305 p.), kodėl nepabaigė išsirašinėti iki galo (tik iki p. 335, nors paskutinis *MŽlv* puslapis yra 352-as). Tuo metu jis galbūt intensyviai rašė *IZ* ar ir kitus tekstus, ir sumanymas išsirašyti Milkaus patarles, priešodžius, įdomesnius žodžius buvo atidėtas – liko tik pabandymu, eksperimentu. Visai kaip *DDS* išrašai iš Daukšos *Postilės*.

2.3. „DIKCIONAR: MILKE. PATARLES LETUWISZKAS“ (*DicM2, Ma* 159 3a–3b, 160–162) IR „DE DUPLICITATE SUBSTANTIVI“ (*DDS2, Ma* 157 2a–2b). Abu pirmieji eksperimentiniai *DicM* segmentai neabejotinai rašyti Rygoje. Tačiau tolesnis trečiasis segmentas (*Ma* 159 3a–3b, žr. 2 pav.) tęstas jau Sankt Peterburge, kur Daukantas atsivežė pradėtuosius *DDS* ir *DicM* rankraščius. Tą naują po ilgokos pauzės *MŽlv* patarlių kopijavimą, besitęsusį *Ma* 159 3a–162, galima pavadinti antruoju Milkaus lietuviškojo žodyno nurašymu – *DicM2*.

Daukantas nebetęsė ankstesnių išrašų (baigtų ties *MŽlv* 335), o ėmė išsirašinėti *MŽlv* iš naujo. Žymeklis, jei toks buvo, iš *MŽlv* jau buvo iškrikęs. Dabar *DicM2* Daukantas išrinkinėjo patarles priešinga tvarka – nuo *MŽlv* žodyno pabaigos iki pradžios. Taip jis pradėjo daug išsamesnį kalbinių duomenų iš *MŽlv* kopijavimą – *DicM2* prisirašė keturis puslapius (*Ma* 159 3a–162) *MŽlv* patarlių ar panašių kalbinių vienetų. Versdamas po lapą atgal Daukantas nepraleido nė tų *MŽlv* 305–335 vietų, kurias jau buvo išsirašęs anksčiau *DicM*, todėl du tuose pasikartojusiuose puslapiuose pasitaikiusius Milkaus pavyzdžius nusirašė antrą kartą (žr. 5 lentelę).

<i>MŽlv</i>	<i>Ma</i>	
317	Warna ankstioij dantis, weliboij akkis krapszta. kto rano staie temu Pan Bog daię 159	warna ankstioii dantis wielibooi akys krapszta 160
335	Letue , už wiza laika 159	Letuwininka už wiza laika. za nic maią 159

5 lentelė. Du kartus nurašytos tos pačios *MŽlv* patarlės (priežodžiai);
kairėje pusėje Rygoje 1831–1833, dešinėje – Sankt Peterburge kažkiek vėliau

Vėlesnį trečiojo *Ma* 159 segmento laiką rodo pakitusi Daukanto rašyba (apie ją žr. toliau, 2.5). Paraleliai su šiuo segmentu Daukantas atgaivino – ėmė tęsti – ir *DDS* rankraštį – jo tęsinį *Ma* 157 nuo 2a segmento galima vadinti antruoju *DDS* (*DDS2*, *Ma* 157 2a–2b, žr. 1 pav.). *DDS2* irgi išrašinėjo iš lietuviškosios Milkaus žodyno dalies (nebe iš Daukšos *Postilės*, kaip 1a–1b segmente) – tos pačios, kaip ir *DicM2*, taip pat pradėjo iš kito galo, kaip ir *DicM2*, net nuo to paties *MŽlv* 351 puslapio, kaip ir *DicM2*. Daukantas ir *DicM2* *Ma* 159 3-iajame segmente stengėsi kažkiek laikytis savo pirminio nusistatymo – visų pirma išrašinėti patarles, frazes ir pan., tačiau paraleliai kuriamame *DDS2* 2a segmente (I skiltyje) ėmė išrašinėti nebe sinonimus, o Milkaus žodyno augalų pavadinimus. Rašė maždaug paraleliai, tik skirtingus dalykus į du skirtingus rankraščius.

Štai iš *MŽlv* 351 į *DDS2* 2a segmentą išrašyti trys žodžiai (ne iš eilės, puslapio viduje; žr. 6 lentelę).

<i>MŽlv</i> 351	<i>DDS2</i> (<i>Ma</i> 157 2a pradžia)
[2] Żydoklė, lės, f eine Mårz=Blume	Żydókłe, lės f eine Mårz-Blume
[3] Piktżiedzei, dzių, m. hohle Blůthen	Piktżiedzei, dzių m. hohle Blůthen
[1] Żydolis, lio, m. (Pafternokas) (Riddikas) ein Schoß=Pafternack, Rettig	Żydolis, lio m. /: Pasternokas) ein Schoss-Pasternack, Rettig. (Ridikkas)

6 lentelė. *MŽlv* 351 prototipai ir *DDS2* (*Ma* 157) 2a segmento pradžia

Iš to paties *MŽlv* 351, matyt, tuo pačiu atvertimu apie tą patį laiką ir į *DicM2* 3-įjį segmentą įrašytos dvi patarlės (žr. 7 lentelę).

<i>MŽlv</i> 351	<i>DicM2</i> (<i>Ma</i> 159 3a pradžia)
[2] Derrėk kaip Żydas, užmokėk kaip Krikščionis, dinge genau, und bezahle richtig	+ Deriek kaip Żydas, užmokiek kaip krikščionis
[1] [...] Gerrėfnis Żwirblis Rankoj' ne kaip Elnis Girroj', ein Sperling in der Hand ift beffer, als ein Hirfch, der noch im Walde	+ Geresnis zwirblis rankoie, ne kaip elnis Girrioie

7 lentelė. *MŽlv* 351 prototipai ir *DicM2* (*Ma* 159) 3a segmento pradžia

Ir toliau pagal nustatytas *MŽlv* prototipų vietas (puslapius) galima atsekti paralelių *DDS2* ir *DicM2* išsirašinėjimą. Atrodo, kad Daukantas turėjo pasidėjęs prieš save abu tekstus ir, lapas po lapo iš pabaigos versdamas *MŽlv*, išsirašinėjo pavyzdžius tai į vieną (*DDS2* 2a segmentą), tai į kitą (*DicM2* 3a–3b segmentą), o nuo *MŽlv* 344 – ir į trečią (*DDS2* 2b segmentą); žr. 8 lentelę.

<i>MŽlv</i> prototi- po p.	<i>DDS2</i> (<i>Ma</i> 157 2a segmentas; augalų pavadinimai)	<i>DDS2</i> (<i>Ma</i> 157 2b segmentas; sinonimai, panašūs žodžiai)	<i>DicM2</i> (<i>Ma</i> 159 3a–3b segmentas; patarlės, frazės, žodžiai)
349	Zwaiginnei, û m. Klapperkraut		
349	Zwaguczei, cziû m Taschelkraut		
349			Zukmistras Fiszmeister
347	Z → [m.] Zoplys, lio, m Ein Stechap- fel Herb		
347			ne ieste prasza zopóstas
347			+ Zopostingas pareit turtinga
347			Zogis, wyległe miesce w łące od wody, uiscie rzeki
346			žodi doumi
346			+ Cze žodis, cze ĩr darbs
346			+ žodis gałwos nepramusz
346			уз žodi óžneszu
346			zadas. Sprache
345	Zinginnei, niû. klapp-kraut		
345			dusze ne žmogus
344			+ moki žodi, žinai keli → kelą
344			+ žina ĩ szałtas dĩinas Deiwaj zina ĩ
344 [3]		žindu	
344 [4]		zindau	
344 [1]		žinne	
344 [2]		žynė	
341 [6]			pažeminu erniedrige
341 [5]			pasaulės apskritumas orbis terrarum

<i>Mžlv</i>	<i>DDS2 (Ma 157 2a</i>	<i>DDS2 (Ma 157 2b</i>	<i>DicM2 (Ma 159 3a–3b</i>
prototi- po p.	segmentas; augalų pavadinimai)	segmentas; sinonimai, panašūs žodžiai)	segmentas; patarlės, frazės, žodžiai)
341 [3]			Žemdaris → Žembaris., de → [m.] diiws zames
341 [4]			Zembarinnis ašus. co mieli pili ze- brawszy žbože
341 [2]			Zemynele ziedeklele! pakylek musû rąku → rąnku darbus, kwiecista ziemia błogosław nasze prace małda Letuwiu kiedy piwo pili i na ziemię zlewali
341 [1]			Zempatti. Erdgöttin
339	Ząkoielles → Ząskoielles iû f Gänfefüss. Herb		
339			Zauna v Ziebere które lepiey baika
338	Zalpusnes Bran- dlattich		
338			žadus papute. pysznie się zaczął
337	+ adous kad ru- gei → kulei žalous		
336		žaginej palisadi	
335	+ Lietuwninką už- wižą laika		
335 [1]			+ Letuwininka už wiža laika. za nic maią
335 [2]			+ Norint ney wi → wyžios werts o tikt gaspadorius
334			+ pikts sapnas bewaik iwiksta
334			aklas wokitys dume teucze → [m.] deucze
334			nuwožk kepurę
333			+ wowerie ont szakos o jau ijszma droža
332	Wisztakoie – Ange- lickwurzjel		
332 [2]		wisgalis	sawa włosnus kompelis daug wertas

<i>MŽlv</i> prototi- po p.	<i>DDS2 (Ma 157 2a</i> segmentas; augalų pavadinimai)	<i>DDS2 (Ma 157 2b</i> segmentas; sinonimai, panašūs žodžiai)	<i>DicM2 (Ma 159 3a–3b</i> segmentas; patarlės, frazės, žodžiai)
332 [3]		wisgalingas	
332 [1]		wisizskas. lepiey wis- soumenis wisnus	
331	Wirzei, ziû, m ein gewisses kraut		
331	Wirbinczes → Wirbīnczes. Hals-Ranunkel		
331			+ wissû baltī dontys, o nežinai kas óž dontu yra gał regiete akys ne szirdi zmogaus
328		pawiezīnu	
328		pawezīnu	
326 [1]		wersizskas	
326 [2]		werszinga karwe	
289 [1]		taukinis	
289 [2]		taukoutas	
		taukingas	

8 lentelė. Iš *MŽlv* pramaišiu pildyti trys segmentai (sąrašai), apytiksle Daukanto rašymo tvarka (pagal *MŽlv* atitikmenų puslapius): 1. 2a *DDS2* (augalų pavadinimai); 2. 2b *DDS2* (sinonimai, panašūs žodžiai); 3. 3a–3b *DicM2* (patarlės, priežodžiai ir kt.)

Išrašu iš *MŽlv* 331 *wissû baltī dontys, o nežinai kas óž dontu yra gał regiete akys ne szirdi zmogaus* Daukantas ir baigė pirmąjį *DicM–DicM2* puslapį (*Ma 159*) ir iš tos pačios *MŽlv* 331 vietos įrašė į *DDS2 (Ma 157) Wirbīnczes. Hals-Ranunkel* taip pat pabaigė savo augalų pavadinimų registravimą. O sinonimų (panašių žodžių) sąrašą *DDS2* užbaigė iš *MŽlv* 289 puslapio žodžiu *taukoutas* (dar vienas sinonimas *taukingas* turbūt pridėtas paties Daukanto – jis mėgo darytis priesagos *-ingas, -a* vedinių, jo *DLL* žodyne suskaičiuota net apie 130 *-ingas, -a* priesagos naujadarų¹⁰). Sinonimams skirtas *DDS2* 2b segmentas prirašytas antroje skiltyje, tuščiam kamputyje, likusiame po daug ankstesnių Daukšos *Postilės* išrašų ir komentarų – taip tarsi kiek pateisinamas šito puslapio daiktavardžių dubletų pavadinimas (žr. 8 lentelę).

Bet *DDS–DDS2* išrašų Daukantas nebetęsė – su *DDS2* pabaiga jis tarsi liovėsi domėjęsis ne tik augalų pavadinimais, bet ir sinonimais (panašiais žodžiais). Ir net

¹⁰ Subačius 1993, 185.

1a
 1b
 2a
 2b
 3a
 3b

wisru gante. Oberhand
 kriegen.
 Ten wiskeruy eina, dort
 gehet es herg ab an fahrem,
 an gut und mittels.
 + müigt kai wirt nose
 wittawyls. heuchler
 + witsk biigodams liti'kau
 ir'berg.
 witi'ni'ere witko doulii.
 wikrus munter, belebt
 wikri merga.
 wuitivis sradni-
 ; wide do sradka.
 mastwekys, brant füver.
 + Pax pitwa, niev wiu'skali.
 bruch ni' xumier'ciado
 wartininkas nu warti Thorhü'ten.
 pikta gadine wirta
 + ir' marias ketmas uerimā
 uer'ria.
 noumirielj waidinas.
 + warna ankstioi dantis
 wiel'igie akys krapsta
 + wargas wargas pri'prie
 + warge bebudams tuvi uer'vite
 kaip galis.-
 + undent gieres, neburi giv'tari
 augo wakaj kaip medej
 giv'ioie.
 + waki kap puzi' dau
 nas ni' plutas.
 wagi' hiegontem wens
 + kots, o is'kontem daug
 keliu.-
 urwines bitis.
 + Tyta geres ne kaip lita.

11

witawa. Uelau miasto
 Unguwa an ger'berg.
 Ungure Anger ap ein
 fluss.
 + Titam ne prawusz gat
 wor.
 + twiksterieis par aust
 Tubawelys firtz macher.
 Darbaj neirstriwiois mis
 watskmas. twukis
 + tu is' munsy nephisxi
 toxes.-
 tolijedriaws, soglech.
 + utink, kai akmau so'kiv-
 wiu.
 timpinu gehe langsam.
 + kas diewa xadista, bus ir
 atista.
 + kiemo wale, to ir' tereibe
 + nemoku' matoute, te'vor
 nie' pradute.
 + kas daug xumū, ire ir
 daug xumū xedū wo
 wiel' Genuss. Do ist auch
 viel Verdruß.
 + xumie' batsus neit i' dom
 gu
 pri'xakeis dis bom
 kavianom
 + ahitis xnekutis
 Kad mano Teras gurus
 butis, novint i' si'na
 alskutis, ar' toks
 ne buxio
 + xrijstam kaip x'tapi
 medei kusindamās

+ Digos gra nemiekas + iopino Digu ne
 bet nemawras.
 + Digo bet zabojams
 + pri'Digwa wis galma gra.
 + so' te'vica ir' digwa gra.
 + i' Digwa ausi
 i' x' tawo burmas
 + Digwa i' Digwa, ausi.
 + ir' is'jes
 + ir' kumie' is' kati'roms so'klomp.
 + ir' mure' kas is' d' amo
 mure' tawo, o
 mure' xenna, i' au' gadi'

3 pav. Ma 160: sužymėti 1a, 1b, 2a, 2b, 3a, 3b DicM2 segmentai
 Daukanto rašymo tvarka;
 LLTIBR: f. 1 – SD 27

nevisiškai pripildė tą patį *Ma* 157 puslapį – ūpas išrašinėti augalų pavadinimus dingo anksčiau, nei prirašė pirmąją skiltį iki galo – likusiame tuščiajame kairiame puslapio kamputyje (3-iajame *DDS2* segmente) dar vėliau sutalpino keturias lietuviškas patarles, nebe sinonimus ar augalų vardus – tos keturios patarlės yra vėlesnis prirašas, priklauso *Vert* patarlėms (žr. toliau, 2.8).

O patarlių išrašymas iš *MŽlv* tęsėsi, tad, galima sakyti, tęsėsi ir antrasis *DicM2*. Iš *DicM2* santykinio išrašų iš *MŽlv* gausumo (palyginti su *DDS2*) matyti, kad Daukanto prioritetu tapo būtent *patarlės*. Prasiveržusi patarlių kaupimo aistra Daukantui greičiausiai buvo kilusios minties rengti jų publikaciją išraiška – 1842 m. sausio 5 d. buvo duotas cenzūros leidimas Daukanto knygai *ABECIĖLA LĪJTUWIŪ-KALNIENŪ ir ŽIAMAJTIŪ KALBOS (ABC)*, kurios 21 skyrius (*ABC* 47–56) ir skirtas patarlėms.

Atrodo, kad liovėšis pildyti *DDS2* ir ėmėsis uoliai tęsti *DicM2* (*Ma* 160 ir toliau) Daukantas galėjo sudėti, sunerti *DDS–DDS2* ir *DicM–DicM2* lapus į vieną pluoštą. Iki šiol čia minėjau tik pirmųjų puslapių – *DDS–DDS2 Ma* 157 ir *DicM–DicM2 Ma* 159 – pildymą, tačiau fiziškai tuo metu Daukanto rankose tai tebuvo du beveik prirašyti puslapiai iš turimų aštuonių, likę šeši tebebuvo tušti. Anksčiau iš vieno šaltinio (*MŽlv*) turėjo būti patogiaus išrašinėti į atskirus dar nesunertus lapus, kad nereikėtų vartyti. Bet kadangi interesas pildyti *DDS2* užgeso, tai ir išrašinėti paraleliai į skirtingus sąrašus nebeliko reikalo. Todėl kaip tik tada Daukantas galėjo vieną dvigubą lapą įdėti į kitą – *Ma* 159–162 lapus (*DicM–DicM2*) į vidurį tarp *Ma* 157–158 ir 163–164 – vieną dvigubą lapą apgaubti kitu ir tęsti patarlių išrašymą jau ne šokinėdamas tarp lapų, o rašydamas iš eilės į sudėtuosius, tęsdamas *DicM–DicM2*. Netgi dar toliau už tuos sunertuosius lapus – patarlių surašymas iki pat *Ma* 166 imtinai atrodo nuoseklus – o *Ma* 165–166 juk yra „Samogitia“ naudoto popieriaus atlikusi neprirašyta pabaiga. Taigi Daukantas ne tik įdėjo *Ma* 159–162 (*DicM–DicM2*) tarp *Ma* 157–158 ir 163–164, bet ir juos visus kartu įkišo į tą *S* naudotą popierių – tarp *Ma* 155–156 ir 165–166. Ištaisai patarlės buvo rašomos (tai patvirtina rašysena, duktas ir rašyba) ir toliau nuo *S* rankraščio atlikusiame popieriuje *Ma* 165–166 – tad nuosekliai iš eilės per trejopą sudėtą popierių.

Išrašai iš *MŽlv* tęsėsi *Ma* 160, 161 ir imtinai iki *Ma* 162 pabaigos (tiksliai sutapo su 1831 m. „Г Г. X“ popieriaus pasibaigimu). (Dar tolesni *Ma* 163–166 išrašai jau buvo ne iš *MŽlv*; žr. toliau, *ŽPat*, 2.4). *Ma* 160 pavyzdžiai su sužymėtais rašymo eilės segmentais matyti iš 3 pav. ir 9 lentelės.

<i>MŽlv</i> proto- tipo p.	Seg- men- tas	<i>DicM2</i> (<i>Ma</i> 160 I skiltis)	<i>MŽlv</i> prot. p.	<i>DicM2</i> (<i>Ma</i> 160 II skiltis)	Seg- men- tas
331	1a	wirszu gaute. Oberhand kriegen	321	Wielawa Welau miasto	1b
331		Ten wirkszczuy eina, dort gehet es her ab an Jahren, an Gut und mitteln	307 [1]	Ungura Angerburg	2b
330		+ mūigt kai wīlnose	307 [2]	Ungura Angerap ein fluss	

<i>MŽlv</i> proto- tipo p.	Seg- men- tas	<i>DicM2 (Ma 160 I skiltis)</i>	<i>MŽlv</i> prot. p.	<i>DicM2 (Ma 160 II skiltis)</i>	Seg- men- tas
330	1a	wiłtawi → [m.] wiłtawylys. heuchler	304	+ Tiłam ne pramusz gałwos	3b
329 [5]		+ wiłks biegiodams bilikou užbieg	304	twiksterieię par ausi	
329 [6]		wilkinicze wilka doubie	301	Tubawelys pilz → [m.] filz macher	
329 [4]		wikrus munter, belebt wikri merga	299	darbaj neisztriwoiemis	
329 [3]		widutinis sredni	297	wałksmas. trukis	
329 [2]		i widu do srodką	296	+ tu isz munęs neplieszi toszęs	
329 [1]		martwežys, braut fürer	296	toli → [m.] tolydziaus, so- gleich	
327 (227)		+ Par pīļwā nier wīiszkeli. brzuch nie zwiercadło	295	+ sutink, kai akmou só kīrwiu	
326		wartininkas nu wartū Thorhüter	294	timpinu gehe langsam	
324		pikta gadine wirto	292	+ kas diewa žadieta, bus ir atiista	
324		+ ir mažas kełmas wežimą werczia	292	+ Kieno wale, to ir teisibe	
320	2a	noumirielej waidinas	292	+ nemoku małoute → małoute nemoku , teisos nie pradiete	
317		+ warna ankstioii dantis wie- liboii akys krapszta	282	+ Kur daug szunū, cze ir daug szunszudū wo viele → [m.] viel Genuss, da ist auch viel Verdrusse	
316		+ wargas wargą prispir	281	+ szuneis bałsus neit i dongu	
316		+ warge bebudams turi wersteis kaip galis	280	priszokeis dirbom kariawon [kariawom]	
315		+ undeni gieres, nebusi gīrtas	279	+ alutis sznekutis	
311 [1]		augo wakaj kaip medej gīrioie	278	+ Kad mano Tews gyws butu, norint i Siiną atszlei- tas, asz toks ne buczio	
311 [2]		+ Wakū kap pupū dounos nie plutos	277	+ Sznipsztam kaip szłapi medei kurindameis	

<i>MŽlv</i> proto- tipo p.	Seg- men- tas	<i>DicM2</i> (<i>Ma</i> 160 I skiltis)	<i>MŽlv</i> prot. p.	<i>DicM2</i> (<i>Ma</i> 160 II skiltis)	Seg- men- tas
310	2a	+ wagii biegotem wens kełs, o ieszkontem daug keliū			
307		urwines bitis			
305	3a	+ Tyła geresne nekaip biła			

9 lentelė. Į *Ma* 160 iš *MŽlv* su mažais pakeitimais ir kartais komentarais Daukanto išrašyti *DicM2* pavyzdžiai; sužymėti 1a, 1b, 2a, 2b, 3a, 3b segmentai Daukanto rašymo tvarka

Kaip matyti iš *Ma* 160 (9 lentelės), Daukantas išrašinėjo *MŽlv* atgaline tvarka, bet kiekviename konkrečiame *MŽlv* atvertime ne visada tokį eiliškumą išlaikė: kartais ir nurašė iš galo, o kartais – tiesiog kaip papuolė (tie atvejai, kai atvirkštinė eilė supainiota, prie *MŽlv* puslapio numerio tarp laužtinių skliaustų pažymėta *MŽlv* eilės tvarka).

Iš *Ma* 160 rašymo tvarkos matyti, kad Daukantas iš pradžių dar irgi bus manęs skiltis skirti skirtingiems įrašams: patarlėms pirmąją, tikriniamis *MŽlv* rastiems vardams – antrąją. Konkrečiai iš *MŽlv* 331–324 išrašė 14 patarlių (frazių) kairėje skiltyje (1a segmentas), o tada iš *MŽlv* 321 vieną pavadinimą *Wielawa Welau miasto* – į dešinę (1b). Ir vėl toliau į pirmąją skiltį persirašė 9 patarles iš *MŽlv* 320–307 (2a), o paskui į antrąją nutarė įtraukti miesto *Ungura Angerburg* ir upės *Ungura Angerap ein fluss* vardus iš *MŽlv* 307 (2b). Bet daugiau jau į antrąją skiltį neberašė atsirinktinai – tik pripildęs visą pirmąją skiltį iki 3a (*MŽlv* 305), į antrąją toliau 3b ėmė rašyti iš eilės iš *MŽlv* 304 ir prirašė ją patarlių, ne tikrinių vardu, kaip kad buvo sumanęs iš pradžių. Visą dėmesį vis labiau telkė į patarles.

Šiame *Ma* 160 Daukantas nurašinėjo ir tuos *MŽlv* puslapius, kuriuos jau buvo išrašinėjęs Rygoje (*MŽlv* 305–335), tik dabar priešinga tvarka. Atrodo, kad Daukantas dar nebuvo pamiršęs, jog jau turi patarlių iš tų puslapių, ir daugiausia išsirašė dar neperimtas (dabar išsirašinėjo atidžiau, gausiau). Vis dėlto du kartus Daukantas nurašė tas pačias patarles, pakartojo, matyt, neatsiminė gerai jas turintis. Naujuose nurašymuose matyti rašybos pasikeitimų (plg. *akkis* acc. pl. – *akys*; *Letue* – *Letuwiniinka*); žr. anksčiau, 9 lentelę.

Ir dar du tolesni puslapiai *Ma* 161–162 prirašyti ta pačia atvirkštine *MŽlv* tvarka – iki pat *MŽlv* pradžios (žr. 10–11 lentelę).

<i>MŽlv</i> proto- tipo p.	<i>DicM2</i> (<i>Ma</i> 161 I skiltis)	<i>MŽlv</i> prot. p.	<i>DicM2</i> (<i>Ma</i> 161 II skiltis)
265	+ Kou tiewelis sudieię dusaudams, tou sunelis prarado klikaudams	177	+ Numai Numaiczei, norint po smilgiū
264	+ Pasuła gera žmona	175	+ tolimī gintys dide meile, artimī gentys wīinī waidai

<i>MŽlv</i> proto- tipo p.	<i>DicM2 (Ma 161 I skiltis)</i>	<i>MŽlv</i> prot. p.	<i>DicM2 (Ma 161 II skiltis)</i>
262	Kaip duktele suskato ĩr matucze su- prato	167	+ Diena wakarop, metai gałop
256	+ Koks stogas toks ir łaszas	166	+ meszka girrio o skura jau raizo
238	+ liga ne sesou	166	+ Koke mesa, toke sriuba + koks pons toks ĩr sługa
–	+ kas skaust tas priskaust v skaustus priskaust		
236	+ asz kitto apseilota newalgisiu	162	+ Melagis tiisog, teisibe ózkloneis
235	+ ne sawo ioies ir kłanĩ nusiese	161	+ Medu siejau pipira dikst
234	+ ney saules duktie negał iem itikte	161	+ Ne wissĩ fĩi medieie, kurii kum- pus trubus tur
231– 232	+ imdams sakało tur, akys, adou- dams szunęis	160	+ Daug noriedams ont maža atsie- da → atsie d
230	+ Su rikszĩ kudiki i kapus nenuwa- risi, su piragu neparwadinsi	158	+ mandagumu nedarisi pouda → pou do
221	gału gałwos rieda užmokiete	156	+ mainai warnams priida wakams
216	+ Bagoczius ragouczius irgi puikou- czius	156	+ maninika wartuse warnai ka → krankia
214	Merga ne tau auginta ne tau pustita	154	+ nuludes kai žiamę pardawes
213	Jus Jsziputiele pĩłwoĩĩ	154	+ Kaip łunko mazgą ĩszmezgę
211	+ mundagumu neuždarisi pouda. Artikeit hilft nichts zur Wirthschaft	152	+ ožmokies só łopetù
210 [1]	+ Protas iszminti wadzioie. Ver- stand mus den Vitž regieren	152	+ Lepto gało prilipo
210 [2]	+ Kad wietos neteksi, brotą [protą] gausi	150 [1]	+ lĩga ne sesou
208	- Guday kinka arklus prateguy	150 [2]	+ liga raita atio pieszce asto
204	+ Plieszk łąka kad plieszas, kad pri- keps nespiesi	149	- Kad tawi warns sulestu
194 [1]	+ Jsž pełù dulkęs neiszwari	146	- Taj iau iò likimas
194 [2]	+ Peliedos sermiegù apsiwilko znikł, wyszedł skrycie	146	- Ŧai Jau altiko [atliko] umarł
		141	+ Kur łosi, ten ir łaksi
		141	- Łaima liemę, Geburts Götin
		140	- łuibay dainioute fein singen

10 lentelė. Į *Ma 161* iš *MŽlv* su mažais pakeitimais ir kartais komentarais
Daukanto išrašyti *DicM2* pavyzdžiai

<i>MŽlv</i> proto- tipo p.	<i>DicM2 (Ma 162 I skiltis)</i>	<i>MŽlv</i> prot. p.	<i>DicM2 (Ma 162 II skiltis)</i>
140	Łabgawa m. Labiau		widocznie pokazuie się ze te nazwi- sko iest nowe, gdyż Prussacy nazy- waią Kurlendiie
139	+ Łobis budina. Wargas migina. Gut macht Muth, Armuth drückt nieder	53	Ansus sawa kulszis naujù dirzu su- sirakino
126	+ Bieda koies taisa	51	+ dewini gudai wīna awina piauna. daugiaus zmoniu kai maz darbo
104	+ Asz jam kałna pilau, ijs mon doube kase	50	+ su dīiwó negaļ bartiis
103	+ daug klausik, maž kalbiek	33	+ naktis nebrolis
100	+ mažī szuniczej ir dīdelus sujautren	23 [1]	+ Bieg wīłks, tunk wīłks, stow wīłks dziun wīłks
99	+ jou turtingesnis, jou sziksztesnis	23 [2]	- tekinis biega
99	+ Jou daugiaus turi, jou daugiaus nori	21	+ pri barsdos, rek ir lazdos
97	+ raiszu kumeli netolei tenuiosi	20	+ wałwaj → bałwaj ir wondeni at- grēiz → atgroužen
95	+ iļgā ijszma bedrožont szou kepe- ni → kepenę pagaus	19	- Pri juso bałtos gałwos atejau
93	+ jaunibe paikibe	19	+ Bałtoii swieto nedaug gut gesinte leute sint nicht ei häufig
93	+ pikts sapnas beweik iwiksta	16	+ Dīiwi douk, isz tawo burnos i Deiwa ausi
92	+ ie giwentina pragiwens, ie wargtina prasiwargs	17	+ Mon czebuttis, tau dygluttis
87	+ Kur szuds, ten ir gruds	15	+ auges ir uk ugterieies, is → [m.] ir išzminti praauges
81	+ ginkes, numires nesiginsi	14	+ Pats audzia pats meta. Her3 lügner
80	+ girto dowina, paiko dziaugsmus	14	+ atminsi gintouię dīina
78 [1]	+ nelaima susiriemę ragais	11	+ buklus ir só žousī mok arte
78 [2]	+ Genis margas o swiets dar marges- nis in der Welt geht es fehr toll zu	11	+ kurs ars nepawargs
76	+ Nakties gegužie parkukous	6	+ dirbte negaliedams bili kou anouiu
71	+ oszka negalwiis, merga neszeimina	4–5	+ szałts mūigs alu jautont
70	+ Dīina wakarop meta gałop. es ist alles vergänglich	5	ałumi twindau

<i>MŽlv</i> <i>DicM2</i> (<i>Ma</i> 162 I skiltis) proto- tipo p.	<i>MŽlv</i> <i>DicM2</i> (<i>Ma</i> 162 II skiltis) prot. p.
69 + Su dalgiù neľauksi giedros	4 + alus ne undou kunegai ne pĩimi- nys trzeba patrzyc z kim do rzeczy masz
68 + gaidzio doutas awiną grau → graybo	4 + sotus aľkaną nepažist
68 pikta gadine wirtu böse 3eit geworden	1 + ĩsz adatos wežimą priskaľda

11 lentelė. Į *Ma* 162 iš *MŽlv* su mažais pakeitimais ir kartais komentarais
Daukanto išrašyti *DicM2* pavyzdžiai

Ma 162 puslapis baigiasi patarle *ĩsz adatos wežimą priskaľda*, išrašyta iš pirmo (tad Daukantui iš paskutinio) *MŽlv* puslapio. Daukantas nuosekliai peržiūrėjo visą *MŽlv* žodyną.

2.4. „ŽEMAITIŠKOS PATARLĖS“ (*ŽPat*). Ir toliau *Ma* 163–166 Daukantas tęsė patarlių sąrašą – panašiu rašalu, panašaus dydžio raidėmis, panašiu daktu – nors šaltinis *MŽlv* buvo pasibaigęs (žr. 4 pav. ir 12–15 lenteles). Atskiro pavadinimo *Ma* 163–166 patarlės neturi, sąlygiškai gali būti pavadintinos „Žemaitiškomis patarlėmis“ – *ŽPat*. Kyla klausimas, iš kur jos imtos.

<i>ŽPat</i> (<i>Ma</i> 163 I skiltis)	<i>ŽPat</i> (<i>Ma</i> 163 II skiltis)
+ + pĩktù pĩktą gen	+ motinas → motinos rąkas yra swelnas
+ ne muna kiaules, ne mana → muna pupas	+ nu wĩlko bieges sũtiko meszką
- ľaukta besũľaukta	Tou Diiw’s prazwelgę
+ kriauklys kriauklou nekĩrs akĩis	pažwaľgą Diiws mums parodę
+ sũ raiszũ kũmelĩ ne toľi tenukelausi	gĩľfĩniũ praiows
+ tiks Diiwou apswĩles	+ motrĩszkoses plĩki ĩsz numũ wara
dziowos ľaiks, oręs ľaiks, szĩno ľaiks, karęs ľaiks, rudĩniũ ľaiks, sieięs ľaiks, kulęs ľaiks, – pas → pavasarĩ ľaiks	+ Szĩľima kauťũ neľauž
jejbę, jeebe, kľopot	+ wargą waks
sũbĩnoks, sũbinauskis	galis → galys uż gali
nutartie, itartie suspicium	+ ĩsz tũ szudo, ne bus grudo
tais žũdeis ĩ ispieię	+ ĩsz szudo waszko → waszką ne sunksi
+ Koks toks wiresnesis, noris ĩsz pupũ ne- waroms	+ giws ĩ žámę nelisi
+ kas skaust, tas priskaust	szonkelys, szontakys

+ piktū piktā gen.	+ motinas vakas yra ¹⁶³ svietnas
+ ne mīna kiaules, ne mīna pupas.	+ nu wītko hūges sūtiko mēxka.
- Tautā besūtautā	Tau dūwis praxwelge.
+ Kriauklys kriauklou nekūrs akūrs	praxwatga dūwis mums praxade
+ sū raxxū kūmeli ne totū tenukelauši	gēltimū praxiows
+ tiksī Dūwou aps wiles	+ matwēxkores plikt ixs nu mū wara.
Dūwougs taiks, ores taiks, xūno taiks, karis taiks, rudimūstaiks, siwes taiks, kules taiks, - pasasari taiks	+ xitima kautū netauri
jejebe, jeelbe, kloptot,	+ wargu waks
sūbimoks, sūbinauskis	galys ir gali.
nūtarstie, itarstie suspicium	+ ixs tō xudo, ne bus gredo
tais xōdeis + ispiwis	+ ixs xudo waxka ne sunk
+ koks toks wivernesis, noris ixs pupū newaroms.	¹¹⁻
+ kas skaust, tas pwiirkaust	+ gūws i xāms, nelisi
alki ixs meste	xonkelys, xontakys
+ gūt sau pupa, oxausi ixs mētū.	xunys pamesta ne ixs tūm
klusī i naga,	xūnū's kousnys
+ wītko nagi buwes	+ baiors xūnū tawors
+ lig saule patchies	+ mūxiks aukso gūxiks
mums nu ^{pasasari} xōdeis	≠ pušta tawes ar mūmes
ir ahys ixs te hūis	+ tas wivrs yra ir xit tō ir
naktō wīdū, Dū nauw dū	xatto ne gūes.
+ wers xūi nelitower, jātū nebausi.	wū nus ^{stautas} xāms
augour pang	ixs patis it oclou kōita.
+ dālys praxiodes, praxa ne gūes	+ nepadūies, ne wēixik, ne ixs xhok.
	+ xixes, nepaxikos.
	it webus nūmus sūmū
	+ kientatesis prakent
	+ ar i kelnēs kōixi, wēis
	+ xis netaxits

4 pav. Ma 163: ŽPat pradžia; tai ne iš Milkaus imtų patarlių, priežodžių ir žodžių sąrašas; LLTIBR: f. 1 – SD 27

<i>ŽPat (Ma 163 I skiltis)</i>	<i>ŽPat (Ma 163 II skiltis)</i>
alki užmeste	szunys pamestą neiestum
+ gūl sau pupą ozausi užmetiis	szūniis kousnys
klusi i nağą	+ baiors szunū tawors
+ wīlko nagī buwęs	+ mùzīks aukso guzīks
+ lig saule patekies mums nu rasos → aszarū ir akys išstekies	+ pustà tawęs ar mùmęs [mùnęs]
naktowidù, dīinowidù	+ tas wirs yra ir szīlto ir száto regieies
+ wersziù nebłowęs, jatiù → jautiù nebaubsi	wīinus [<i>itrp.</i> : it ouzoufus zámin] rīta, kītī išzbadusis patis it-oułou krīta
augous paug	+ nepadieies, ne weiziek, v ne ieszkok
+ dątys praiedęs, prota → [m.] proto negiies	+ szikęs, nepaszikęs
	it webrus numus strunū
	+ kientątesis pakent
	+ ar i kelnès kīsi
	+ werszis nelaižits

12 lentelė. *Ma 163* Daukanto surašytos *ŽPat* patarlės

<i>ŽPat, Ma 164 I skiltis</i>	<i>ŽPat, Ma 164 II skiltis</i>
+ Nieugnęs nebgaló beprieite	+ piktū piktą gres
+ tarp durū nekīszk pīrsztą	+ pikto nepritiręs, doro nepazinsi
istoię gadine	+ wargs wargą rem
+ joudas rąkas, bałta douna, bałtas rąkas, jouda douna	+ toks parītus tōks pastatius
tyrum tyrs, plīkum plīks	mīnemaj
+ īsz tū sziaudū, nebus grudū	atmīnamaj
wakali negebous essi	tam neklūwa
taką praminę, taką sūletīno	i žōdiou wīitą → wīita (:i žodys:)
nieka nepeszi	Kījle spīr ledą łaukon
kàp dedams, kàp tarems	Plesdinga szīlīmą parnesz
grobi grīite	+ szuds szīkiei moka v + kiauszis → kiau- szys wīsztą moka
- gałū gałon	+ Dīiws yra neweikūs bet ir nemarszus
tołum tolin	+ Dawutys, gerutys
greitum greits	+ pīrti perte
galis už gali kība i ginklą	+ szou szūni, szou szūni, szou oudegą wegs
tas wirs kumpą nağą tūr	+ jou trump, jou trukst

<i>ŽPat, Ma 164 I skiltis</i>	<i>ŽPat, Ma 164 II skiltis</i>
Tolin tolesnè, gerin geresnè	+ žilys gałwo wełs oudego
muszę muszęs ir pametę	+ jou plink, jou trak
diewieię kol diewieies, įlgainiou pardawę	+ molī motiejūs
+ kroups kroupą waio	molakys v mūlkys
nagouts žmôgūs	+ sù tū wirù neobūausi
joudum jouds, bałtum bałts	+ griowî neparszokes nesakik ùp
radusesis, gaun radīnī	+ szita norys szôk igni
+ ùz wīinaį kaili dīrbtą deszimti doud nedīrbtū	
+ lend it szaps i oudega	
+ kīrb it ūtis gałwo	
+ douk Dīiwī putro kąkołą pījwo karkliną	
+ Bepīgù lousam ir po kerī → kerę negiwente	

13 lentelė. *Ma 164* Daukanto surašytos *ŽPat* patarlės

<i>ŽPat (Ma 165 I skiltis)</i>	<i>ŽPat (Ma 165 II skiltis)</i>
+ łobys → łobis Kóllys	+ kas wīłko mutie tas ir sproklie
+ įłgs tiws merginiks, trumps drukts darbīniks	+ lig nepagieres nespiauk, pats įszgersi
ar pawīite tata eite	+ kartī nieks nełaiža, o saldi wīssī
+ gerù wiejù krītis	+ dīina butoie
ar ne paskūtīne kūr nù bedingsiu	+ ne saulęs ūmziu giwensi
+ raiszù kumelī netolij tejosi	+ dontys praiedęs, proto neigawęs
+ liūzuwī sauso nieks neklauso	+ kūr skaust, ten ir ūssīgaun
+ pouds poudą waino, abù łabù tokiù	+ ar plisz, ar truks kībsiù
bubūte nabagī sù sómtiù besrebați, tī wakù warles kažī kūr kauszą nuwīłką	szonkaklis – oszczerca nu szonkauklys. Stat: Litew:
+ wīłko nefzts ir pamests	+ kas pīrmesnys, tas geresnys
+ jou deg, jou kūrsta	+ szarka dar medī, jau įjszmą drož
wieju wotegs, mūkszys, aplamys	+ sù ritù giwen
+ dowīnotam arklou neweiz i dontys	butinaj nuweikę
+ wīłkou bieğs, łab ir oudega	niekù diejės ateię
+ warną ar prausk ar ne prausk ij wīs tōke	+ prastù nebuwęs, gerù netapsi
+ sù gītù dwe kalbe su dūrnù dù turgù	+ gīltīne neweiz i dontys
+ lig nepraputęs netark szałts	+ līga ateit newadinama
+ prisz wiei neatpusi	+ strips wīs gùł pri szūniis

<i>ŽPat (Ma 165 I skiltis)</i>	<i>ŽPat (Ma 165 II skiltis)</i>
+ skôla neopa neùžgis	+ medu, siejau, pîpirà digst
	+ Koumet norint prieisi lîptà gałą

14 lentelė. *Ma 165* Daukanto surašytos *ŽPat* patarlės

<i>ŽPat (Ma 166 I skiltis)</i>	<i>ŽPat (Ma 166 II skiltis)</i>
ir nosis isztijš bedirbant	+ miesto parszelys gudresnys, kaip kîjmo waikelys
praiauswa. proractwo	
kr'auszus v kr'ausus locus præceps ad aquam	
w [<i>itrp.</i> : dziele] Potta zasz wiesziete wiessiete	
+ Katyłs, katylą waino abu joudu	+ wîłks ont kęsu neszîktum
+ Kas tau netink to ir kîtam nedarik	+ Kad wîłks kîjme tad pijmînyš szuni łakên
+ Katè žertas, pele smertys	+ kûszontesis prakunt slinkasis nuwargst
+ ek sau postais	+ Dîiws dawę dontys, Dîiws dous ir dounas
+ wens karts nemałous	+ po wargû małoni îlsiete
nebijok suka nesùks	werkama dîina, rusta dîina, kruwina dîina
+ testio, kam cze teks szudînasis gałš	+ szou ont oudegù nunesz
ikaisztys	+ kaip pasîkłosi teip îr îszmîgosi
+ kas girts nebagots, tas ir dwies nieko netùries	nemintùš îszmûko
+ palîko, it grôbą putes	wîinî krîto, kîtus ikonden rîto
ùžgaule, užgaulote	bepigù buo negiwente, kad skloustys jutrinù o žôdys rasztù buo
+ po pîitù szauksztas	+ dîina mùna, ómžius muna
+ kîjno gale, to îr wale	it dontù gełams
+ slinki, tie kiauszi, nułûpta nułup saka	+ nie ugnęš n[e]galiu prieite
sprogakys valde avarus	+ pawalgidinę Dîiws gûłda žmogu
+ teisùš nieko nebiję	+ newakar digęš
+ wîłko nagî bûwęš	noris [<i>itrp.</i> : sau] i pirsztà kousk
wîinù sùbînî szîk	
+ małagî îr tijaš kałbont nieks nebkłauso	
+ onkstioie warna dontys, wieliboie akys	
krapszta	
łaj bun, łaj dîrb	
Daži kartà	

15 lentelė. *Ma 166* Daukanto surašytos *ŽPat* patarlės

2.4.1. NE MILKAUS. Nors patarlės tuose *Ma* 163–166 puslapiuose surašytos *ŽPat* jau buvo nebe iš Milkaus, Daukanto patarlių, priežodžių, mįslių rengėjas spaudai Kazys Grigas, matyt, suklaidintas Daukanto antraštelės *Ma* 159, kurioje nurodytas Milkaus žodynas, ir *Ma* 163–166 inertiškai laikė nurašytais nuo Milkaus. Leisdamas Daukanto *Žemaičių tautosakos* antrąjį tomą *Pasakos, patarlės, mįslės* (ŽT2), Grigas tokiais žodžiais nusakė, kad visi *Ma* 159–166 puslapiai – „[t]ai K. Milkaus žodyno pastabos“:

159–166 puslapiai – patarlių ir priežodžių išrašai iš K. Milkaus žodyno, pavadinti „Dikcionar Milke. Patarles Lietuwiszkas“. Iš viso šiame pluošte 254 patarlės ir priežodžiai, 4 keiksmi, 1 mitinė maldelė. Kai kurių tekstų reikšmės paašškintos. Tai K. Milkaus žodyno pastabos, S. D. pakartotos vokiečių kalba arba išverstos į lenkų kalbą (ŽT2 373).

Ir konkrečiame sąrašė prie dažnos patarlės Grigas nurodė, esą ji Daukanto imta „iš Milkaus“ – ne tik *Ma* 159–162, bet ir 163–166 puslapiuose; plg. iš pat *Ma* 163 pradžios surašytas patarles: *piktù piktą gen; ne mùna kiaules, ne mùna pupas; kriaukllys kriauklou nekĩrs akĩis* (Grigas klaidingai transkribavo *krianklys krianklou nekĩrs akĩis*); *sù raiszù kùmelĩ ne tolĩ tenukelausi; tiksi Dĩiwou apswĩles*.

Dalies tų *Ma* 163–166 patarlių, kurias Grigas nurodė Daukanto imtas iš Milkaus žodyno (nors tai netiesa), atsietumą nuo Milkaus patvirtina iki šiol išleisti trys *Lietuvių patarlių ir priežodžių* (LPP) 1–3 (A–K) tomai:

ne mùna kiaules, ne mùna pupas *Ma* 163: LPP 3, 270 ši Daukanto patarlė įtraukta į 8022 tipo A1 versiją, tačiau nenurodoma iš Milkaus žodyno; pabaigoje dar pridurta, kad „[s]eniausias žinomas variantas yra S. Daukanto rinkiniuose (XIX a. vid.)“ (LPP 3, 271);

sù raiszù kùmelĩ ne tolĩ tenukelausi *Ma* 163: anksčiau sekdamas Milkaus patarle *Lėczitù Arkliù ne toli jofi* (MŽlv 97) Daukantas buvo įrašęs kitą panašų variantą *raiszu kumeli netolei tenuiosi* (*Ma* 162); o *Ma* 163 variantas vėl kitas, turbūt imtas iš kito šaltinio (vietoj ankstesnio *tenujosi* čia pasirinktas žodis *tenukeliausi*); kad tokia patarlė Daukantui buvo svarbi, įstrigusi į galvą, rodo jos variantų pasirodymas *Ma* dar du kartus: *raiszù kumelĩ netolij tejosì* (*Ma* 165); *só rajszó kumelĩ netolij tejosì* (*Ma* 158 paraštėje); skirtinga *Ma* 158 paraštės rašyba turbūt liudija vėlesnį užrašymą (ši *Ma* 158 variantą Grigas nurodė buvus imtą iš Lepnerio, bet tai netiesa; žr. toliau, 2.6.2; 28 lentelė); LPP 1, 201, 623 tipo, A2 versijos patarlė su junginiu *raiša kumelė* būdinga Daukantui, bet ne Milkui;

tiksi Dĩiwou apswĩles *Ma* 163: LPP 1, 564, 2591 tipas, A1 versija; nurodoma iš Daukanto ABC (netiksliai Daukanto digrafas <i> žodyje *Dĩiwou* [ABC jau buvo <ij> *Dĩjwui* 48] atstatytas į <y> – *Dyvwui*, ir daug kur analogiškai LPP leidinyje), bet ne iš Milkaus; LPP iš ankstesnio *Ma* 163 necituojama ir daroma netiksli išvada: „[s]eniausias žinomas variantas skelbtas S. Daukanto ‘Abėcėlėje’ (1842)“;

giws i zámę nelisi *Ma* 163: LPP 2, 291, 4948 tipas, A1 versija; šis Daukanto pavyzdys įtrauktas, bet Milkus neminėtas, išvadoje pasakyta, kad „[s]eniausias žinomas variantas yra J. Brodovskio žodyne (XVII ar XVIII a.)“, bet Brodovskio variantas su veiks-

mažodžiu *galėti*, ir žodžių tvarka jame kita (A2 versija); A1 versija, kurią užrašė Daukantas – *gyvos į žemę nelįsi* – ir yra pirmoji žinoma fiksuota;

baiors szunū tawors Ma 163: LPP 1, 269, 1038 tipas, A1 versija – iš pavyzdžių atrodo, kad Daukanto užrašymas yra anksčiausias ne tik tarp A1 versijos, bet ir tarp visų 1038 tipo pavyzdžių; Milkus nepaminėtas;

datys praiedės, proto negiies Ma 163: Grigas nurodė ne tik šitą, bet ir tolesnį *Ma 165* variantą (*dontys praiedės, proto neigawęs*) kaip perimtus iš Milkaus; tačiau *LPP 1, 438, 2008* tipe, A1 versijoje nenurodyta Milkaus pavyzdžių ir teigta, kad „[p]irmieji žinomi variantai yra S. Daukanto rinkiniuose; seniausias paskelbtas S. Daukanto ‘Abėcėlėje’ (1842)“ (netikslu, nes *Ma* ankstesnis už *ABC*);

kientątesis pakent Ma 163: panašiai ir čia Grigas nurodė Milkų kaip šaltinį, taip pat esą iš Milkaus imtas variantas *Ma 165 kentontesis pakient* (jis vėliau Daukanto prirašytas paraštėje); *LPP 3, 224, 7796* tipe, B1 versijoje cituojama Daukanto *Ma*, bet ne Milkus, ir apibendrinama: „[s]eniausias žinomas variantas yra S. Daukanto rinkiniuose (XIX a. vid.)“;

ar i kelnės kīsi Ma 163: LPP 3, 218, 7751 tipe, A1 versijoje registruotas *Ma*, bet ne Milkus, plg. ir vėl: „[s]eniausias žinomas variantas yra S. Daukanto rinkiniuose (XIX a. vid.)“;

kroups kroupą waio Ma 164: LPP 3, 432, 8956 tipas, A1 versija – įtraukta Daukanto *Ma*, jo *ABC*, bet ne Milkus; išvada: „[s]eniausias žinomas variantas yra S. Daukanto ‘Abėcėlėje’ (1842)“ (ši išvada netiksli, nes Daukanto *Ma* ankstesnis už *ABC*, ir nors *Ma 164* pavyzdį *LPP* cituoja, bet pirmumą vis tiek skiria *ABC*);

Dīiws yra neweikūs bet ir nemarszus Ma 164: Grigas netiksliai nurodė p. 64 (vietoj 164); jis taip pat manė ir *Ma 160* paraštės variantą *Dījws yra neweikūs bet nemarszós* buvus imtą iš Milkaus, bet abu yra ne iš ten; *LPP 1, 525, 2401* tipo, A2 versijos pavyzdžiai rodo, kad Daukanto *Ma 164* variantas yra iš viso anksčiausias žinomas; Milkus neminimas (vėl *LPP* netiksliai transliteravo Daukanto *Dīiws* kaip *Dyvs*);

Dawutys, gerutys Ma 164: LPP 1, 473, į 2144 tipą, A1 versiją šis pavyzdys iš *Ma* neįtrauktas, tačiau vis tiek nurodyta, kad „[s]eniausi žinomi variantai yra S. Daukanto rinkiniuose (XIX a. vid.)“; iš Milkaus neužrašyta;

jou deg, jou kūrsta Ma 165: LPP 1, 475, 2164 tipo A1 versija nefiksuota iš Milkaus, bet užrašyta iš *Ma* ir pažymėta: „[s]eniausias žinomas variantas yra S. Daukanto rinkiniuose (XIX a. vid.)“;

dowînotam arklou neweiz i dontys Ma 165: Grigas šį ir kitą variantą iš *Ma 160* paraštės laikė nurašytais iš Milkaus, nors tai netiesa; *LPP 1, 198–199, 616* tipas, A1 versija minėjo abu Daukanto *Ma* variantus ir darė išvadą: „[s]eniausias žinomas variantas yra S. Daukanto ‘Abėcėlėje’ (1842)“ (vėl netiksliai apibendrinta, nes anksčiausiu laikomas ne pacituotasis *Ma* tekstas, bet vėlesnis *ABC*);

sù gīrtù dwe kalbe su dūrnù dū turgù Ma 165: LPP 1, 674, 3085 tipas, F4 versija įtraukė šį pavyzdį iš *Ma 165*, bet ne iš Milkaus; minėtas ir Grigo *ŽT2, 262*, kur nurodytas Daukanto pavyzdys ir iš 1842 m. *ABC: Sò gīrtó dwe kalbe, so dórno dó dórgó ABC 52*; tokie pavyzdžiai rodo, kad *LPP* išvada apie gerokai vėlesnius pirmuosius tos

patarlės pasirodymus yra klaidinga: „[s]eniausi žinomi variantai paskelbti S. Daukanto ‘Parodyme, kaip apynius auginti’ (1847) ir M. Valančiaus ‘Patarlėse žemaičių’ (1867)“ (LPP 1, 675);

Katè žertas, pele smertys Ma 166: LPP 3, 163, 7436 tipo A1 versija fiksavo šį pavyzdį, bet nenurodė nieko iš Milkus; plg. LPP išvadą apie šį tipą: „[s]eniausias žinomas spausdintas variantas – S. Daukanto ‘Abėcėlėje’ (1842)“;

testio, kam cze teks szudīnasis gałs Ma 166: LPP 2, 61, į 3580 tipo A1 versiją šis Daukanto variantas įtrauktas, bet neminėtas Milkus; išvada: „[s]eniausias žinomas variantas yra S. Daukanto rinkiniuose (XIX a. vid.)“;

kas girts nebagots, tas ir dwies nieko netūries Ma 166: LPP 2, 277, 4849 tipas, A2 versija neregistravo nieko iš Milkus, bet citavo šią Ma patarlę ir po to perspausdintą ABC (*Kas girts nebagōts, tas ūr dwies nieko netōries* ABC 55); tik darė klaidingą išvadą, ketvirčiu amžiaus pavėlindami ir skirdami pirmenybę Valančiui: „[s]eniausias žinomas variantas paskelbtas M. Valančiaus ‘Patarlėse žemaičių’ (1867)“ (LPP 2, 278);

palīko, it grōbq putęs Ma 166: LPP 2, 361, 5397 tipo A1 versijoje šis įrašas fiksuotas, bet Milkus neminėtas, plg. išvadą: „[s]eniausi žinomi variantai yra S. Daukanto rinkiniuose (XIX a. vid.)“;

kįjno gale, to ūr wale Ma 166: LPP 2, 65, 3603 tipo, A1 versijoje nurodyta Grigo ŽT2, 256; šio varianto iš Milkus neužrašyta; tiesa, išvadoje paminėtas ir Milkus: „[s]eniausi žinomi variantai yra rankraštiniam žodyne ‘Clavis Germanico-Lithvana’ (XVII a. II pusė), J. Brodovskio žodyne (XVII ar XVIII a.), K. G. Milkus žodyne (1800)“; tačiau Milkus pavartota kita versija C2 *Kieno Walle, to ir Teifjybė MŽlv* 292, kurią Daukantas iš tiesų buvo išsirašęs anksčiau (*Kieno wale, to ir teisibe* Ma 160);

kūszontesis prakunt slinkasis nuwargst Ma 166: LPP 3, 503, 9491 tipo A1 versijoje cituotas ir šitas Daukanto pavyzdys, ir jo perrašymas į ABC (*Kōszqntesis prakunt, slinkasis nuwargst* ABC 52; tik LPP 3 netiksliai atstatyta Daukanto <ó> raidė į bk <o>, o <aŋ> be reikalo išlaikyta <a> nosinė – *Koŝqntesis*, turėtų būti su <u> ir <an> – *Kuŝqntesis); seniausiu LPP 3 netiksliai pavadintas ABC variantas, „[s]eniausias žinomas variantas yra S. Daukanto ‘Abėcėlėje’ (1842)“, nors seniausias yra paties LPP 3 cituotasis Ma 166;

dīna mūna, ōmzius muna Ma 166: LPP 1, 498, į 2274 tipo A1 versiją šis įrašas įtrauktas (tik Daukanto <i> netiksliai transliteruota į <y> *Dyna*) ir iš ABC; Milkus neminėtas; anksčiausia laikyta Mykolo Olševskio versija E1: „[s]eniausias žinomas variantas yra M. Olševskio ‘Bromoje, atvertoje ing viečnastj’ (1753)“, tačiau jo E1 versijoje du kartus pavartota asmeninio įvardžio daugiskaita *mūsu*, o Daukanto A1 versijoje abu kartus – vienaskaita *mano*; galima manyti, kad vienaskaitinė A1 Daukanto versija pirmą kartą čia Ma 166 ir užrašyta;

it dontū gelams Ma 166: LPP 1, 437, 2002 tipo A1 versijoje percituota iš Grigo ŽT2, 247, Milkus neminėtas; išvada: „[s]eniausi žinomi variantai yra S. Daukanto patarlių rinkiniuose, vienas paskelbtas ‘Dainėse žemaičių’ (1846)“; iš tiesų, anksčiausias rankraštinis žinomas variantas yra šitas Ma 166, o anksčiausias spausdintas 1846 m., nes 1842 m. ABC tos patarlės nėra;

newakar diges Ma 166: LPP 1, 568, 2611 tipo A1 versijoje neminėta nei šio *Ma 166*, nei *ABC* atvejo (*Ne wakar dyges ABC 55*), nors Grigas juos buvo fiksavęs *ŽT2, 252*; visgi *LPP* nėra šios patarlės nė iš *Milkaus*.

Problemiškesni gali pasirodyti kai kurie *Ma 163–166* atvejai, kur esama ryškesnio *Daukanto* patarlių panašumo į *Milkaus*:

giltinė neweiz i dontys Ma 165: LPP 2, 226–227, 4565 tipo A1 versijoje minėti kiti *Daukanto* pavyzdžiai, bet ne šitas *Ma*; *Milkus* irgi minėtas (jo patarlė *Giltinė ne wéizd Dantù MŽlv 81*); visgi žinant kontekstą neatrodo, kad *Ma 165* *Daukantas* nusirašė nuo *Milkaus* (*Ma 162* nurašydamas *Milkaus* patarles šią praleido); *LPP* išvada: „[s]eniausi žinomi variantai yra J. Brodovskio žodyne (XVII ar XVIII a.) ir P. Ruigio ‘Lietuvių kalbos tyrinėjime’ (1745)“ (*LPP 2, 228*); ši patarlė į *Daukanto* rinkinį visai galėjo patekti ir kitais būdais, nebūtinai tiesiai iš *Milkaus*;

medu, siejau, pîpirà digst Ma 165: į LPP 1–3 tomus ši patarlė neįtraukta; *Ma 161* *Daukantas* tikrai buvo nusirašęs panašią patarlę *Medu siejau pipira dikst* (iš *Milkaus Medum fêjei, Pipirrai sprógft MŽlv 161*); dar ir trečią kartą *Daukantas* patarlės variantą *medu pasiejej, pîpîraj sprogstaj* įsirašė į *Ma 156* (pastarasis nusirašytas nuo *Milkaus* vokiškojo žodyno *Medum’ fêjei, Pipirrai sprogfta MŽvl 331 – Ma 156* greta šios esama ir daugiau patarlių, nurašytų nuo to vokiškojo *MŽvl*; žr. toliau, 2.7.1; 32 lentelė); varijuoja veiksmažodžiai *dygsta* ir *sprogsta*; *Milkaus* abu pavyzdžiai turi veiksmažodį *sprogsta*, o *Daukanto* – tik vienas, kuris nusirašytas iš *MŽvl*; rašydamas iš lietuviškosios dalies *Daukantas* *Milkaus sprogsta* pakeitė *dygsta*, galbūt jis pats žinojo tokį variantą; o *Ma 165* parašyta su daukantišku *dygsta* (ne *sprogsta*), tad jį tikėtinau sieti ne tiesiai su *Milkumi*, o su paties *Daukanto* mokėtu (ar iš kur kitur paimtu) variantu;

pawalgidinēs Diitws gūlda žmogu Ma 166: LPP 1, 561, 2569 tipo A1 versijoje minėtas šis *Ma 166* atvejis; jau ir anksčiau *DicM* *Daukantas* iš tiesų buvo išsirašęs panašią patarlę iš *Milkaus – Priwalgidinis Deiwš zmogu gulda žaden chory nieumiera z gloadu Ma 159 2a* (iš *Priwalgidinņes Diēws Žmogu guldo, kein Kranker ftirbt vor Hunger MŽlv 315*); *Ma 166* ryškiau skiriasi tik priešdėlis (vietoj *pri-* parašyta *pa-*) ir žodžių tvarka (vietoj *žmogu guldo* parašyta *guldo žmogu*); nors tokių skirtumų gali atrodyti per maža atmesti *MŽlv* įtakos *Ma 166* patarlei tikimybe; vis dėlto 2569 tipas žinotas jau Brodovskio: „[s]eniausi žinomi variantai yra J. Brodovskio žodyne (XVII ar XVIII a.)“, tad ir *Daukantu* patarlė galėjo patekti iš kur kitur, nebūtinai iš vieno *MŽlv* šaltinio.

Esama ir tokių *Daukanto Ma 163–166* patarlių, kurios Grigo net nenurodytos, bet vien dėl to, kad jis pražiūrėjo *Daukanto Ma* pavyzdžius ir fiksavo juos tik iš kitų, vėlesnių *Daukanto* tekstų. Štai nei Grigo, nei *LPP* nefiksuotas variantas *augous paug Ma 163: LPP 1, 228, 812* tipas, A1 versija yra tik *Augantesis paug*, paimta iš Grigo *ŽT2, 241*; Grigas savo ruožtu *Daukanto* variantą nurodė tik iš *Dainių (D, 1846) – Augantesis paug D 167*; tačiau variantas iš *Ma 163* su kita galūne *augas* (ne *augantesis*) neužfiksuotas nei ten, nei ten; nors tiksliai atrodo *LPP* išvada, kad „[p]irmas žinomas variantas paskelbtas S. *Daukanto* ‘Dainėse žemaičių’ (1846)“, bet iš tiesų dar ankstesnis buvo nepaskelbtasis *Ma 163* variantas. Taip pat Grigas neužfiksavo *dīina butoie Ma 165* atvejo, nors užregistravo jo vėlesnį perrašymą *Dijna butoie ABC 55 (ŽT2, 248)*. Panašiai jis nepastebėjo ir neįtraukė *Daukanto nie ugnēs n[e]galiu prieite Ma 166*, nors nurodė analogišką užrašymą iš *Daukanto Dainių – Nie ugnēs negaliu prieitī D 167 (ŽT2, 308)*.

2.4.2. ŽEMAITIŠKA ŽPat LEKSIKA. Ne tik kad tų ŽPat Ma 163–166 pavyzdžių prototipų nėra MŽlv, bet ir Ma 163–166 patarlių žemaitiškos ypatybės trukdo sieti jas su Milkaus vakarų aukštaičių formomis. Tiesa, Daukantas linko taikyti savo šnekotos fonetiką ir morfologiją iš Milkaus perimamoms lytims, tačiau žemaitiška leksika, kurios gausu Ma 163–166 patarlėse, greičiausiai yra originali patarlių dalis; jų negalėjo būti Milkaus žodyne. Pavyzdžiui:

ne weiziek ‘nežiūrėk’ Ma 163; *neweiz* ‘nežiūri’ Ma 165 (LKŽe: *vezėti* paplitęs didžiojoje žemaičių tarmės teritorijoje);

ūtīs ‘utėlė’ Ma 164 (LKŽe: *utis* labiausiai paplitęs šiaurės žemaičių patarmėje, bet žinomas ir pietų);

mołakys ‘mulkis’ Ma 164 (LKŽe: tik iš Šts, Daukanto raštų, Mikalojaus Akelaičio gramatikos ir Antano Juškos žodyno);

tiws ‘tėvas, laibas’ Ma 165 (LKŽe: daugiausia fiksuotas iš žemaičių tarmės, nors ir iš aukštaičių paribių su žemaičiais);

drukts ‘drūtas’ Ma 165 (LKŽe: *drūktas* daugiausia fiksuotas iš žemaičių tarmės teritorijos);

mùkszys ‘kvailiojas’ Ma 165 (LKŽe: *mukšis* labiausiai paplitęs šiaurės žemaičių patarmėje);

aplāmys ‘pusgalvis, kvailys’ Ma 165 (LKŽe: *aplamis* labiausiai paplitęs šiaurės žemaičių patarmėje);

mutie ‘burnoje’ Ma 165 (LKŽe: *mutė* latvizmas, daugiausia fiksuotas šiaurės Lietuvoje ir Lp);

sproklie ‘užpakalyje’ Ma 165 (LKŽe: *sproklė* turi kelias reikšmes; reikšmė ‘užpakalis’, kuri čia ir vartota, daugiausia fiksuota šiaurės žemaičių plote ir Klp; LKŽe šiam Daukanto žodžiui netiksliai priskyrė reikšmę ‘gerklė’; plg. visą patarlę – *kas wilko mutie tas ir sproklie* Ma 165, ir paties Daukanto transformavimą į *Kas wilko nasruse, tas ir oudego* ABC 52);

līptā ‘lieptą’ Ma 165 (LKŽe: *liptas* daugiausia žinomas iš žemaičių tarmės teritorijos);

ek sau postais Ma 166 (LKŽe: *postais eiti* ‘pasidaryti prastam, nueiti niekais’ iš Ms, Brs, Kri, Antano Juškos žodyno, Daukanto raštų ir Valančiaus patarlių);

ikaisztys ‘valgis, įsidedamas kelionei’ Ma 166 (LKŽe: *ikaištis* reikšmė ‘valgis, įsidedamas kelionei’ tik iš Als ir iš Šatrijos Raganos bei Daukanto raštų, Antano Juškos žodyno);

grōbą ‘žarną’ Ma 166 (LKŽe: *grobas* reikšmė ‘žarna’ daugiausia iš žemaičių tarmės teritorijos bei iš DP, *Lexicon Lithuanicum*, Frydricho Kuršaičio žodyno);

slinki ‘tinginy’ Ma 166 (LKŽe: *slinkis* ‘tinginys’ daugiausia iš žemaičių tarmės teritorijos bei įvairių raštų);

kiauszi ‘kiaušini’ Ma 166 (LKŽe: *kiaušis* reikšmė ‘kiaušinis’ daugiausia iš žemaičių tarmės teritorijos, iš Rod ir iš įvairių raštų);

ont kęsu ‘ant kemo’ Ma 166 (LKŽe: *kęsas* ‘kemas, kupstas’ daugiausia iš žemaičių tarmės teritorijos);

kūszontesis ‘judantesis’ Ma 166 (LKŽe: *kušėti* daugiausia iš žemaičių tarmės teritorijos bei įvairių raštų);

slinkasis ‘tingusis’ Ma 166 (LKŽe: *slinkas* ‘tingus’ daugiausia iš žemaičių tarmės teritorijos bei įvairių raštų).

Akivaizdu, kad tie Daukanto *ŽPat Ma* 163–166 patarlių sąrašai 1) nėra susiję su Milkumi, absoliuti jų dauguma nevertoti Milkaus žodynuose, taip pat 2) juose akivaizdi žemaitiška leksika, kuri ne tik nesisieja su Milkumi, bet ir apskritai su lietuviškais Rytų Prūsijos raštais. *ŽPat, Ma* 163–166 puslapiuose daug patarlių, kurios čia užrašytos pirmą kartą lietuvių kalbos istorijoje. Tai šį *ŽPat* rinkinį daro ypatingos svarbos dokumentu.

Nežinoma, kaip tas daug žemaitiškų leksikos bruožų turintis *ŽPat Ma* 163–166 rinkinys buvo sudarytas. Gali būti, kad dalį patarlių surinko ir užsirašė pats Daukantas, kad kitą dalį pateikė pagalbininkai. Galbūt ištisinis *ŽPat* sąrašas buvo išrašytas iš kokių atskirų pasižymėjimų ir pagalbininkų laiškų? Formos *kęsu* su nosine <ę> greičiausiai turėjo rodyti nosinį tarimą, tačiau Daukanto paties žemaičių šnektoje ši pozicija per nosį nebuvo tariama – sakomas diftongas [ei]; jei pats Daukantas tuo metu būtų iš klausos užsirašęs šią lytį, tai greičiausiai būtų pažymėjęs digrafais <i>, <i> arba <ij>; plg. Birutės Vanagienės *Šiaurės vakarų žemaičių žodyno* užrašymus: *kėisā* ‘kemsai’; *kėisāl̃s* ‘kemselius’¹¹. Panašiai ir lytis *tiws Ma* 165 ‘tėvas, laibas’ Daukanto šnektoje būtų išarta su dvibalsiu [ei] ir jo greičiausiai būtų pažymėta analogiškai <i>, <i> arba <ij>, bet ne <i>; plg. Vanagienės žodyno *tėiūs*; *tėivūs̃s*¹². Tokie nukrypimai nuo Daukanto šnektai būdingų formų tarsi liudija, kad tai ne jo paties lytis, kad jis jas gal gavo užrašytas iš kitomis šnektomis šnekančių žemaičių.

Reikia paminėti keletą struktūriškai iš konteksto išskirinančių atvejų. Vienas atvejis dar toje atkarpoje, kur dviem skiltimis išrašinėta iš *MŽlv*, pasitaikė patarlė, parašyta ištaisai per visą puslapį (tarsi dviejų skilčių nebūtų), kokių penkių eilučių atstumu nuo puslapio viršaus – *kas skaust tas priskaust v skaustus priskaust Ma* 161. Ji nebuvo paimta iš Milkaus; jos trumpesnė versija dar kartą įrašyta jau ir savarankiškame *Ma* 163–166 Daukanto rinkinyje *ŽPat – kas skaust, tas priskaust Ma* 163. Ryšio esama tarp dviejų ne iš Milkaus imtų patarlės variantų. Tikėtinausia, kad Daukantas ją buvo įrašęs *Ma* 161 anksčiau nei Milkaus patarles, dar į tuščią puslapį, nes nuorašai iš Milkaus tvarkingai iš eilės eina prieš ją ir po jos abiejose skiltyse, o ji vienintelė nepaklūsta dviejų skilčių struktūrai, tarsi aprašyta Milkaus patarlėmis aplink.

Kitas atvejis – tai *Ma* 166, taip pat kelios eilutės nuo puslapio viršaus per visą plotį įrašyti du įrašai: 1) *kr’auszus v kr’aussus locus praeceps ad aquam* ir 2) *w dzieł Potta zasz wiesziete wiessiete*. Pavyko išsiaiškinti, kad Daukantas čia buvo skaitęs Augusto Friedricho Potto 1837 m. veikalą *De Lithuano – Borussicae* ir citavęs tokias konkrečias jo vietas: 1) „Lth. kráuſsus (locus praeceps ad aquam)“ (Pott 1837, 42) ir 2) „Lth. wiefsieti (foras apud vicinos coenare)“ (Pott 1837, 44). Daukantas ir čia turėjo būti išsirašęs Potto citatas per visą puslapį, kol dvi skiltys dar nebuvo suformuotos, o po to savo savarankiško *ŽPat* rinkinio patarles aprašęs aplinkui tas Potto citatas. Popierius, ant kurio Potto pavyzdžiai išrašyti, gamintas 1837 m. O paties Potto veikalo pratarmė pasirašyta tik 1837 m. rugsėjo 12 d. (*pridie Idus*), tad greičiausiai jo knyga negalėjo pasiekti Daukanto anksčiau nei 1838 m. pradžia. Vadinasi, ir pats Daukanto savarankiškas *ŽPat Ma* 163–166 patarlių rinkinys ne ankstesnis kaip 1838 m.

11 Vanagienė 2014, 291, s. v. *kęsas*.

12 Vanagienė 2015, 338, s. v. *tėvas*.

2.5. RAŠYBA: *DicM2*, *ŽPat* IR *ABC*. Prieš tęsiant patarlių tyrimą reikia nusakyti bent pagrindinius rašybos bruožus, būdingus tiek iš Milkaus išrašytoms (*DicM2* *Ma* 159 3a–*Ma* 162), tiek savarankiško Daukanto rinkinio (*ŽPat* *Ma* 163–166) patarlėms.

Anksčiau aprašytuose *Ma* 159 1a, 1b, 2a ir 2b segmentuose rašyba buvo senesnė, ten iš Milkaus išrašinėta turbūt apie 1831–1834 m. O pradėdant nuo *Ma* 159 3a segmento iki pat *Ma* 166 pabaigos rašyba jau kitokia, naujesnė.

Geriausia analizuoti *DicM2* ir *ŽPat* (*Ma* 159 3a–166) rašybą, įrėmintą laike tarp to, kaip buvo rašoma prieš tai (*Zdr*, *Pras*, *S*, *Ept*) ir po to (*ABC*, kur didžiuma tų pačių patarlių išspausdinta iš buvusio parengto kito, bet neišlikusio švarraščio; *Ma* tėra juodraštis). Reikia surasti *Ma* 159 3a–166 patarlių atkarpos rašybos chronologinę vietą tarp *Zdr*, *Pras*, *S*, *Ept* bei *ABC* rašybos.

ABC rašybos analizė ypač gali pasitarnauti regimais tų pačių *DicM2* ir *ŽPat* (*Ma* 159 3a–166) patarlių (konkrečių žodžių) redaguotais ir atspausdintais variantais. Perrašydamas *DicM2* ir *ŽPat* juodraštinės patarles į švarraštį Daukantas nemažai rašybos atvejų keitė, ir pakeitimai matomi *ABC*. Vadinasi, tais atvejais, kai *DicM2* ir *ŽPat* rašyba skiriasi nuo *ABC*, – tų pačių *ABC* lyčių rašyba yra vėlesnė.

Geriausiai raidos tendencijas parodo varijuojančios rašybos lytys.

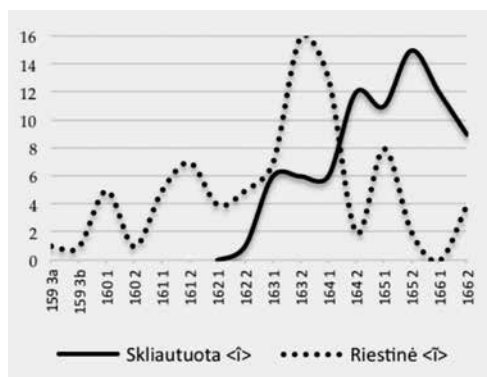
2.5.1. <ī> IR <ĭ> [e]. Kaip minėta, raidė su riestiniu diakritiku <ī> šmėstelėjo *Ma* 147 ir tada atsirado *S* rankraštyje, kur dar vartota pramaišiu su <ĭ>, nors <ĭ> kiekis kas puslapį vis mažėjo. Galima įtarti, kad buvo bandymų tą <ī> rašyti ir *Ept*, tačiau trukdė ribotos Hintze's spaustuvės galimybės.

DicM2 ir *ŽPat* (*Ma* 159 3a–166) teberašytos pramaišiu abi formos – ir <ĭ>, ir <ī>:

<ĭ>: *Baltoiĭ* gen. sg. m. 162; *pĭktą* 163; *apswĭles* 163; *sūbĭnoks* 163; *nagĭ* iness. sg. m. 163; *ĭsztekies* 163; *wĭlko* 163; *gĭltĭniū* 163; *ĭr* 163; *krĭta* 163; *strunĭ* 163; *dĭrbtą* 164; *nedĭrbtū* 164; *ūtĭs* 164; *Bepĭgū* 164; *ĭr* 164; *gĭrtū* 165; *dĭrb* 166 ir t. t.;

<ī>: *zĭna* 159 3a; *baltĭ* 159 3b; *wĭlnose* 160; *pĭtwą* 160; *wĭszkelĭ* gen. sg. m. 160; *gĭrtas* 160; *gĭrioie* 160; *kĭrwiu* 160; *ĭr* 161; *kĭlanĭ* 161; *riksztĭ* 161; *pĭtwotĭ* 161; *tolimĭ* 161; *artimĭ* 161; *wĭimĭ* 161; *ĭr* 161(2×); *lĭga* 161 ir t. t.

Variantų <ĭ> ir <ī> dinamika *DicM2* ir *ŽPat* matyti iš 1 diagramos (į ją neįtraukti tik digrafai su tomis raidėmis: <ĭi> ir <ĭi>, <ĭj> ir <ĭj>).

1 diagrama. Skliautuotos <ĭ> (78×) ir riestinės <ī> (81×) vartojimas *DicM2* (*Ma* 159 3a–162 2) ir *ŽPat* (*Ma* 163 1–166 2) paskilčiai

Pramaišiu skliautuotos <̂> ir riestinės <̃> rašytos *Ma* 162–166, net konkrečiose patarlėse ryškus raidžių maišymas, pgl.:

† p̃ktū p̃kta gen.

p̃ktū p̃kta gen 163;

+ w̃lko nagī buwēs

w̃lko nagī buwēs 163;

g̃ltīniū praiows

g̃ltīniū praiows 163;

+ tas w̃irs yra ūr sz̃lto ūr sz̃alto regieies

tas w̃irs yra ūr sz̃lto ūr sz̃alto regieies 163;

+ k̃irb it ūtīs gatwo.

k̃irb it ūtīs gatwo 164;

+ w̃lko nefzts ūr pamests.

w̃lko nefzts ūr pamests 165.

Bent apie 1841 m. Daukanto baigta rašyti *ABC* jau labai nuosekliai spausdinta tik su naujesne <̂>:

ūr I, t̃kybōs I; m̃strenturą I; ūr I; uk̃szkū I; Rim̃szkū I; ūr I; Gód̃szkū I; P̃irmó 1; ūr 1; ūszartu 1; ūszgólđytū 1; m̃okyt̃iniui 1; p̃irmoui 1; klaus̃inies 1; wad̃inas 1; ūszaró 1; ūsztarej 1; ūr 1; w̃issadōs 1; ūszartī 1; p̃irmoui 1; ūszartī 1; ūr 1; k̃ittus 1; ūr 1(2×); ūszgólđytī 2; ūr 2; k̃ittus 2; w̃issus 2; m̃okyt̃inis 2; ūszarema 2; p̃irmasis 2; ūr 2; prityr̃imą 2; m̃okyt̃inis 2; l̃iterós 2; mokỹt̃inis 2; ūszartī 2 ir t. t.

Ypač gerai Daukanto taisymas <̂> → <̃> matyti iš tų pačių patarlių: anksčiau ypač *ŽPat* juodraštyje skliauto formos diakritikas, o spausdintoje *ABC* jau riestinis (žr. 16 lentelę).

<i>ŽPat</i> (<i>Ma</i> 163–166) <̂>	<i>ABC</i> <̂>	<i>ŽPat</i> (<i>Ma</i> 163–166) <̃>	<i>ABC</i> <̃>
apsw̃ilēs 163	apsw̃ilēs 48	w̃issī 165	w̃issī 52
nagī 163, 166	nagī 53	g̃ltīne 165	G̃ltīne 55
ūr akys ūsztekies 163	ūr akys ūszjes 53	w̃is 165	w̃is 55
w̃lko 163	w̃lko 49	p̃ipirà 165	p̃ip̃iraj 53
ūr [...] ūr 163	ūr [...] ūr 51	szud̃inasis 166	szód̃inasis 55
d̃irbtą 164	d̃irptą 51	pal̃iko166	pal̃iko 53
ned̃irbtū 164	ned̃irptū 51	s̃ub̃inī 166	s̃ob̃inī 53
p̃irtī 164	p̃irtī 53	sz̃ik 166	sz̃ik 53
kartī 165	Kartī 52		

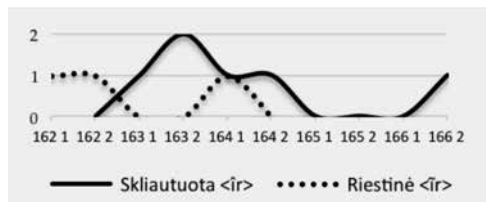
16 lentelė. *DicM2* ir *ŽPat* juodraščių rašybos modifikavimo *ABC* pavyzdžiai: <̂> → <̃>

Tiesa, kai kur greičiausiai dėl spaustuvės neapsižiūrėjimo atspausstas lankelis, pavyzdžiui, *prityrīmo ABC 27*, bet kartais pats Daukantas rankraščiuose pažymėdavo ženklą, panašų į lankelį, tai rinkėjas galėjo lengvai susipainioti. Taip pat antraštėse, kai Karlo Krajaus spaustuvė, matyt, neturėjo didžiosios raidės riestinio ženklo, sužymėdavo skliautą virš <î>, dažniausiai diakritikai viršuje įterpdami atskirą eilutę, nes nė vientiso ženklo su skliautu turbūt neturėjo, tik patį atskirą diakritiką <^>, pvz., *ÎR 1*; *KNINGÎNES 7(2×)*; *RASZTÎNES 8(2×)*.

Tad chronologinę dinamiką galima rekonstruoti taip: „Samogitia“ rankraštyje mažėjo <î> raidės, daugėjo <î̂>; pastaroji turbūt buvo bandyta rašyti ir *Ept*, tik negalėjo būti tiksliai atspausdinta. *DicM2* ir *ŽPat Ma 159 3a–166* pradžioje apie tris puslapius žymėta tik naujesnioji <î> (159 3a–161 2), bet nuo 162 1 pramaišiu įsiterpė ir senesnioji <î̂>, o nuo 164 2 net pralenkė naująją riestinę <î̂>. Tačiau *ABC* jau vėl tvarkingai žymėta tik naujoji <î̂>.

Ma 162 1–166 2 dvejopumą ir tarsi atgimusį senosios <î̂> plitimą greičiausiai galima aiškinti augusiu Daukanto skubotumu, neatidumu – atsipalaidavęs naujai apsispręstą rašyti <î̂> jis daug kartų mašinaliai pakeitė įgūdžio <î̂>, kurią vartojo jau apie ketverius metus, bent apie 1835–1838 m. Tuos abu variantus <î̂> ir <î̂̂> turinčiuose *Ma 162–166* puslapiuose variantas <î̂̂> laikytinas inertišku, nežymėtu nariu, o <î̂> – žymėtu, sąmoningai pasirenkamam.

Galima dar atkreipti dėmesį, kad tokie dažni žodžiai kaip jungtukas *ir Ma 162–166* dažniausiai rašyti su skliauto formos diakritiku <î̂> – *îr (6 îr : 3 îr)*, ir tai tarsi rodo, jog atsipalaidavęs Daukantas davė valią rankai būtent tais atvejais, kur rankos įgūdis buvo susiformavęs tvirčiausias, – įprasčiausiuose, dažniausiuose žodžiuose (žr. 2 diagramą).

2 diagrama. Jungtuko *ir* su skliautuota <î̂> (i 6x) ir riestine <î̂̂> (îr 3x) vartojimas *DicM2* (*Ma 162 1–2*) ir *ŽPat* (*Ma 163 1–166 2*) paskilčiui

Vis dėlto tai, kad senesnioji <î̂> skliautuotoji vyrauja tik vėlesniame *ŽPat*, gali leisti spėti apie buvusį ankstesnį Daukanto *ŽPat* variantą, rašytą ankstesne Daukanto rašyba su <î̂> ir įtaigojusį tos <î̂> perkėlimą į dabartinį *ŽPat* tekstą.

Net ir pasireikšdami tame pačiame tekste, variantai <î̂> ir <î̂̂> laikytini *diafaziniais*, priklausančiais skirtingiems Daukanto rašybos etapams.

2.5.2. <-ys> IR <-is>. <y> KAMIENUOSE. Raidę <y> ilgosios ar nepaplatėjusios [i:, i] reikšme *DicM2* ir *ŽPat* Daukantas vartojo kartais kamienuose, bet dažniau – galūnėje <-ys>. Prieš vertinant jo duomenis, iš karto reikia atkreipti dėmesį, kad ilgosios [i:] reikšme <y> vartojo ir Milkus, o pusė *Ma 159 3a–166* patarlių – konkrečiai *DicM2* (*Ma 159 3a–162*) – nurašytos nuo Milkaus žodyno. Dalis <y> raidžių gali būti atsiradusios ne tiek dėl paties Daukanto apsisprendimo, kiek dėl Milkaus rašybos sugestijos (žr. 17 lentelę).

<i>MŽlv</i>	<i>DicM2</i>
Žemynėlė [...] pakylėk 341	Zemynėle [...] pakylek 159 3b
Wyžiōs 335	wi → [m.] wyziōs 159 3b
Dantys 331	dontys 159 3b
Wiltawylys 330	wiltawylys 160
Martwežys 329	martwežys 160
Tyla 305	Tyla 160
Tolydziaus 296	toli → [m.] tolydziaus 160
gyw's 278	gyws 160
Gentys [...] Gentys 175	gintys [...] gentys 161
Dygluttis 17	dygluttis 161
Piemenys 4	pūiminy 162

17 lentelė. *MŽlv* ir *DicM2* raidės <y> sutapimai

Sutampantys *MŽlv* ir *DicM2* <y> rašymo atvejai nepatikimi spęsti apie Daukanto intencijas. Milkaus rašybos įtaiga ypač aiški tais atvejais, kai Daukantas, jau ėmęs rašyti sau įprastą <i>, tuojau pataisė milkiškąja <y>: *wi* → [m.] *wyziōs*; *toli* → [m.] *tolydziaus*.

1) *Kamienuose*. Ilgosios ar nepaplatėjusios [i, i] reikšme raidė <y> kamienuose kiek daugiau buvo žymėta *Pras* (vis dėlto tik greta dominuojančios <i>), tačiau *Zdr*, *S* ir *Ept* vėl rinktasi <i>.

Atmetus iš Milkaus perimtus pavyzdžius, *DicM2* ir *ŽPat* beveik visai nelieka atvejų su <y> [i, i] kamienuose. Išimtis tik viena – patarlė *tyrum tyrs, plikum plīks Ma* 164. Čia Daukantui <y> [i, i] turbūt prisireikė tik kontrastui su trumposiomis paplatėjusiomis <ī> sustiprinti. Kitur kamienuose nei *DicM2*, nei *ŽPat* savo valia Daukantas nežymėjo <y> [i, i]. Priešingai, neretai Milkaus <y> [i, i] pakeitė sau įprastą <i> (žr. 18 lentelę).

<i>MŽlv</i>	<i>DicM2</i>	<i>MŽlv</i>	<i>DicM2</i>
wėlyboji 317	wieliboi 160	ne uždarryfi 211	neuždarisi 161
Byla 305	biła 160	ne išwarryfi 194	neiszwarisi 161
Tykám 310	Tilam 160	Teifybė 162	teisibe 161
puftyta 214	pustita 161	ne darryfi 158	nedarisi 161
Teifybė 292	teisibe 160	Jaunyfta 93	jaunibe 162
Rykbtė 230	rikszfī 161	Paikyfta 93	paikibe 162
ne nuwarryfi 230	nenuwarisi 161	ne pažyft 4	nepažist 162
Pyragù 230	piragu 161		

18 lentelė. *MŽlv* raidės <y> atmetimas *DicM2*

Ir ŽPat kamienuose Daukantas dažnai rašė <i>, plg.: *giws* 163; *nelisi* 163; *nelaižits* 163; *nepritiřes* 164; *ritù* 165. ŽPat pasitaikė net senos žemaitiškos <y> [e] reikšmės atvejais, *Katyłs*, *katylą waino abu joudu* 166 – galbūt tai likęs buvusio ankstesnio ŽPat teksto rašybos substrato ženklas. Vadinas, iš principo DicM2 ir ŽPat Daukantas dar nenorėjo žymėti <y> [i, i] kamienuose, visai kaip *Zdr*, *S* bei *Ept*.

Tik veiksmožodžio praes. 3 forma *yra* su <y> Daukanto rašyta jau *Pras* (ir *Zdr*, *S*), taip pat tęsta ir čia: 163(2×), 164.

2) <-ys> ir <-is> galūnėse. Galūnėse <-ys> Daukantas <y> jau parašydavo ir *GDKr*, *HJ*, *JJ*, *PaP* ir *Pras*, *Zdr*, *S*, *Ept* (nors ne visur vienodai dažnai). Jo intencijos žymėti <-ys> būta ir DicM2 ir ŽPat. Štai DicM2 kelis kartus Milkaus <-is> Daukantas pakeitė į <-ys> (atsispyrė Milkaus rašybos sugestijai): *Wùkietis MŽlv* 334 → *wokitys Ma* 159 3b; *Akkis MŽlv* 317, 231 → *akys* acc. pl. (i kamienas) *Ma* 160, 161.

a) *iūð* ir priebalsinių kamienų daiktavardžių (ir kitų vardažodžių) nom. sg. galūnes ŽPat Daukantas dažnai žymėjo <-ys>:

kriauklys 163; *galis* → *galys* 163; *szonkelys* 163; *szontakys* 163; *kousnys* 163; *žodys* 164; *kiauszis* → *kiauszys* 164; *Dawutys* 164; *gerutys* 164; *žily* 164; *molakys* 164; *mùlkys* 164; *Kóly* 165; *mùkszys* 165; *aplamys* 165; *szonkauklys* 165; *pīrmesnys* 165; *geresnys* 165; *smer-tys* 166; *ikaisztys* 166; *sprogakys* 166; *parszelys* 166; *gudresnys* 166; *waikelys* 166; *skloustys* 166; *žòdys* 166.

Tačiau parašydavo ir <-is>: *galis* 160; *sùbinauskis* 163, *wiresnesis* 163; *kientątesis* 163; *werszis* 163; *galis* 164; *radusesis* 164; *szudīnasis* 166; *kùszontesis* 166; *slinkasis* 166. Netgi Milkaus parašytus su <-ys> pakeisdavo į <-is>, plg.: *Žembarys MŽlv* 341 → *Žem-baris Ma* 159 3b; *Genys MŽlv* 78 → *Genis Ma* 162.

b) ŽPat priebalsinio kamieno nom. pl. taip pat parašydavo su <-ys>: *pijmīnys* 166; *szunys* 163. Tačiau kiti nom. pl. atvejai ir su <-is>, plg. *bitis* 160; *neisztriwoiemis* 160 (*ne iřstriwojami MŽlv* 299); *išz badusis* 163; *patis* 163.

c) Ir *i* kamieno acc. pl.: *akys* 163; *datys* 163; *dontys* 165(3×), 166; *akys* 166; *dontys* 166, nors pasitaikė ir su <-is> – *kulszis* 162 (*Kulřes MŽlv* 53).

d) Pagaliau ir dalelytė bei jungtukas *norys* 164 (plg. ir *noris* 163, 166).

Krinta į akis, kad *-is* galūnėse Daukantas nepažymėjo jokių diakritikų (nei <-îs>, nei <-ĩs>, kaip kad žymėjo anksčiau *Pras*, *Zdr*, net ir *Ept*), plg. *i* kamieno nom. sg. *nosis* 166.

Summa summarum, Daukanto DicM2 ir ŽPat <y> kamienuose ir <-ys> galūnėse paraleliai su <i> kamienuose ir <-is> galūnėse pasiskirstę labai panašiai kaip *Pras*, *Zdr*, *Ept*.

ABC jau matyti ryškių poslinkių – labai besiplečiantis raidės <y> vartojimas [i, i] reikšme. Visų pirma, ABC Daukantas gana plačiai įsileido <y> į kamienus, pavyzdžiui:

tikybòs I; *dòrybès* I; *parodymò* I; *lykiaus* I; *PARMANYTI* 1; *skaityti* 1; *įszgòldytù* 1; *Mòkytoš* 1; *mòkytīniui* 1; *mòkytos* 1; *yła* 1; *Mokytos* 2; *įszgòldytī* 2; *mòkytīnis* 2; *prityrīmq* 2; *mòkytīnis* 2; *įszraszytas* 2; *prityrīmo* 2; *tylin* 2; *padalytī* 2; *lygió* 3; *Łotyńńszkus* 3; *Rasztīnykaj* 4; *raszzydamis* 4; *stygàs* 6; *braukydams* 6; *lytiédams* 6; *mòkytīniou* 6; *parodytī* 6; *įszgòldytī* 6; *stowyla* 6; *įszraszytī* 6; *mòkytīnis* 6; *DRYKAS* 11; *ÍSSKAJDYTŪ* 11; *nu-sī-řmq-dy-mas* 11 ir t. t.

Do	— ry — be	Pa—laj—mĩ—nĩ—mas
Gra	— žy — be	Pa—gun—dĩ—nĩ—mas
Kaņ	— try — be	Pa—gar—bĩ—nĩ—mas
Nar	— sy — be	Pa—dau—gĩ—nĩ—mas
Di	— dy — be	nu—sĩ—raņ—dy—mas
Gé	— ry — be	nu—si—wal—dy—mas
Pój	— ky — be	ap—si—reisz—kĩ—mas
Twir	— ty — be	at—sĩ—kij—mĩ—nie—ie—mas
Rus	— ty — be	at—si—swej—kĩ—nĩ—mas
Ga	— ly — be	nu—sĩ—tej—sĩ—nĩ—mas
Pik	— ty — be	nu—sĩ—ké—lau—da—mas

5 pav. ABC 11: skiemenavimas su <y>: *Do-ry-be; Gra-žy-be; Kaņ-try-be; Nar-sy-be; Di-dy-be; Gé-ry-be; Pój-ky-be; Twir-ty-be; Rus-ty-be; Ga-ly-be; Pik-ty-be; nu-sĩ-raņ-dy-mas; nu-si-wal-dy-mas*

Net dvi <y> žodyje *gymdytoiu* 22. Vis dėlto ne visada <y> [i, i] kamienuose sužymėta, plg.: *istatimus I; rodidam's 1; rodidams 2*.

Anksčiau JJ ir PaP „Persergėjimuose“, taip pat Pras iliustruoti savo rašybai Daukantas buvo pateikęs pavyzdžių su <y> *galūnėse* (plg. PaP 1v: „y Kaip but dū ij essantiū: walgys, kéleiwys, atneszūsus, pasakiusys, padirbusys“; Pras 12 išn. 1: „asz cze y butinay [...] raszau [...] kaap ta balsie išztarema pas Grekonys [...], pawaisdon swetys, pĩrszlys, naszlys“). Tačiau pavyzdžius ABC jis jau aiškiai specialiai parinko su <y> kamienuose: „y óz ii — rejķ pawelkĩnaj išztartĩ, kajp but essó dó ii, ĩr tajp *mylas, dwylyas, pylyas* ĩr tolaus“ (ABC 5). Daukanto tvirtas intencijas pereiti prie <y> rašymo kamienuose ABC rodo ir jo skiemenavimo pavyzdžiai su priesagomis <-ybe> ir <-ymas>: *Do-ry-be; Gra-žy-be; Kaņ-try-be; Nar-sy-be; Di-dy-be; Gé-ry-be; Pój-ky-be; Twir-ty-be; Rus-ty-be; Ga-ly-be; Pik-ty-be; nu-sĩ-raņ-dy-mas; nu-si-wal-dy-mas* (ABC 11; žr. 5 pav.).

Galūnes *-is* Daukantas žymėjo nevienodai:

a) *iĩ* ir priebalsinių kamienų daiktavardžių (ir kitų vardažodžių) nom. sg. neretai rašė <-ys>, plg.:

óžys 1; smujkys 6; raukys 'kabutė' 8; smertys 23; Gajlesys 24; gajlesys 24, 25(4×); Gajdys 44(2×); gajdys 44(2×); Gajdys 44; gajdys 44; Genys 48(2×); žaltys 52; kulys 'akmuo' 53(2×); aknĩnys 53; kómelys 55 ir kt.

Vis dėlto dažnai pažymėdavo ir <-is>, plg.:

ežis 1; mókýtĩnis 2; pĩrmasis 2; mókýtĩnis 2; mokyťĩnis 2; akmĩnatis 2; ĩlsis 'kablelis' 8; dwĩspougĩs 8; spougĩs 8; klausĩnis 8; swetzódis 8; fikrasis 25; aņzĩnasis 27; tejsĩngiausis 30;

wissagalis 31; *meilingiauis* 31; *wissagalis* 36, 37, 42; *Awikajlis* 45; *nebrolis* 50; *kónegaiksz-tis* 52; *czebótis* 53; *Werszis* 53; *wiresnis* 54; *smertis* 55; *Gówesnis* 55; *parszelis* 55; *poudelis* 55; *tretesis* 56; *kąntresnis* 56 ir kt.

b) Nom. pl. irgi parašydavo su <-ys>: *Trys* 19, 20; *trys* 20, 21(2×); *patys* 23; *krikscionys* 23; *patys* 23; *Trys* 24; *žmônys* 30; *bītys* 46(2×); *pįjmenys* 55 (nors prasprūdęs ir jau buvęs primirštas <-ij> ženklinimas, plg. *pįjmīnijs* nom. pl. 51).

c) i kamieno acc. pl. irgi <-ys>, plg.: *ì tris dalys* 2; *par dąntys* 5; *par* [...] *dąntys* 6; *Lįgonys* 20; *notys* 24; *szirdys* 41; *dorys* 44; *awys* 45(5×); *dąntys* 50; *akys* 50, 51, 53; *Dąntys* 53; *dąntys* 54; *akys* 55; *dąntys* 55; *akys* 56. Net ir priebalsinio kamieno acc. pl. <-ys> – *szónys* 55.

d) Dalelytė bei jungtukas *noris* ‘nors’ – su <-is> – *noris* 5; *Noris* 45; *noris* 54; *Noris* 54; *noris* 54(2×); *Noris* 56.

Tokia apžvalga rodytų, kad esminis <y> raidės rašymo pokytis ABC buvo jos platus įsileidimas į kamienus, skirtingai nuo *DicM2* ir *ŽPat*. Tačiau didesnių galūnių rašymo pakitimų nematyti, varijavimas išlikęs panašus į *DicM2* bei *ŽPat*.

2.5.3. <ai, ei> IR <aj, ej>. *Zdr* vieną sykį buvo pasitaikęs digrafas <aj> su <j> raide, bet dar dažnesnis buvo senesnysis <ay>, o dominavo <ai>. S irgi dar rašyta <-ai, -ei> su <i>. Ir tik *Ept* kiek ryškiau pasirodė naujovė su <j> – <-aj> nom. pl. m. galūnėje (greta dominuojančios <-ai>). *Ept* galima laikyti Daukanto <j> įvedimo į <aj, ej> [ai, ei] diftongus pradžia.

DicM2 ir *ŽPat* <-aj, -ej> atrodo kiek dažnesni už *Ept*, nors jų irgi ne tiek daug. Kaip ir *Ept*, jie žymėti nom. pl. m. galūnėje: *Deiwaj* *Ma* 159 3a; *noumirielej* 160; *wakaj* 160; *medej* 160; *darbaj* 160; *szuniczej* 162. Taip kai kur parašytos ir adv. ar pron. n. galūnės: *Taj* 161; *batwaj* 162; *mīnemaj* 164; *atmīnamaj* 164; *butinaj* 165; *łaj* 166(2×). Ir tik vieną kartą pasitaikė ne galūnėje *jejbe* ‘eibė’ 163.

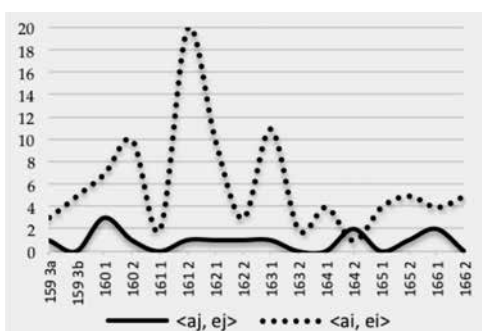
Toje pačioje nom. pl. m. galūnėje dar neretai rašyti ir ankstesni digrafai su <i> – <-ai, -ei>: *medei* 160; *Numai* 161; *Numaiczei* 161; *waidai* 161; *metai* 161; *mainai* 161; *warnai* 161; *gudai* 162; *kunegai* 162. Visi šie pavyzdžiai yra tik iš *DicM2*, *Ma* 160–162, kur Daukantas nurašinėjo Milkaus *MŽlv* pavyzdžius, o Milkus šias galūnes kaip tik rašė su <i> (<-ai, -ei>): *Namai* *MŽlv* 177; *Namuczei* *MŽlv* 177; *Waidai* *MŽlv* 175; *Métai* *MŽlv* 167; *Mainai* *MŽlv* 156; *Warnai* *MŽlv* 156; *Guddai* *MŽlv* 51; *Kunnigai* *MŽlv* 4 (tik *medei* nėra *MŽlv* – tai Daukanto papildas). Vadinas, būtent šiais atvejais <-ai, -ei> Daukantas tiesiog nusirašė nuo Milkaus, o kitur, kur žymėjo <-aj, -ej> galūnėse, – buvo jau jo paties beatrandamas naujasis raiškos būdas.

Kita vertus, adv. galūnes (ir jungtuką *nei*) Milkus dažnai rašė su <y> – <-ay, -ey>, net <-uy>, ir Daukantas kartais jas tokias nusirašė (žr. 19 lentelę). Daukanto galūnės su <y> pasirodė būtent *DicM2* puslapiuose, nurašinėtuose nuo Milkaus (*DicM2* *Ma* 159 3b–161) (o sykį net perdarė Milkus <ai> į <ay> kamiene – *graybo* *MŽlv* 68 → *graybo* *Ma* 162).

<i>Mžlvo</i>	<i>DicM2 (Ma 159–161)</i>
[...] Norint ney Wyžiōs werts, o tikt Gaspadorius 335	Norint ney wi → wyžios werts o tikt gaspadorius 159 3b
Tén wirkšc̣zuy eina 331	Ten wirkszc̣zuy eina 160
Ney Sàulės Dukte jam ne gal itikti 234	+ ney saules duktie negaļ iem itikte 161
Guddai kinko Arklus pratēguy 208	+ Guday kinka arklus pratēguy 161
Laibay dainóti 140	- laibay dainioute 161

19 lentelė. Daukanto *DicM2* perimti pavyzdžiai iš Milkaus su <y> raide (<-ay, -ey, -uy>) adv. galūnėse ir jungtuke *nei*

Vis dėlto *kamienuose* raidės <j> Daukantas dar nerašė, dažniausiai žymėjo <i> (<ai, ei>), plg. 3 diagramą, kur greta atsirandančios <j> digrafuose <aj, ej> tebedominuoja <ai, ei> raiška.

3 diagrama. <aj, ej> (14×) ir <ai, ei> (96×) vartojimas *DicM2* (Ma 159 3a–162 2) ir *ŽPat* (Ma 163 1–166 2) paskilčiui

ABC raidė <j> galūnių digrafuose <-aj, -ej> pasidarė daug dažnesnė. Minėtose nom. pl. m. ir adv. galūnėse ji vyravo, plg.: *lengwaj* 1; *spierej* 1; *tylej* 3; *balsaj* 3; *zódej* 3; *aiszk̄csnej* 3; *kīmesnej* 3; *tiktaj* 3; *darbaj* 19 ir kt. Taip pat dažna <j> tapo kamienu digrafuose, plg.: *ŽIAMAJTIŪ* I; *skajtlaus* I; *pawejksla* 1; *pawejkslus* 1; *itgajniui* 2; *nerejk* 3; *mejļes* 32(3×); *mejle* 33; *mejławo* 44 ir kt. Plg. ir <uj, ój>: *wet-tuj* 15, 47; *smujkys* 6; *pójkóczós* 54 (bet: *smóiką* 6).

Vėlgi tų pačių *DicM2* ir *ŽPat* žodžių kitokia rašyba ABC rodo rašybos poslinkį, aiškią tendenciją keisti <ai, ei> → <aj, ej> (žr. 20 lentelę).

<i>DicM2</i> ir <i>ŽPat</i> (Ma 159–166) <-ai, -ei>	ABC <-aj, -ej>	<i>DicM2</i> ir <i>ŽPat</i> (Ma 159–166) <-ai, -ei>	ABC <-aj, -ej>
kaip [...] kaip 159	kajp [...] kajp 54	kaili 164	kajli 51
pareit 159	parejt 49	neweikūs 164	nuwejkós 48
žinai 159	žīnaj 49	neļaiža 165	nelajžo 52
ļaiķa 159	ļajko 49	neweiz 165	newejz 55
nekaip 160	nekajp 49	waino 166	wajno 55
neit 160	nejt 50	waikelys 166	wajkélis 55
medei 160	medej 53		

20 lentelė. *DicM2* ir *ŽPat* juodraščių rašybos modifikavimo ABC pavyzdžiai: <ai, ei> → <aj, ej>

Vis dėlto ABC kamienuose dažna buvo ir <i> raidė, plg. <ai, ei>: *skaitlós* II; *skaityti* 1; *aiszkésnej* 3; *paŵaisdon* 3; *Paŵaisdon* 3; *aiszkėj* 4; *atleisi* 31; *meilingiauisis* 31; *meiles* 32; *pałaimintą* 37(3×); *atleidiną* 37; *atgaiwinsi* 38 ir kt. Taip pat žymėta ir uždara instr. pl. m. galūnė, plg.: *czystais* 3; *iwajreis* 4; *ženklais* 4; *pīrsztais* 6; *kōkeis* 19; *pragumais* 19; *tais* 44; *žōdeis* 44; *Žōdeis* 52; *ragais* 53; *postais* 56(2×) (bet: *bajorajs* 56). Dažniausiai <j> nerašyta nei aukštaitiško naudininko, nei adv. galūnėse <ui>, plg.: *pakarceiui* 1; *mōkytīniui* 1; *parindiui* 2; *īlgajniui* 2; *Szetonui* 22; *ponui* 24; *Dijwui* 24; *kōnegui* 26; *Ponui* 26; *Dijwui* 26; *žmōgui* 29; *Smertiui* 29; *swietui* 29 (bet ir žemaitiškai: *mōkytīniui* 6; *Majžiesziou* 15; *Kōnegou* 26; *paskou* 28, 46; *Paskou* 56).

Taigi, raidė <j> laipsniškai įvedinėta į digrafus <aj, ej, uj>: pasirodė *Ept* nom. pl. m. galūnėse, paskui *DicM2* ir *ŽPat* šalia nom. pl. m. iš dalies paplito ir adv. galūnėse, o vėliau ABC iš dalies perėjo ir į kamienus. Galima atsekti Daukanto apsisprendimo rašyti <aj, ej, uj> kelią – pamažu nuo <ai, ei, ui> į <aj, ej, uj>, pirmiausia galūnėse, paskui ir kamienuose (kaip jau ne vienu atveju savo ortografinės naujovės buvo ėmęs įvedinėti nuo galūnių).

Tiek <ī> (ir <ī>), tiek <-aj, -ej> (šalia <-ai, -ei>) rašymas *DicM2* ir *ŽPat* rodo tam tikrą tarpinę Daukanto modifikavimų stadiją – tarp *Ept* ir ABC.

2.5.4. <ei, ii, iī, ii, ij, ij> IR <ij> [eī]. *Zdr, Pras, S, Ept* Daukantas buvo pradėjęs prastinti Rygoje suformuotus keturis [eī] raiškos kamienuose tipus, o čia *DicM2* ir *ŽPat* patarlėse *Ma* 159 3a–166 juos ėmė tiesiog niveliuoti. Nebelieka prasmės atskirai aprašyti jau praktiškai sunykusius tipus. Visi diakritiniai variantai <i>, <iī> ir <ij> <ij> rašyti visuose buvusiuose skirtinguose tipuose: ir galūnėse, ir kamienuose.

Ypač ryšku, kad anksčiau *IZ, RPG, GDKr, HJ, JJ, PaP, KGi, TKi, Voc* Daukantas gana aiškiai skyrė stabilų pirmąjį žodžių *diena, Dievas, vieta, vienas* vokalizmo variavimo tipą su grafine <ei> raiška, kuri kiek vėliau ėmė paprastinti: *Pras* šalia <ei> dažnai įsivedė <ei>, *Zdr* <ei> (retai <ei>) ir naujovišką <iī> (<iī>), *S* rašė tik senąjį <ei>, o *Ept* – visai naują <ij>. O dabar *DicM2* ir *ŽPat* tą buvusį pirmąjį tipą jau rašė taip, kaip ir kitus tipus – su <iī>, <iī> (ar be diakritiko <iī>). Ir ketvirtąjį variavimo tipą po [k'] (pvz., *kiek, kiemas*) su <kiey-> [k'eī], įsivyravusį nuo *IZ* vidurio (nuo 3 ra), Daukantas taip nuosekliai žymėjo *RPG, GDKr, HJ, JJ, PaP, KGi, TKi, Pras, Gas, Zdr* (šalia <kiey-> ir <kīi> bei <kīj>), *S, Ept*. Tačiau to senojo <kiey-> – apie 1833–1834 m. Daukanto tvirtai parinkto dėl Alberto Vijūko-Kojelavičiaus kunigaikščio Kęstučio vardo žymėjimo *Kieyftutus* ir mėgto ne mažiau kaip ketverius metus – *DicM2* ir *ŽPat* nebeliko.

Visus keturis buvusius tipus Daukantas suvienodino, apibendrino savo rašybos taisyklės – vietoj buvusių įvairių motyvų rinktis kitokias grafemas, nuo šių *DicM2* ir *ŽPat* diftongą [eī] ėmė suprasti kaip vienodos išraiškos reikalaujantį vienetą, nesvarbu, kokiam žodyje ar kokioje žodžio pozicijoje pasitaikys. Taisyklės abstrahavimo lygis labai išaugo, nuo leksinio-fonetinio pakilo iki fonetinio lygmens (viena fonema – viena jos išraiška).

Variavimo liko tik tarp Daukanto anksčiau išbandytų variantų su skliautuotu diakritiku <ī> ir nauju dar vis išbandomu riestiniu <ī> – tarp <iī>, <ij> ir <iī>, <ij> (nepažymėtų diakritikų variantų <iī>, <ij> taip pat pasitaikė). Digrafai <iī>, <ij> ir <iī>, <ij> buvo *diafaziniai* variantai – skirtingo Daukanto ieškojimo etapo atspindžiai. Taip

pat konkuravo antrasis dėmuo <-i> ar <-j>. Antrasis dėmuo <-i> buvo gana naujas Daukanto rašybos mėginimas (nuo 1836 m. antrosios pusės ar 1837 m. *Pras, Zdr*), o <-j> jau buvo buvęs dažnas trečiojo variavimo tipo žodžiuose, ypač nuo *IZ* 5 ra (nuo 1833–1834 m). Štai *DicM2* ir *ŽPat* pavyzdžiai:

<ii>: *Diiwou* 163; *sziiino* 163; *szuniiis* 163; *Diiws* 164; *liizuwi* 165; *szuniiis* 165; *wiinii* 166; *Diiws* 166(2×); *diiina* 166; *iszmiigosi* 166; *wiinii* 166; *diiina* 166;

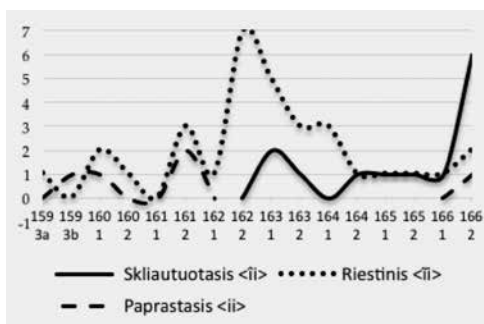
<ij>: *Kijle* 164; *netolij* 165; *ijszma* 165; *kijno* 166;

<ii>: *diiinas* 159 3a; *miiigt* 160; *wiiszkelii* 160; *atiiista* 160; *wiinii* 161; *tiiisog* 161; *tii* 161; *Diiina* 162; *wiiina* 162; *diiwó* 162; *bartiiis* 162; *Diiwi* 162; *diiinq* 162; *miiigs* 162; *piiiminys* 162; *akiiis* 163; *ne tolíi* 163; *rudiiinis* 163; *užmetiiis* 163; *diiinowidii* 163; *Diiw's* 163; *Diiws* 163; *wiinus* 163; *griiite* 164; *wiiinq* 164; *Diiwi* 164; *wiiitq* 164; *pauiiite* 165; *diiina* 165; *píitii* 166; *diiina* 166(2×) (ir <ii> be diakritiko: *de* → [m.] *diiws* 159 3b; *Siiinq* 160; *kurii* 161; *priida* 161; *Diiws* 166);

<ij>: *ijszma* 159 3b; *iijszma* 162; *píjwo* 164; *kíjmo* 166; *kíjme* 166 (net ir įvardis *ij* 'ji' 165; <ij> be diakritiko: *isztiis* 166; *tiijsq* 166; *píjmíinys* 166).

Nukrypimų nuo šių variantų nedaug, plg. <ei>: *Deiwaj* 159 3a; *wersteis* 160; *teisos* 160; *szuneis* 160; *atszleitas* 160; *kurindameis* 160; *netolei* 162; *Deiwa* 162.

Kaip matyti, *DicM2* ir *ŽPat* patarlėse daugiausia vartoti ir daugiausia konkuravo digrafai su dviem <i> raidėmis, tik skirtingais diakritikais: <i> 14× ir <ii> 31× (be diakritikų <ii> 5×; žr. 4 diagramą).

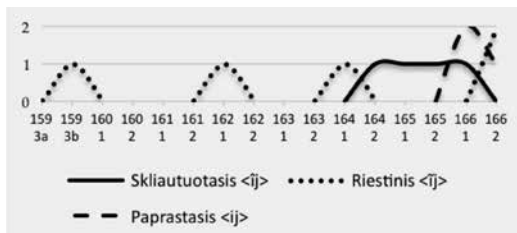

4 diagrama. Skliautuotojo <i> (13×), riestinio <ii> (32×) ir paprastojo <ii> (5×) digrafo vartojimas *DicM2* (*Ma* 159 3a–162 2) ir *ŽPat* (*Ma* 163 1–166 2) paskilčiai

Statistiškai variantų su riestiniu ženklu buvo dvigubai (2,2×) daugiau, tačiau variantų su skliauto formos ženklu padaugėjo į rankraščio pabaigą. Digrafų pasiskirstymo dinamika primena pavienių <i> ir <ii> ženklų vartojimą – senesnio skliautuoto <i> variantas <ii> rašytas tik *ŽPat* atkarpoje. Tai greičiausiai buvo atsipalaidavimo ir igūdžio išlikimo aidas, galbūt sustiprintas ankstesnių *ŽPat* užrašų su tuo <ii> digrafu.

Kiti du, daug retesni variantai, buvo diakritiniai digrafai, turintys raidę <j>: <ij> 4× ir <ij> 5× (be diakritikų <ij> 3×; žr. 5 diagramą).

Variantai su <j> raide Daukantui tuo tarpsniu tarsi atrodė ne tokie patrauklūs, labiau žavėjosi variantais su dviem <i> raidėmis. Vienintelis, pasitaikęs su skliautuota raide ir jotu <ij>, pasirodė į teksto pabaigą – kur <i> skliautuotos padaugėjo ir kitose pozicijose – pavienės <i> ir digrafo <ii>.

5 diagrama. Skliautuotojo <ij> (4x), riestinio <ij> (5x) ir paprastojo <ij> (3x) digrafo vartojimas *DicM2* (*Ma* 159 3a–162 2) ir *ŽPat* (*Ma* 163 1–166 2) paskilčiui

ABC Daukantas jau visai nevartojo skliautuoto diakritinio *<î>, tad ABC nėra nė digrafų *<îi> ar *<îj> – ten vyrauja riustinis diakritikas <î>, tad ir digrafas su juo – <îj>, plg.:

wijnog 2; *wijną* 4; *wijna* 5; *wijnog* 5; *Dij-wo* 13; *Dij-wi-ni* 13; *Dij-wo* 14; *Dij-wą* 14; *Dijwo* 15; *wijntàs* 24; *kijtk wijnas* 32; *lijpdams* 44; *pijmou* 45; *tijseq* 46; *gijzdama* 46; *kijta* 47; *pijwo* 48; *gijdròs* 50; *Kijno* 51; išz *mijgòsi* 52; *zijmaq* 52; *Mijgt* 52; *atijsta* 54; *tijšòs* 54; *atszlijtas* 54; *Lijzuwio* 55; *pijmenys* 55 ir daugybė kitų.

Tepasitaikė viena kita išimtis su praleistu diakritiku, plg. *Dijwo* 21, 22, 23; *tijktijs* 24; *Dijwui* 26; *Dijwo* 27; *Dijwe* 30; *lijpe* 43; *atsilijpe* 44. Klaidingai atspausdinta forma *Diiwo* 37. Dėl spaustuvės neturėtos didžiosios raidės <I> su riestiniu ženklu pažymėtas <Î> su skliautu – *DÎIVE* 1.

Ir čia Daukanto keitimo kryptis labai aiški iš *DicM2* ir *ŽPat* patarlių leksikos, kitaip užrašytos ABC, – vietoj <ei, îi, iî, ii, ij, ij> [ei] įgavusių <ij> (žr. 21 lentelę).

<i>DicM2</i> ir <i>ŽPat</i> (<i>Ma</i> 159–166) <ei, îi, iî, ii, ij, ij>	ABC <ij>	<i>DicM2</i> ir <i>ŽPat</i> (<i>Ma</i> 159–166) <ei, îi, iî, ii, ij, ij>	ABC <ij>
diiinas 159	dijnas 54	wiina 164	wijna 51
miiigt 160	Mijgt 53	Diiwi 164	Dijwe 48
wiiszkelii 160	wijskelio 50	Diiws 164	Dijw's 48
wersteis 160	werstijs 50	ijszmaq 165	ijszmaq 53
wagii 160	Wagij 50	szuniiis 165	szonijis 55
ieszkontem 160	ijszkantem 50	piiitù 166	pijtu 55
szuneis 160	Szonijis 50	kijno 166	kijno 51
Siina 160	sijna 54	wiinù 166	Wijnó 53
atszleitas 160	atszlijtas 54	pijmīnys 166	pijmenys 55
wietos 161	wijtos 54	iismiiigosi 166	mijgosi 52
ne tolīi 163	netolij 49	diiina 166	Dijna 55
Diiwou 163	Dijwui 48	Diiws 166	Dijws 48
ūzmetiis 163	ózetijis 53		

21 lentelė. *DicM2* ir *ŽPat* juodraščių [ei] rašybos modifikavimo ABC pavyzdžiai:

<ei, îi, iî, ii, ij, ij> → <ij>

2.5.5. <on>, <a> IR <aŋ> [ɔn, an]. *DicM2* ir *ŽPat* dominavo dvibalsio [ɔn] grafinė <on> raiška (24×). Ji gerai matyti iš 22 lentelės, kur digrafą <on> turintys žodžiai palyginti su *ABC* atitikmenimis, rašytai jau su <aŋ>.

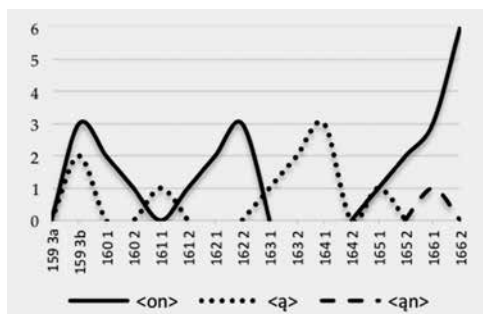
<i>DicM2</i> ir <i>ŽPat</i> (<i>Ma</i> 159–166) <on>	<i>ABC</i> <aŋ>	<i>DicM2</i> ir <i>ŽPat</i> (<i>Ma</i> 159–166) <on>	<i>ABC</i> <aŋ>
ont 159	aŋt 50	dontys 165	dąntys 55
dontys 159	dąntys 49	onkstioie 166	aŋkstyboie 50
dontu 159	dąntū 49	dontys 166	dąntys 50
ieszkontem 160	ijszkaŋtem 50	kūszontesis 166	Kószkaŋtesis 52
dongu 160	dąngu 50	dontys 166	dąntys 48
dontys 165	dąntys 54	ont 166	aŋt 55
dontys 165	Dąntys 53		

22 lentelė. *DicM2* ir *ŽPat* juodraščių [ɔn, an] rašybos modifikavimo *ABC* pavyzdžiai:
<on> → <aŋ>

Greta galima paminėti analogišką <om>, <óm> [ɔm] (3×) išraišką: *kompelis* 159 3b; *sómtiū* 165, *ómzius* 166.

Antras *DicM2* ir *ŽPat* variantas pagal dažnumą, taip pat chronologiškai naujesnis Daukanto raštuose – vienraidis <a> [ɔn, an] (10×), plg.: *raķu* → [v.] *raŋku* 159 3b; *žađus* 159; *taķa* 161; *daťys* 163; *raķas* 163; *kientaťesis* 163; *raķas* [...] *raķas* 164; *kaķota* 164; *besrebaťi* 165.

Atsitiktinai 1× *ŽPat* parašytas ir dviraidis <aŋ> – *bedirbaŋt* 166. Visų trijų variantų *DicM2* ir *ŽPat* pasiskirstymas matyti 6 diagramoje.

6 diagrama. <on> (24×), <a> (10×) ir <aŋ> (1×) [ɔn, an] grafinė raiška *DicM2* (*Ma* 159 3b–162 2) ir *ŽPat* (*Ma* 163 1–166 2) paskilčiai

Pasitaikė net <an> [an] raiškos (3×) dviejuose *DicM2* pavyzdžiuose, imtuose iš *MŽlv*: *warna ankstioii dantis wieliboi akys krapszta* *Ma* 160 (*Warna ankštoji Dantis, welyboji Akkis krapšto MŽlv* 317) ir *maninika wartuse warnai krankia* *Ma* 161 (*Mainininko Warnai krankia Wartuse MŽlv* 156). Be abejo, šie atvejai nerodo Daukanto intencijų, jie yra praspūdę šaltinio rašybos ženklai. *ŽPat* puslapiuose *Ma* 163–166, nenurašinėtuose nuo Milkaus, <an> digrafo nė nepasitaikė.

Taigi, *DicM2* ir *ŽPat* (*Ma* 159 3b–166 2) vyravo <on> (24×), rečiau žymėta <a> (10×) ir visai atsitiktinai <aŋ> (1×).

**Baṅ daṅ gaṅ kaṅ laṅ maṅ paṅ raṅ
taṅ waṅ zaṅ žaṅ**

6 pav. ABC 10: skiemenavimas su <aṅ>:

„Baṅ daṅ gaṅ kaṅ laṅ maṅ paṅ raṅ taṅ waṅ zaṅ žaṅ“

Daukanto mąstymas ABC laiku apie <aṅ> rašybą gerai matyti iš jo ABC deklaravimo rašto mokymo skiemenavimu: „Baṅ daṅ gaṅ kaṅ laṅ maṅ paṅ raṅ taṅ waṅ zaṅ žaṅ“ (ABC 10; žr. 6 pav.)

ABC greta pagrindinio dviraidžio <aṅ> [oṅ, an] dviem raidėmis <aṃ> žymėtas ir kitas diftongas – [oṃ, am], plg.: STAMBIOSES 7; *stambiuū* 7; *raṃdyti* 7; STAMBIOSES 8; *nu-sī-raṃ-dy-mas* 11; *aṃ-žī ną* 14. Tą patį nosinės raidės jungimo su nosiniu priebalsiu principą ABC Daukantas pritaikė ir diftongams [en, em] – <eṅ, eṃ>:

itēmpēs 6; *lęngwiaus* 6; *ženklaj* 7; *só-sī-ben-drau-da-mas* 12; *aṅt-sīkwēmp-da-mas* 12; *szwēns-kes* 13; *Szwēn-ta* 14; *szwēn tos* 14; *Ant-žen gę* 14; *szwēn ta* 14; *szwēn-tą* 14; *szwēn-tu-jū* 14; *Szwēn-tą* 15; *szwēn-tink* 15; *Penki* 16; *szwēntôs* 16; *Szwēntâs* 16; *Szwēntintī* 16; *szwēntū* 16.

Retkarčiais, matyt, netyčia ABC pasitaikydavo ir vienraidis <a>, plg.: *I daḡu* 47 (nors greta ir *i daḡu* 47); *sprunkatē* 50. O tais kartais, kai su nosine turėjo būti didžioji raidė <A>, ta nosinė paprastai likdavo nepažymėta, plg. <An>: *Antgało* 5; *Antgało* 6; *Ant-žen gę* 14; *Antra* 21. Spaustuvininko Karlo Krajaus raidžių rinkėjai tą nosinę didžiąją turėjo savo rinkiniuose, tai rodo pavyzdys *Aṅt* 49, tačiau jos dažniausiai nerinko: ar turėjo mažą pagamintų literų skaičių, ar turėjo imti iš nepatogiai padėtų kitų rinkinių, ar tiesiog nekrepė dėmesio į didžiosios raidės nosinę – bet kuriuo atveju greičiausiai būtent jie buvo atsakingi už <A> stoką ABC spaudinyje.

Teoriškai Daukantas ABC štai kaip nusakė, kur rašantis nosines <a, e> raides:

Antgało a, e, wadinas *nosiniemis* nu tō, iog par nosi yra išztaremī, diel aiszkōmo pridōr jōdwem dar rodbalsę n, īr tajp *raṅką gānda, lęnta, lęngwaj*; nesgi a, e, padiete be rodbalsę n yra pōsnōsinem īr tajp pasakā *aszakā, karę, marę*, lygī dalī tretioie asabo praeiusemī lajkī; īr tajp *raszę, praszę, meldę*, re'k išztarti it but paraszyta; raszia, praszia, meldia arba meldzia (ABC 5; kursyvas Daukanto).

Daukantas čia iš dalies netiesiogiai diskutavo su Jurgiu Ambrozijumi Pabrėža, kuris dažnai rašė vien <a, e> kamienuose (be <n> raidės). Daukantas formulavo kitokią taisyklę: kamienuose rašyti <aṅ, eṅ>, o galūnėse – tik <-a, -e>. Abiem atvejais nosinumas sietas su tarimu per nosį. Daukantas bandė čia prijungti ir praes. 3 galūnes (*raszę, praszę, meldę*), pateisinti jo paties anksčiau pagal Donelaitį ir kitus Prūsijos Lietuvos raštus susikurtą savotišką nosinės <e> raišką, kurią čia ABC nurodė tarti, lyg būtų parašyta *raszia, praszia, meldia* (tad suprato, kad nosinumo čia visiškai nėra, nebuvo nosinumo čia ir istoriškai; ir vis tiek Daukantas tebegynė tokį savo gal prieš 14–15 metų [1827–1828 m. CL] sumanytą praes. 3 galūnės <-e> žymėjimą).

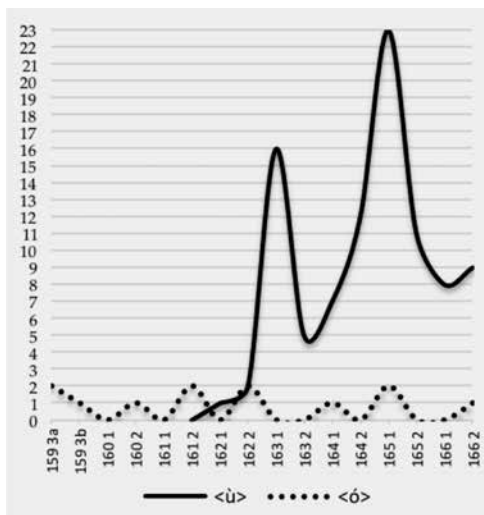
Taigi *DicM2* ir *ŽPat* <on> ir <a> raiška ABC iš principo pakeista į <aṅ>.

2.5.6. <ù> IR <ó> [o]. Kaip buvo matyti, Daukanto šnektos garsui [o] žymėti *Pras, Gas, Zdr, SRS* ir *S* dar dominavo raidė <ù> – <u> su graviu < ` >. Tačiau tame pačiame *Zdr* jau pasirodė naujojo varianto <ó> – <o> su akūtu < ' > – rašymo ženklų, o *Ept* naujasis <ó> jau absoliučiai vyravo.

Tačiau *DicM2* ir *ŽPat* (*Ma* 159 3a–166) Daukantas dar daug dažniau ženklino ankstesnįjį <ù> (94×), plg.: *dalgiù* 162; *naujiù* 162; *besùlaukta* 163; *ùzmeste* 163; *gùt* 163; *naktowidù* 163; *dīnowidù* 163; *szùnīis* 163; *tūr* 164; *ūtīs* 164 ir kt.

Naujesniojo <ó> tik 12×, plg.: *zopóstas* 159 3a; *óžneszu* 159 3a; *óž* 159 3b; *só* 160; *su dīiwó* 162; *nebgaló* 164; *Kóllys* 165; *ómzius* 166 ir kt.

Visas *DicM2* ir *ŽPat* <ù> ir <ó> variantų pasiskirstymas matyti 7 diagramoje.

7 diagrama. <ù> su graviu (94×) ir <ó> su akūtu (12×) vartojimas *DicM2* (*Ma* 159 3a–162 2) ir *ŽPat* (*Ma* 163 1–166 2) paskilčiai

Ir vėl akivaizdu, kad nors Daukantas retkarčiais pažymėdavo naujesniąją <ó>, bet ankstesnioji <ù> labai ėmė dominuoti nuo *ŽPat*, tad nuo tos vietos, kuri nurašinėta ne nuo Milkaus. Panašiai tuose pat *ŽPat* puslapiuose buvo išaugusi kitų senesniųjų variantų proporcija: 1) skliautuotos <î> prieš naujesniąją <î>; 2) senesniojo digrafo <ii> prieš naujesnįjį <ii>. Tad <ù> išsidėstymas yra jau trečias atvejis, kur *ŽPat* vyravo senesnė Daukanto rašyba, skirtingai nuo *DicM2*.

Toks pasiskirstymas galėjo būti nulemtas ne tik to, kad antroje patarlių sąrašo pusėje *ŽPat* Daukantas labiau atsipalaidavo ir jo rankos įgūdžiai automatiškai rinkosi seniau įprastus rašmenis, ne tik to, kad pirmoji patarlių sąrašo dalis *DicM2* nurašinėta nuo Milkaus žodyno, kurio rašyba nesugestijavo senesniųjų Daukanto rašmenų (bent <î> ir <ii>), bet ir to, kad *ŽPat* surinktos žemaitiškos patarlės galėjo būti anksčiau rinktos ir rašinės ankstesniuose juodraščiuose senesniąja Daukanto rašyba – arba jo paties (tikėtiniau), arba jo pagalbininkų, kurie kartais sugebėdavo labai gerai išmokti Daukanto rašybą (plg. *RPG, GDKr* nurašytojus¹³).

13 Subačius 2018a, 417.

**Bó dó gó kó ló mó nó pó ró só tó wó
zó zó**

7 pav. ABC 10 skiemenavimas su <ó>:

„Bó dó gó kó ló mó nó pó ró só tó wó zó zó“

ABC teoriškai apibūdinamos abi raidės, <ó> ir <ù>, kad ir lakoniškai:

„ó óz oo — pawaisdon dórtī óz doortī“ (ABC 4)

„ù [óž] oo — bałsù — bałsó“ (ABC 4).

Tačiau praktiškai ABC jau renkamosi tik <ó>, plg.: *Gódû I; só I; parodymó I; Gódĩszkû I; WAŁNÓ II; ispaudós II; skaitlós II; Censoriós II; SÓPRASTI 1; pragómas 1; kório 1; Pĩrmó 1; ĩszgólđytû 1; ĩsztaró 1; kóri 1; tór 1, 2; ĩszgólđytĩ 2; sóprastu 2; bałsós 2; tór 2* ir kt. Toks apsisprendimas gerai matyti iš ABC skiemenavimo: „Bó dó gó kó ló mó nó pó ró só tó wó zó zó“ (ABC 10; žr. 7 pav.).

Tik kartais ABC pasitaikė palikti diakritiką nepažymėtą, pvz., *Torinti I*. Kartais uždėtas gravis, pvz., *kòrio 2*, nors Daukanto rankraštyje turbūt rašytas akūtas *kório. Kartais akūtas atspaustas netinkamoje vietoje, pvz., *kningóse 1*; greičiausiai Daukanto žymėta *kningóse.

Rašybos nuostatų keitimas vėlgi ypač išryškėja palyginus *DicM2* ir *ŽPat* žodžius su atspausdintaisiais ABC (žr. 23 lentelę).

<i>DicM2</i> ir <i>ŽPat</i>	ABC <ó>	<i>DicM2</i> ir <i>ŽPat</i>	ABC <ó>
(<i>Ma</i> 159–166) <ù, u>		(<i>Ma</i> 159–166) <ù, u>	
turtinga 159	tórtingą 49	ùzmetĩis 163	óžmetĩjs 53
gaspadorius 159	gaspadoriós 54	sùtiko 163	sótĩksi 49
turi 160	tóri 50	neweikùs 164	nuwejkós 48s
nie płutos 160	nieplótôs 50	nemarszus 164	nemarszós 48
szuneis bałsus 160	Szónĩjs bałsós 50	szùni [...] szùni 164	szóni [...] szóni 55
sermiegù 161	sermiegó 53	sù tù wirù 164	Só tó wiró 53
łopetù 161	łopetó 52	kùr 165	Kór 52
Su dalgìù 162	Só dalgió 50	ùssĩgaun 165	óssĩgaun 52
sotùs 162	Sótós 51	kĩbsiù 165	kĩbsió 55
sù raiszù kùmelĩ 163	Só raiszó kómelĩ 49	szudĩnasis 166	szódĩnasis 55
gùł 163	Gól 53		

23 lentelė. *DicM2* ir *ŽPat* juodraščių [o] rašybos modifikavimo ABC pavyzdžiai: <ù, u> → <ó>

Vadinasi, vyravusią *DicM2* ir *ŽPat* rankraščių raišką <ù> ir šiek tiek paraleliai vartotą naujesnę <ó> ABC jau visiškai pakeitė toji <ó>.

2.5.7. INF. <-te> IR <-tĩ>. *DicM2* ir *ŽPat* bendraties formantas Daukanto dar tebežymėtas nuosekliai <-te>. Daukantas buvo taip apsisprendęs nuo 1828 m. ar vėlėliau *IKEI* rankraštyje ir labai nuosekliai iki *DicM2* bei *ŽPat* imtinai, tad ne mažiau kaip dešimt metų, taip visur ir žymėjo. Plg. *DicM2* bei *ŽPat* <-te> (21×): *ne ieste* 159; *regiete* 159; *gaute* 160; *itikte* 161; *užmokiete* 161; *dainioute* 161; *užmeste* 163; *bepriente* 164; *grīte* 164; *eite* 165; *wiesziete* 166; *užgaulote* 166; *ĩsiete* 166; *negiwente* 166; *prieite* 166 ir kt.

O ryškus *ABC* atsiradęs <-te> → <-tĩ> pakeitimas matyti iš atitinkamų *DicM2* bei *ŽPat* žodžių sugretinimo (žr. 24 lentelę).

<i>DicM2</i> ir <i>ŽPat</i>	<i>ABC</i> <-tĩ>	<i>DicM2</i> ir <i>ŽPat</i>	<i>ABC</i> <-tĩ>
(<i>Ma</i> 160–166) <-te>		(<i>Ma</i> 160–166) <-te>	
małoute 160	mełautĩ 54	dirbte 162	Dĩrptĩ 53
nie pradiete 160	niepradietĩ 54	negiwente 164	negywentĩ 54
arte 162	artĩ 51		

24 lentelė. *DicM2* ir *ŽPat* juodraščių rašybos modifikavimo *ABC* pavyzdžiai: <-te> → <-tĩ>

Kadangi *DicM2* ir *ŽPat* Daukantas tebevartojo vien tik senąją inf. raišką <-te>, o kitose [e] balsio pozicijose žymėjo daug įvairiau – greta kitų ne tik skliautu <ĩ>, bet ir riestiniu ženklu <ĩ> – tai pakeitimų eiliškumas turėjo būti toks: pirmiau jis ėmė keisti <i, ĩ> į <ĩ> bei <ei, ĩi, ĩi, ĩi, ĩj, ĩj> [eĩ] – į <ĩj>, ir tik tada, jau labiau apsispratus ir prisodrinęs tekstus <ĩ> bei <ĩj> rašmenų, apsisprendė ir bendraties formanto [e] žymėti ta pačia raide <ĩ> (<-tĩ>). Daukanto *ABC* ėmusi vyrauti raidė <ĩ> garsui [e] reikšti tapo dar labiau apibendrinanti. Vietoj įvairių atskirų [e] raiškų (ar atskirai, ar digrafuose, ar inf. formante) raidė <ĩ> imta gana nuosekliai rašyti daug labiau apibendrinta, tiesiog fonetine garso [e] reikšme, kad ir kur ji būtų parašyta. Tokio apibendrinimo lygio nebuvo pasiekęs nė vienas ankstesnis Daukanto [e] žymėjimas (nei atskiros <y>, <e>, <ę> raidės, nei digrafai ar trigrafai <yi>, <ei>, <ęi>, <iey>, <ij>, <ii>, <ĩi>, <ĩj>, nei inf. formantai <-ty>, <-te>). Pasirinkęs vieną raidę <ĩ> šiose [e], [eĩ], [t'e] pozicijose vietoj visų ankstesnių raiškos formų, Daukantas gerokai *deleksikalizavo* rašybą, iš leksinės-fonetinės perėjo prie labiau fonetinės.

Tad nuo <ĩ> raidės įsivedimo į *S* apie 1837–1838 m. (ar 1× pasirodymo *Ma* 147) iki jos įsigalėjimo, matomo *ABC*, bent 1841 m., praėjo ne daugiau kaip ketveri metai (labai galimas daiktas, kad ir mažiau); galima kalbėti apie pradinę <ĩ> diegimo stadiją, besitęsusią maždaug nuo 1837–1838 iki 1841 m. (ar gal trumpiau). O 1841 m. pabaigoje *ABC* jau matyti nauja <ĩ> įsigalėjimo stadija.

2.5.8. APIBENDRINIMAS. *ABC* matyti labai ryškios Daukanto pastangos rašybą ne tik atnaujinti, bet ir vienodinti, unifikuoti – vengti variantų, rinktis iš jų tą, kuris apima daugiau tų pačių fonetinių pozicijų, rašybos taisyklę daryti labiau apibendrinančia, labiau paremtą fonetika, disasocijuotą nuo konkrečių leksemų ir pozicijų žodyje (plg. 25 lentelę).

	<i>DicM2</i> ir <i>ŽPat</i>	→ <i>ABC</i>		<i>DicM2</i> ir <i>ŽPat</i>	→ <i>ABC</i>
1.	<î>, <ĩ>	→ <î>	5.	<on>, <ȧ>	→ <ȧn>
2.	<i> [i:, i] kamienuose	→ <y>	6.	<ù>, <ó>	→ <ó>
3.	<ai, ei>, <ej, aj>	→ <ej, aj>	7.	inf. <-te>	→ <-t̃i>
4.	<ei, îi, ïi, ii, îj, ij, ïj>	→ <ïj>			

25 lentelė. Ryškiausi po *DicM2* ir *ŽPat* atsiradę *ABC* rašybos pokyčiai

Iš principo buvusius penkis variantiškus *DicM2* ir *ŽPat* rašybos atvejus *ABC* *suvienodino*: 1) <î>, <ĩ> → <î>; 2) <ai, ei>, <ej, aj> → <ej, aj>; 3) <ei, îi, ïi, ii, îj, ij, ïj> → <ïj>; 4) <on>, <ȧ> → <ȧn>; 5) <ù>, <ó> → <ó>. Kiti du atvejai buvo tiesiog vienokio nusistovėjusio žymėjimo pakeitimas kitokiu: 1) <i> [i:, i] kamienuose → <y>; 2) inf. formanto <-te> → <-t̃i>.

Chronologijai tikslinti reikia turėti galvoje kelis dalykus. Jau anksčiau buvo nustatyta, kad *Ept* yra rengtas vėliau nei *Zdr* ar *S*. Pavyzdžiui, *Ept* jau nebuvo dvigubų balsinių rašmenų <aa, ee>, kaip kad *Pras*, *Zdr* ir *S* (*S* eina prieš Daukanto *DicM2* ir *ŽPat* patarles *Ma* rinkinyje) – jų nėra nė *DicM2*, *ŽPat* ar *ABC*.

Kyla klausimas, ar *DicM2* ir *ŽPat* rengti prieš *Ept*, ar maždaug tuo pat metu, o gal ir po? Ar *Ept* ortografija artimesnė ankstesnių *DicM2* ir *ŽPat*, ar vėlesnės *ABC* rašybai?

Keletas analizuotų ypatybių aiškiai rodo *Ept* rašybos panašumą į *DicM2* ir *ŽPat*, bet ne į *ABC*: 1) <y> raidė kamienuose *Ept* nerašyta, panašiai kaip ir *DicM2*, *ŽPat* (skirtingai nuo *ABC*); 2) <aj, ej> digrafai *Ept* vartojami, bet santūriai, ir tik galūnėse, visai kaip *DicM2*, *ŽPat* (*ABC* <aj, ej> galūnėse vyravo, dažnai rašyti ir kamienuose); 3) šalia <on> [ȯn] *Ept* rinktasis vienraidis <ȧ>, panašiai kaip ir *DicM2*, *ŽPat* (*ABC* įsivestas dar trečias digrafas <ȧn>); 4) *Ept* inf. formantas žymėtas <-te> – visai kaip *DicM2*, *ŽPat* (*ABC* jau rašytas <-t̃i>).

Jei spręstume tik iš šių ypatybių, atrodytų, kad *Ept* ir *DicM2*, *ŽPat* buvo maždaug vienalaikiai, o *ABC* gerokai vėlesnis. Tačiau likusios trys <î>, <ĩ> ir <ó> ypatybės tokių išvadų lengvai nepatvirtina. Iš karto krinta į akis, kad visos trys ypatybės susijusios su diakritikų ženkliniu, ir aišku, kad nors rankraščiuose buvo galima lengvai uždėti bet kokią diakritiką bet kur, spaustuvės tokios laisvės neturėjo, jos nebūtinai turėjo visas pageidautas diakritines raides, ar jei turėjo, gal nepakankamą kiekį. Analizuojant spaudinių rašybą, reikia įvertinti ir spaustuvių galimybes išreikšti autorius pageidaujamus diakritikus.

Hintze's spaustuvėje publikuotoje *Ept* vartoti tik <î> ir <ó> diakritikai, bet ne kiti Daukanto apie tą laiką rašyti ekvivalentai (<î> ir <ù>). *S* rankraštyje (turbūt ankstesniame už *Ept*) jau daugėjo diakritinės raidės <î> (šalia senesnės <î>), tačiau ten taip pat rašyta vien diakritinė <ù>. Atrodytų, kad *S* rankraštis teigia Daukantą pirmiausia ėmus keisti <î> → <î>, o <ù> → <ó> turėjo būti vėlesnis (dar nepasireiškęs *S*). Tačiau sprendžiant iš *Ept* galėtų pasirodyti atvirkščiai – kad Daukantas <ó> įsivedė anksčiau negu <î>, nes <î> *Ept* tekste nėra, tik <ó>. Šiaip jau kartu su *Ept* išspausdintas *Zdr* dar beveik visur turi raidę <ù>, todėl kvestionuoti, kad spaustuvė galėjo neturėti tokių

<ù> literų, nėra kaip. Raidė <ó> tik truputį pasirodė *Zdr* pabaigoje, bet jau dominavo *Ept*. Vadinasi, <ó> pasirinkimas *Ept* turėtų būti skiriamas Daukantui, ne Hintze'į.

Antra vertus, raidės <î> nėra nei *Zdr*, nei *Ept*, nors jau buvo kilę įtarimų, kad du kartus atspausdintoji <î> su brūkšnio diakritiku, visai nebūdinga Daukantui, galėjo būti nepavykęs rinkėjo bandymas atspindėti Daukanto <î>. Jei spaustuvė neturėjo kurių nors diakritinių raidžių, tai <î>, bet ne <ó>.

Ept <ó> ypatybė sieja ją labiau su *ABC* nei su *DicM2*, *ŽPat* rankraščiais. Galime įsivaizduoti, kad *Ept* galėjo būti panašaus laiko kaip *DicM2*, *ŽPat*, bet visgi truputį vėlesnė, nes *Ept* jau galėjo būti atspindėjęs griežtas Daukanto apsisprendimas žymėti <ó>. Taip pat jei jau patikime, kad Hintze neturėjo galimybių rinkti <î> raidės (*ABC* su ta <î> raide spausdino kita, Karlo Krajaus, spaustuvė), lieka chronologinė digrafo <ij> interpretacijos galimybė: *Ept* visai kaip *ABC* digrafas vartotas tik su <j> antrajame dėmenyje, nors *DicM2*, *ŽPat* dar labai dažni variantai su <î> toje pozicijoje (<îi, îi, ii>), kurių pasitaikydavo *Pras*, *Zdr*. Nuoseklus antrasis <j> dėmuo labiau dera su tokiu pat nuosekliu jo žymėjimu *ABC*, bet ne *DicM2*, *ŽPat*.

Visa tai gali sugestijuoti tokią Daukanto rašymo eilę: 1) *DicM2* ir *ŽPat*; 2) *Ept*; 3) *ABC*. *Ept*, kaip turinti bent keturias bendras ypatybes su *DicM2*, *ŽPat* ir dvi – su *ABC*, galbūt buvo rašyta po *DicM2* ir *ŽPat*, bet prieš *ABC*.

Taip pat aišku, kad *DicM2* ir *ŽPat* Daukantas rašė tikrai po *S* – tai rodo ne tik jų įrašymas į *Ma* toliau už *S* ir net į atlikusį nuo *S* lapą, bet ir rašybos pasikeitimas: *DicM2* ir *ŽPat* jau nerašytos dvigubos <aa, ee>, jau iš dalies atsiradusi <ó> (pramaišiu su <ù>), nors *S* <ó> dar nėra. Vadinasi, prijungus *S*, eiliškumas galėtų būti toks: 1) *S*; 2) *DicM2*, *ŽPat*; 3) *Ept*; 4) *ABC*.

Žinome, kad *Ept* turėjo būti baigta prieš 1838 m. spalio 29 d. (jos cenzūros data). Jei čia išvardinta eilės tvarka tikra, tai *S* ir *DicM2* bei *ŽPat* turėjo būti rašyti prieš *Ept* cenzūros datą. *S* rašyta ant 1837 m. gaminto popieriaus, ant to paties pabaigti ir *ŽPat* *Ma* 165–166 puslapiai. Taip pat Potto veikalo pratarmė baigta rašyti tik 1837 m. rugsėjo 12 d., o Daukantas iš to veikalo išsirašinėjo paskutiniame *ŽPat* *Ma* 166 puslapyje, greičiausia ne anksčiau kaip 1838 m. pradžioje. Taigi išeity, kad pirmiausia atsirado *S* (maždaug 1837–1838 m. pirmoji pusė), po to *DicM2*, *ŽPat* – irgi apie pirmąją 1838 m. pusę, tik kiek vėliau už *S*, ir tada *Ept* (gal kažkada prieš 1838 m. spalio pabaigą).

2.6. *Ma* 158 „PROVERBIA“ (*Prov*), THEODOR LEPNER (*Lepn*). *Ma* 158 puslapis Daukanto pavadintas „Proverbia“ (*Prov*), bet jame iš tiesų galima skirti bent tris pagrindinius šiek tiek skirtingos rašybos teksto segmentus, atsiradusius, regis, ne vienu metu: 1) pirmąją skiltį (*Prov1*), 2) toliau viena skiltimi per visą puslapio plotį pateiktus išrašus iš Teodoro Lepnerio 1744 m. veikalo¹⁴ – „Z Theodora Lepner“ (*Lepn*); 3) antrąją skiltį (*Prov2*) (žr. 8 pav.). Visi trys segmentai sudaryti pirmiausia iš patarlių ir mįslių (išimtis – įrašas apie Juodąją jūrą tarp *Prov1* ir *Lepn*). Jie surašyti vandenženklių neturinio lapo antrajame puslapyje *Ma* 158 (pirmajame *Ma* 157 buvo surašytas *DDS*: kalbinės pastabos, išrašai iš Daukšos *DP*, augalų pavadinimai, sinonimai iš *MŽlv* ir pan.; žr. anksčiau, 2.1, 2.3).

¹⁴ Lepner 1744.

Proverbia

<p>+ nu untko kiegis, miešku. sitykau. -</p> <p>+ noris ir pupu nuvaroms tapat uisenesis</p> <p>+ ta uerk, kad isorewerks swij- kernis leus</p> <p>+ jiklu pikta gen</p> <p>+ su ti uisū mo kutausi</p> <p>+ kas skaut tar pmiskaut wobutaute, ryixutaute</p> <p>+ zikis negasdikis.</p>	<p>+ Das ne uinam arli arapka- kle,</p> <p>+ Kas kadita yra, to' bute atkista ixtivos xmozas marumis smurtitnik</p> <p>+ akiu pasiktansk</p> <p>+ xionus akys to', kaij tar ems yra, t. i' duron.</p> <p>+ noris i pūxto' kauks</p> <p>+ Tobys kolys</p> <p>+ sobine marxkinius grobta</p> <p>+ lend it xrapy i' audega.</p> <p>+ hoks, loks uisemesis, norys ir pupu nuvaroms.</p>
--	---

auksine jura senouis mo Pantus lusi nu
moxe izarne

2

↳ dopnusa Theodora Lapner, / Der Preusche Littauer / / mayslawia
R. XI. pag 116. + Dūwais dauw, daty, di' us dous ir dounas.

- ✓ + Dūwau daugiaus rup, kaij mums.
- + Dūwais dauw gūdra, Dūw dous ir litaus
- + Dūwais neto' pakaius, uisados rupinas apus mus,
Dūna ir nakti, ir kōda pabusem isuj ixgivist musū
dax dōssawirnis ir malda.
- + Poules i ktana, sausis nekelsi
- ✓ + Ne sō wū nō kirtio nudi nukerti.
- + Kōnos xou tak ire ir to
- ✓ + Mirnetinus xadxius nu kalbiok
- ✓ + Oxklōwō'es ketma kerta
- + ont akiu xiuwiesi sweikatos passiktansi.
- ✓ + Das tolij' braska.
- + Depigu sō ptaukuto' prestijsi, ir sō ixmintingō' kalbiute
/ myses ir to patis /

gudinga dūwa, dūwo siekta / papir i litry.
maria moterele daug drapaneli' to' / xousis ir ptenkama
joudas warnas kraakterisii, uisā pāta linktesis.
maria moterele uisā suwita apdeng, / adata / ir suwiti.
maria filietele uisā skati kelō dengta.
maria prouwelis skahi tēwle / ryzuils
muna ti' woi, to' dīgus taukus, tasm tauke ourowitas,
tame ourowile dūwileka xakū, inkiyk xako ketures exa-
keler, meta sō dūwileka mūruisū.

+ so raijō kumeli' netoli' tējōti.
+ ont kumelis jo, kōmēles klauš. -

8 pav. Ma 158: sužymėti 1 (Prov1), 2 (Lepn) ir 3 (Prov2) segmentai Daukanto rašymo tvarka; LLTIBR: f. 1 – SD 27

2.6.1. *Prov1*. Pirmojoje skiltyje aiškiai matyti senesnės Daukanto rašybos ypatybės. Štai raidė <y> pavartota ne ilgojo [iː], o žemaitiško [ɛ] pozicijoje, plg.: *wyłko; sutykau*, taip pat ir dvibalsis [ɛi] išreikštas Daukanto primirštu digrafu <yi> [ɛi] – *ryiszutaute*; tokio rašymo Daukantas buvo atsisakęs dar Rygoje, *IZ* nuo 5 ra (1833–1834). Dažniausiai rašyta skliautuota <î> (3×): *îssiwerks; szikîs; nepaszîkes*. Ir tik vieną kartą naujesnioji riestinė <î> – *îsz*. Rašyta vien tik ankstesnioji <ù> (3×): *piktù; tù; wirù* (pavyzdžių su <ó> nėra). Pavartota ir inf. <-te> (*wobułaute*). Taip pat 1× naujesnis digrafas su <j> – <ej> – *swejkėsnis* (žr. 26 lentelę).

Segmentas	<i>Prov1</i> (<i>Ma</i> 158 I skiltis)
1	Proverbia
	+ nu wylko bieges, meszką sutykau
	+ noris îsz pupû newaroms tepat wiresnesis
	+ te werk, kad îssiwerks swejkėsnis bus
	+ piktù piktą gen
	+ su tù wirù neobułausi
	+ kas skaust, tas priskaust
	wobułaute, ryiszutaute
	+ szikîs nepaszîkes

auksine jura senowie $\text{m}\theta$ Pontus Euxinus morze czarne

26 lentelė. *Prov1* (*Ma* 158 I skiltis, pirmasis segmentas)

Iš rašybos atrodo, kad *Prov1* buvo ankstesnis už *DicM2* ir *ŽPat*. Visų pirma, neįtikėtina atrodo senieji <y> [ɛ] ir <yi> [ɛi], kurių nėra *DicM2*, *ŽPat*. Taip pat dominuoja ankstesnieji <î> ir <ù>. Naujesniosios išimtys tik po vieną <î> ir <ej> atveji.

Kitas pirmosios skilties pavyzdžių bruožas – didžioji jų dalis randama ir *ŽPat* tekste (žr. 27 lentelę).

<i>Prov1</i> (<i>Ma</i> 158 I skiltis)	<i>ŽPat</i> (<i>Ma</i> 163, 164)
+ nu wylko bieges, meszką sutykau [1]	+ nu wylko bieges sutiko meszką 163 [4]
+ noris îsz pupû newaroms tepat wiresnesis [2]	+ Koks toks wiresnesis, noris îsz pupû newaroms 163 [2]
+ piktù piktą gen [3]	+ + piktù piktą gen 163 [1]
+ su tù wirù neobułausi [4]	+ sù tù wirù neobułausi 164 [6]
+ kas skaust, tas priskaust [5]	+ kas skaust, tas priskaust 163 [3]
+ szikîs nepaszîkes [6]	+ szikęs, nepaszikęs 163 [5]

27 lentelė. Šešių *Prov1* (*Ma* 158 I skilties) patarlių apytikslis sutapimas su *ŽPat* (*Ma* 163, 164) patarlėmis

Aiškus genetinis pirmosios *Ma* 158 skilties patarlių ryšys su *ŽPat*, kur net šešios kartojasi (su mažomis modifikacijomis). Tačiau surašytos visai kita tvarka. Susidaro įspūdis, kad Daukantas abiem atvejais naudojosi tuo pačiu šaltiniu, tik skirtingai, tarsi *Ma* 158 surašinėjęs patarles, galbūt gautas ne iš vientiso šaltinio (teksto), galbūt iš paskirų užrašų, nes kitaip, nurašant nuo to paties ištiso šaltinio, patarlių eiliškumas galėtų labiau sutapti.

Be to, vienas kitas *ŽPat* esantis naujesnės rašybos atvejis taip pat rodo, kad *ŽPat* galėjo būti rašomos vėliau už *Ma* 158 pirmąją skiltį, plg.: *wylko* → *wilko*; *sutykau* → *sūtiko*. Galima spėti, kad Daukantas buvo gavęs kieno nors užrašytų patarlių ir su raide <y> [e], kurią iš pradžių perėmė, o paskui atmetė.

Patarlės kartojasi tik *ŽPat* tekste, bet ne nuo Milkaus nurašinėtame *DicM2*. Anksčiau minėta patarlė *kas skaust tas priskaust v skaustus priskaust Ma* 161, įrašyta per visą puslapio plotį *DicM2* atkarpoje, bet imta ne iš Milkaus, siejasi su pirmosios *Prov1* skilties variantu *kas skaust, tas priskaust* bei su tokia pačia *ŽPat* (*Ma* 163). Trijose vietose pakartoti šios patarlės variantai atrodo artimi žemaitiškų patarlių *ŽPat* rinkiniui, bet ne Milkaus žodynui. Tikėtinoje iš Milkaus perimtoje atkarpoje *DicM2* įrašytasis variantas primena išankstinį Daukanto bandymą žymėti žemaitiškų patarlių pavyzdžius (iš pradžių visai tuščiam lape; tik vėliau lapas pripildytas iš kitur, iš *MŽlv* nurašytų patarlių).

Gali būti, kad Daukantas jau buvo gavęs (surinkęs?) žemaitiškų patarlių, jas truputį žymėjosi atlikusiame nuo *DDS* laisvame *Ma* 158 puslapyje (*Prov1*), bet netrukus liovėsi ir griebėsi intensyviai rašyti *DicM2* – rinkti Milkaus *MŽlv* žodyno patarles *Ma* 159 3a–162. Ir tik baigęs išrašyti *DicM2*, toliau jau rašė žemaitiškąsias patarles analogiškai intensyviau, daug plačiau, daug daugiau patarlių, negu buvo pabandęs *Prov1* (*Ma* 158 I skiltyje). Tad eiliškumas, kurį remia rašybos raida, greičiausiai buvo toks: 1) *DicM* (~1831); 2) *Prov1* (1837 II pusė–1838 I pusė); 3) *DicM2* ir *ŽPat* (1838 I pusė).

Išeitų, kad *Prov1* rašytas ne tik prieš tai, kai iš kito *MŽlv* galo imta išrašinėti į *DicM2*, bet ir prieš tai, kada sudarinėtas *DDS2* (*Ma* 157 2a ir 2b atkarpos), panašaus laiko su *DicM2*. Vadinasi, *Prov1* (ir pavadinimas „*Proverbia*“) turėjo būti rašytas dar prieš pripildant pirmąją *DDS–DDS2* lapo pusę. Tame *Ma* 157 puslapyje jau turėjo būti išrašai iš *DP* (1a ir 1b segmentai), bet dar ne augalų pavadinimai ir sinonimai iš *MŽlv*, kai jis surašinėjo *Prov1* (*Ma* 158 I skiltį). Tad papildytas eiliškumas būtų toks: 1) *DDS* ir *DicM* (~1831); 2) *Prov1* (1837 II pusė–1838 I pusė); 3) *DDS2*, *DicM2* ir *ŽPat* (1838 I pusė).

2.6.2. *Lepn*. Toliau Daukantas turbūt rašė ne antrąją *Ma* 158 skiltį (*Prov2*), o per visą puslapio plotį – patarlių ir mįslių išrašus (*Lepn*) iš Lepnerio 1744 m. spaudinio (žr. 28 lentelę).

Lepner 1744	<i>Lepn (Ma 158)</i>	<i>Segmentas</i>
	Z Lepnera Theodora Lepner (Der Preusche Littauer) przyslowia R XI. pag. 116.	2
Diewas dawē dantis, Diewas dus ir Dunas 116	+ Dīiwas dawę dātys, dīiws dous ir dounas	
Diewui dangiaus rupkaip mums 116	+ Dīiwou daugiaus rup, kaip mums	
Diewas dawē Giedra, Diewas dus ir litaus 116	+ Dīiwas dawę gįjdra, Dīiws dous ir Litaus	
Diewas ne tur pakajaus, wīfsados rupinas apie mus, diena ir nakti, ir Kadda pabuffim liffai ifzgirft mufu duffauymus ir malda 116	+ Dīiwas netór pakaiiaus, wissados rupīnas ape mus, dīina ir nakti, ir kadda pabusem isaj išzgīrst musū dōk dōssawīmus ir maīda	
Pules i Klana, Saufas nekelfi 116	+ Poules i kłana, sausós nekelsi	
Ne fu wiena Kertez'e medi nukerti 117	+ Ne só wīinó kīrtio medi nukerti	
Kur fz'u laka, cz'ia ir loi 117	+ Kór → Kóme szou łak cze ir ło	
Minnetinus z'odz'ius ne Kalbeck 117	+ Minnetinus zodzius ne kalbiek	
Uz'kluwufis Kelma Kerta 117	+ Ožklówóses kelma kerta	
Ant akiu Sz'urejes fwei katos paffiklaufinek 117	+ Ont akiū ziurieies sweikatos passikłausi	
Das toli brafz'ka 117	+ Dar tołij braszka	
Be pig fu plaukotu pefz'tifi, ir fu ifz'mintingu Kalbeti 117	+ Bepigu só płaukutó pesztijsi, ir só išzmingó kalbiete /mysles išz to patīis/	
Pacz'eftna Dirwa, diwna fekla 118	Godinga dīrwa, dīiwa siekła /papier i litery	
Maz'a Moterele daug drapane lutur 118	Maža Moterele daug drapanelū tór /zousis ir płunksnas	
Jodas warnas Krankterejo, wiffa pota linkterejo 118	Joudas warnas krąkterieie, wissa pōta linkterieię. Kunegs kozoniu sakes ir swiets	
Maz'a Motérelē wiffa Swieta abdeng 118	Maža moterele wissa swieta apdeng. /adata/	
Maz'a Kletele wiffa Skatikelu dengta 118	Maža klietele wissa skatīkeló dengta	
Maz'as Podelis Skanna tiréle 118	Mazós poudelis skani tiréle / rįjszuts	
Mano Tiewas, tur ligus laukius, tamme lauke Afz'olys, tamme Afz'ole dwilika Sz'akkiu, ingikiek Sz'aka keturris Sz'akelius 118	Muna tiwós, tór ligius łaukus, tame łaukę ouzoułas, tame ouzoule dwileka szakū, inkįk szako ketures szakeles. Meta so dwileka mienesiū	

28 lentelė. 1744 m. Lepnerio knygos patarlių ir mįslių pavyzdžiai ir jų perrašai Daukanto *Lepn (Ma 158 2 segmentas)*

Ne tik išsidėstymas puslapyje, bet ir rašyba ryškiai demonstruoja, kad išrašai iš Lepnerio buvo vėlesni už *Prov1* patarles. Plg. *Lepn*:

<ĩ>: *ĩr; rupĩnas; ĩr(2×); ĩszgĩrst; dósawĩmus; ĩr; kĩrtio; ĩr(2×); ĩszmintingó; ĩsz; dĩrwa; skatĩkeló*
(nė vieno atvejo su ankstesniaja skliautuotąja <ĩ>);

<aj, ej>: *isaj* (bet kamienuose ir formos be <j> – *kaip; sweikatos*);

<ii>, <ij> (<ij>): *Dĩtwas; dĩtwas; Dĩtwou; Dĩtwas; gĩjdra; Dĩtwas; Dĩtwas; dĩina; wĩinó; tolĩj; pesztĩjsi; patĩis; dĩiwa; rĩjszuts; inkĩjk* (digrafu <ii> šiame *Ma* 158 2 segmente labai ryškiai žymėjo šaknį *diev-*, o kitus atvejus – dažniausiai <ij> ar be diakritiko <ij>; tačiau jau nėra nė vieno atvejo su skliautuotąja <ii>);

<a>: *dą̄tys; krākterieie* (ir senasis *Ont*);

<ó>: *netór; dók; dósawĩmus; sausós; só; wĩinó; Ožklówóses; só; plaukutó; só; ĩszmintingó; tór; skatĩkeló; Mažós; tiewós; tór;*

<te> inf.: *kalbiete*.

Ypač reikšminga, kad *Lepn* jau visai nebeliko nei skliautuotosios <ii>, nei graviu žymėtos <ù>. Tai turbūt reiškia, kad *Lepn* nurašinėtas po to, kai jau buvo baigti *DicM2* ir *ŽPat* (*Ma* 159 3a–166), nes pastaruosiuose tos raidės dar dažnos (jų nematyti vėliau *ABC*). Atrodo, kad *Lepn* rašybos vartojimas ir atvejų pasiskirstymo proporcijos labai panašios į *Ept* (atmetant tai, kad *Ept* vartota tik <ii> skliautuota, bet, kaip minėta, tai galėjo tebuti spaustuvės literų rinkinių nulemtas pasirinkimas).

2.6.2.1. LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNO MEDŽIAGA, ANTRASIS DOKUMENTAS (LKŽM2). Čia tikslinga nukrypti į visai kitą Daukanto rankraštį, esantį byloje *Lietuvių kalbos žodyno medžiaga* (toliau – *LKŽM*; LLTIBR: f. 1 – SD 15; žr. 9 pav.). Byla neseniai sunumeruota pieštuku, ir dabar ten sudėti pluošteliai Daukanto juodraščių, daugiausia lietuviškos leksikos pasižymėjimų iš įvairiausių šaltinių, įgavo savo „nuolatinę vietą“ (dabar jų vietos sukeitimas nebegalimas, nors iš Jono Kruopo aprašymo matyti, kad jo laikais atskiri bylos vienetai buvo sudėti kita tvarka¹⁵, bet jų eiliškumas lengvai susimaišė). Čia minėtinas antrasis keturių puslapių *LKŽM* dokumentas – dvigubas sulenktas popieriaus lapas, sunumeruotas p. 25–28 (toliau – *LKŽM2*). Popieriuje išspausstas iškilus ovalus išspaudas su „1837“ metais ir „I. B. Турчаниновъ“. Apie Turčaninovo popieriaus malūną Uchastkina rašė, kad

1839 the mill was leased to a merchant named TURCHANINOV. At that date it was said to have four beaters and to employ seventy workers; its annual output was valued at 54,100 roubles. The mill was reported to be still active in 1852¹⁶.

¹⁵ Plg. Kruopas 1961, 312.

¹⁶ Uchastkina 1962, 120.

Gimdytojis }
 Gimdytoje } Die Eltern.
 Augyve }

Tėvas Dimin. Tetelis Tetaitis
 Tėulis Tėtis - vater

Motina }
 Moxute } Die Mutter
 Motinėle }
 Moma }
 momaitė }
 momutė. }
 Alo. }

Brolis, ^obruder

sesu die Schwester

Dėdis des vater^s Bruder

Dėdėne dessen weib.

Dėdė des vater^s Schwester

Dėdėns ihr mann.

Auynas des mutter^s bruder

Auynėne, sein weib,

Tėta des mutter^s Schwester

Tėtenas ihr mann.

ux'uis des weib^s vater

ux'ive des weib^s mutter

Texxoras des mames vater

Annyta des mames mutter

Dėveris des mames Bruder

Moxa des mames Schwester

9 pav. LKŽM2 25: Daukanto išrašai iš Teodoro Lepnerio

1744 m. veikalas *Der Preusche Littauer* (plg. 10 pav.);

LLTIBR: f. 1 – SD 15

Also können die Sip- und Bluts-Freundschaft viel deutlicher und genauer benennen als die Deutschen, welche nicht mehr haben, als Eltern oder Vater und Mutter, Groß-Uhr-Eltern von Väterlichen und Mütterlichen Seiten. Ahn-Herren, Bruder, Schwester und Better, Oheimb, Muhm, Schwägerin, Schwager, welches Wort sie auch nahen Anverwandten zueignen. Also heisset bey den Deutschen des leiblichen Bruders-Frau nur Schwägerin, der leiblichen Schwester-Mann nur ebenmäßig Schwager; Der Littauer aber giebet die Freundschaft viel deutlicher, daß man bald wissen kan, wie nahe einer dem andern verwandten. Die Monathe wissen sie auch artig zu benennen. Wie beydes, sowohl was die Freundschaft, als die Monathen, betrifft, aus folgenden erweislich ist:

Die Eltern, Gimdytoijs, Gimdytoje, Augyvvv.
Der Vater, Tewas, Dimin, Tetelis, Teraitis, Teruttis.

Die Mutter, Motina, Mocz'ute, Motinele, Moma, Momaite, Momutti, Alo.

Der Bruder, Brolis.

Die Schwester, Sessü.

Des Vatern Bruder, Dedis, dessen Weib, Dedéne.

Des Vatern Schwester, Dede, ihr Mann, Dedens.

Der Mutter Bruder, Awynas, sein Weib, Awynene.

Der

Toks Uchastkinos įvertinimas prieštarauja 1837 metams, nes atrodytu, kad Turčaninovas tik nuo 1839 m. galėjo žymėti popierių savo įspaudu? Vis dėlto Klepikovas fikso savo ir 1837 m. įspaudą, atrodantį visai taip, kaip ir Daukanto naudotasis: „I. B. Турчаниновъ | 1837 [Характер рамки] Овальная [Дата использования] 1837 [Место фабрики] Село Ахлебинино Калуж. г.“¹⁷.

LKŽM2 yra vien tik ištraukos, išsirašytos iš to paties Lepnerio 1744 m. veikalo *Der Preufche Littauer*. Kaip matyti iš 9 ir 10 pav., Daukantas išsirašinėjo lietuviškus žodžius ir vokiškus paaiškinimus. Toliau nuo LKŽM2 27 vidurio nusirašė ir prūsiškų žodžių (iš Lepnerio p. 102tt). Kruopui atrodė, kad prūsiškuosius Daukantas ėmęs iš Nesselmanno 1845 m. veikalo *Sprache der alten Preußen*¹⁸, bet akivaizdu, kad nusirašinėta nuo Lepnerio iš eilės ne tik lietuviški, bet ir prūsiški žodžiai.

Išrašų nėra labai daug. Daukantui nebuvo labai būdinga persirašyti šaltinio žodžius šaltinio (ne savo) ortografija, bet ši kartą jis daugiausia elgėsi būtent taip. Todėl rašyba menkai tegali padėti datuoti išsirašinėjimo laiką. Pavyzdžiui, Daukantas ženklino savo šnektos [ei] ne koku sau įprastesniu būdu, bet viską nurašė aukštaitiškai nuo Lepnerio, plg. *Lepas mienu Heu–Monat v Lepa* 26 ← *Der Heu=Monath, Lepas Menu, von Lepa, die Linde, welche alsdenn blühet* Lepnerio 110; *Kiemas* LKŽM2 27 ← *Kiemas* Lepnerio 102; *diena* LKŽM2 28 ← *Diena* Lepnerio 103. Panašiai nežymėjo ir savo šnektos [ou], bet rašė Lepnerio būdu, plg. *Uz'wis Des weibes vater* LKŽM2 25 ← *Des Weibes Vater, Ufz'wis* Lepnerio 109; *Uz'we Des weibes Mutter* LKŽM2 25 ← *Des Weibes Mutter, Ufz'we* Lepnerio 109. Tai ir tikėtinų daukantiškų diakritinių raidžių LKŽM2 nėra.

Bene vienintelis nukrypimas nuo Lepnerio teksto, leidžiantis galvoti apie LKŽM2 išrašų datavimą, yra Lepnerio pateiktas prūsiškas žodis *Walge* ir jo lietuviškas vertimas *Walgikit* (102). Daukantas tiksliai nurašė prūsišką žodį, tačiau lietuviškojo formą pakeitė bendratimi – *Walge – walgite* (LKŽM2 27). Gal Daukantas čia neapsižiūrėjo, bet jei tikrai liepiamąją nuosaką perdarė į bendratį su <-te> baigmeniu, tai šiuos LKŽM2 išrašus iš Lepnerio jis galėjo darytis dar prieš rašydamas ABC (kur tvirtai perėjo prie kito – inf. <-ti> žymėjimo), tad ne vėliau kaip 1841 m. O kadangi patarlių kopijavimą į *Lepn* iš to paties Lepnerio veikalo galima datuoti maždaug 1839–1840 m. (žr. toliau, 3), tai LKŽM2 sinchroniškumas su tuo *Lepn* atrodo labai tikėtinas. Daukantas galėjo panašiu metu, gal apie 1839–1841 m., išsirašinėti Lepnerio patarles vienur (*Lepn*), o lietuviškus ir prūsiškus žodžius – kitur (LKŽM2). LKŽM2 popieriaus 1837 m. tam neprieštarauja.

Bončkutė yra tyrusi, kaip Daukantas naudojo Lepnerio veikalą: „S. Daukanto užrašuose išsirašytos patarlės, įrištos tarp lankų, kurių popieriaus pagaminimo metai yra 1837“¹⁹. Dabar galima patikslinti, kad Daukantas Lepnerį persirašinėjo gal net keletu metų vėliau, apie 1839–1840 m. (ir ne tik *Lepn* patarles, bet ir lietuvišką bei prūsišką LKŽM2 leksiką).

¹⁷ Клепиков 1968, 133.

¹⁹ Bončkutė 2018, 171.

¹⁸ Кругорас 1961, 312.

2.6.3. *Prov2*. Labai panaši į *Lepn* rašybą vartota ir *Prov2* – *Ma* 158 3 segmente, antroje to puslapio skiltyje surašytose patarlėse ir pasakymuose. *Prov2* irgi žymėta tik <ĩ> su riestiniu diakritiku (*ĩszťĩsós; marunĩs; pĩrsztą; sóbĩne*), tik <ii> su <ĩ> (*wĩĩnam; attĩisėta; szónĩis*), tik <ó>, bet ne <ù> (*tór; ĩszťĩsós; žmogós; zmozós; tór; kólys; sóbĩne*). Plg. ir bendratį su <-te> (*bute*) (žr. 29 lentelę). Tokia rašyba aiškiai skiriasi nuo *Prov1* – greta esančios, bet anksčiau rašytos pirmosios *Ma* 158 skilties.

Vadinasi, rašyba leidžia laikyti *Lepn* ir *Prov2* maždaug vienalaikiais tekstais.

<i>Prov2</i> (<i>Ma</i> 158 II skiltis)	Segmentas
+ Dar ne wĩĩnam ožlis ož apkaklę	3
+ Kas žadieta yra, tór bute attĩista → attĩisėta	
ĩszťĩsós žmogós	
marunĩs smiertelnik	
+ akių pasiklausk	
tas zmozós + szónĩis akys tór	
[tas zmozós] kaip tarems yra, t. i. duren	
+ noris i pĩrsztą kouks [kousk]	
+ łobys kólys	
+ sóbĩne marszkinius grobsta	
+ lend it szaps i oudega	
+ koks, toks wiresnesis, norys [<i>itrp.</i> : ir] isz pupû newaroms	

29 lentelė. *Prov2* (*Ma* 158 II skiltis, 3 segmentas)

Taip pat šiek tiek matyti *Prov2* genetinių ryšių su „Žemaitiškomis patarlėmis“ *ŽPat*. Bent trys *Prov2* patarlės yra *ŽPat* tekste, tačiau jų eilės tvarka nesutampa (žr. 30 lentelę).

<i>Prov2</i> (<i>Ma</i> 158, II skiltis)	<i>ŽPat</i> (<i>Ma</i> 163, 165, 166)
+ noris i pĩrsztą kouks [kousk] [1]	noris sau i pĩrsztą kousk 166 [3]
+ łobys kólys [2]	+ łobis → łobis Kólys 165 [2]
+ koks, toks wiresnesis, norys [<i>itrp.</i> : ir] isz pupû newaroms [3]	+ Koks toks wiresnesis, noris isz pupû newaroms 163 [1]

30 lentelė. Trijų *Prov2* patarlių apytikslis sutapimas su *ŽPat*

Dar viena *Prov2* patarlė *lend it szaps i oudega* pakartota du kartus, tik vėliau, įterpiant vertikalčiai paraštėse, kai pritrūko vietos prirašytuose lapuose: *lend, kaip szaps i oudega* *Vert Ma* 165 ir *lend it szap's i oudega arba i subinę* *Vert Ma* 166 (apie *Vert* žr. toliau, 2.8).

Daukantas parašė ir tik sau būdingą žodį *marūnis* (LKŽe fiksuota tik iš Daukanto ir Kazimiero Būgos) – *marunĩs smiertelnik*. Kokio nors konkretesnio ryšio su Milkaus patarlėmis nematyti, išskyrus gal vieną patarlę, kuri nėra identiška, bet panaši į *MŽlv* žodyno: *Kas žadieta yra, tór bute attĩisėta* *Prov2* – *kas diewa žadieta,, bus ir atĩista* *DicM2* (*Ma* 160); plg. *Kas Diewo žaddėta, bus ir atteffėta* *MŽlv* 292.

Proverbia

+ genys margs, swets dar mar
 + ges nis. arba genys margs,
 xmogaus gyvenim mar dar mar
 ges nis.

+ kukutis betupis - lamajtis ku
 kutis.
 + Telxius plumpis.

+ trinipst kaip xaltys be wori
 kos pijno.

+ kaip kypxos saugos perku
 vijes.

+ ne xrou, ne kiedale
 + ridams so welnio obutaute
 patiksi be turbos ir beobuti.

+ Pasiputes kaip pelida
 Htpinis kaip gonoros
 arba gerus.

+ abo tabo, u abo tabo
 + wilko nesxtas ir pame-
 stas

+ Jst kaip xrou ant xriko
 Htpaj prausas kaip saule

+ lakita kaip kypxos pe
 jauje

+ Jyk so motkie uixaute
 jis tau wanles gaudis

+ Dangas aukxtas, o xams
 Kijta

+ Ozdek xalere xiwaks, o so
 sivrinks xaltj.

+ Dijus wity.

+ nesxa kaip nemi nulis.
 + sawa melinga,
 + kaip ubaga turba

+ Pasilydo kaip ubago
 wotegas

+ wivisa yra, tyktaj niera
 vagi nima

+ xre xur rik par skylę
 welni matisi.

+ ar desxine ar kajvi
 wis taj qvay yra

+ kaip gegurie, ar rixto mis
 akimis isxvinko sau wyra.

+ tyta geres ne, ne kaip
 byta. -

+ ka, tewelis sodieje do'au-
 dams, praxado sunelis
 klykandams..

+ genes nis xwis blis ren-
 koies, kaip etnis girrvies
 senintelis boxpios steinult-
 greis.

+ ka, pusi prisa uxijsi-
 + wilkui kojės nepadauxias
 nesakyt kad xaisxios.

+ wilko nagi buwes.

+ medu pasijej, pipiraj
 sprogotaj.

+ auges ir dugtorieies
 ir isxmini parauges.

+ gera mote uirui keli
 daro.

+ pikta mote uerui keli
 oz'kertaj.

+ pikti sapnos be uiek
 luogxtaj.

+ genes gennys margas
 o swets dar marges nis.

+ xmogas taip

+ zodis gatwas ne pra-
 kut

+ Douk Dijui wis z'mote ne wis dierbe
 + Kas so Dijus is Dijus so taumi.

+ muskos eidams miedote patajis kes
 lowa, o vrasno graba;

+ pristi puste.

+ Tauk, it vaulis or'ekantios
 + Kumeli ir keturiomis kojomis opsi-
 brind.

+ ant komeli jo kumeli: iesrko.

1a

1b

2

3

11 pav. Ma 156: Prover tekstai ir papildomi prierasai Vert (žr. 2.7 ir 2.8);
 LLTIBR: f. 1 – SD 27

2.7. *Ma 156 „PROVERBIA“ (Prover)*. Ir paskutinis iš tų 11 patarlių puslapių yra *Ma 156* (žr. 11 pav. ir 31 lentelę), nors fiziškai jis eina pirmiau už visus kitus, parašytas kitoje pusėje lapo, kurio pirma pusė panaudota „Samogitia“ (S) rankraščio pabaigai (*Ma 155*). Atlikęs laisvas *Ma 156* puslapis Daukanto irgi buvo pavadintas „Proverbia“, visai kaip *Ma 158* (dėl aiškumo šis *Ma 156* „Proverbia“ trumpinamas kitaip – *Prover*).

<i>Prover (Ma 156 I skiltis)</i>	<i>Prover (Ma 156 II skiltis)</i>
Proverbia	
+ Gėnys margs, swiets dar margesnis. arba Gėnys margs, zmogaus giwenimas dar margesnis	+ kaip gegužie, ózrĩsztomis akimis ĩszrinko sau wyrą
Kukutis betupis – Zamajtis kukutis	+ tylą gėresne, ne kaip byla
Telsziũ plumpis → plumpys	+ ką tėwelis sódiejė dósaudams, prarado sunelis klykaudams
+ Sznipszt kaip žaltys be woszkos pĩjno	+ geresnis zwirblis rąnkoie, kaip elnis girrioie
+ Kaip Kĩpszos saugos perkunijes	+ senintelis boczios steinalt griss
+ Ne szou, ne kiedale	+ ką pusi prisz wieji
+ Eidams só welnió obułaute paliksi be terbos ĩr beobuũ	+ wĩlkui kojės nepalaužes → nepadaužes nesakyk → netark kad raiszós
Pasĩputes kaip pelieda	+ wĩlko nagĩ buwęs
Stypinie kaip gąndrós arba gerwe	+ medu pasiejėj → pasieiej, pĩpĩraj sprogstaj
abó tabó, v abó ľabó	+ auges ĩr augterieies ĩr iszminti parauges
+ wĩlko nesztas ĩr pamestas	+ gera motė wirui keli daro
+ Gól kaip szou ąnt sziekó	+ pĩkta motė werui keli ózkertaj
+ Įlgaj prausas kaip saule	+ pikt’s sapnós bewaik iwi → iwykstaj
+ Łaksta kaip kĩpszós po jauje	+ genis gennys margas o Swiets dar margėsnis
+ Ejk só mólkió wiezaute jis tau warles gaudis	+ žódis gałwos ne prakuł
+ Dąngós auksztas, o zámę kĩjta	
Oždek žalczè → žalczĩ žwakę, o sósrinks žaltėj	
Dĩjws witys	
Nesza kaip numĩrielis sawą meilingą	
Kaip ubaga terba	
+ Pasilejdo kaip ubago wotegas	
+ wissa ĩra → yra , tyktaj niera raginima → raginimo	
+ neziuriek par skylę welni matisi → pamatisi	
+ ar deszĩne ar kairi → kajri wĩs taj geraj yra	

31 lentelė. *Prover Ma 156* Daukanto surašytos patarlės

2.7.1. *Prover* R A Š Y B A. Anksčiau analizuotos rašybos ypatybės *Prover* puslapyje realizuotos taip:

<ĩ>: *Kĩpszos; ĩr; Pasĩputes; wĩlko; kĩpszós; žalczĩ; sósĩrinks; numĩrielis; ĩra; deszĩne; wĩs; ĩszrinko; wĩlkui; wĩlko; nagĩ; pĩpĩraj; ĩr(2×); pĩkta;*

<y> kamienuose: *Stypinie; tyktaj; skyle; wyraq; nesakyk;*

<aj, ej>: *Zamajtis; Įlgaj; Ejk; žaltėj; Pasilejdo; tyktaj; kajri; taj; geraj; pasiejej; pĩpĩraj; sprogstaj; ózkertaj; iwykstaj* (bet: *kaip; Eidams; kaip[5×]; Kaip; kaip[4×]; raiszós; beweik;*)

<ij>: *pĩjno; kĩjta; Dĩjwswitys;*

<aŋ> [oŋ, an]: *gãndrós; aŋt; Dãŋgós; raŋkoie;*

<ó>: *só; welnió; abó tabó, abó labó; Gól; sziekó; kĩpszós; só; mólkió; Dãŋgós; sósĩrinks; ózrisztomis; sódiej; dósausams; sapnós;*

<-te> inf.: *obulaute; wiezaute.*

Kai kurios ypatybės faktiškai sutampa su *Lepn*, pavyzdžiui, ir viename, ir kitame tekste žymimos vien diakritinės <ĩ> ir <ó>, bet niekada <ĩ> ar <ù>, taip pat abiejų tekstų inf. formantas žymėtas <-te>. Tačiau dalis kitų rodo atsiradusį tolimą nuo *Lepn* bei panašėjimą į *ABC*. Visai kaip *ABC*, *Prover* matyti raidės <y> pagausėjimas ilgojo ar siaurojo [i, i] pozicijoje. Kamienuose ryškūs digrafai <aj, ej> su <j>, kaip ir *ABC*. Dvibalsiui [ei] žymėti *Prover* jau pasirinktas vienas raiškos būdas su riestiniu diakritiku <ĩ> ir <j> – <ij>, kaip vėliau ir *ABC*, nors *Lepn* dar būta <ii> ir <ij> varijavimo. Taip pat *Prover* dvibalsis [oŋ, an] žymėtas nuosekliai diakritiniu digrafu <aŋ> (kaip ir *ABC*), nors *Lepn* buvo pasitaikę tik ankstesni variantai – digrafas <on> ir vienraidis <a>.

Vadinasi, negalima abejoti, kad *Prover* buvo vėlesnis už *Lepn* (ir už *Prov2*). Po *Lepn* ir *Prov2* įrašymų turėjo susidaryti tam tikra pauzė, per kurią Daukantas suliejo savo dviejų digrafų <ii> ir <ij> rašymą į vieną <ij>, taip pat <on> ir <a> pakeitė vienu digrafu <aŋ>. Vis dėlto ir *Prover* rašyba dar ne visai tokia kaip *ABC* – *Prover* inf. dar su <-te>, o *ABC* – jau su <-tĩ>.

2.7.2. *Prover* Š A L T I N I A I. Dalis *Prover* pavyzdžių rodo tam tikrą ryšį su žemaitiškais šaltiniais. Pavyzdžiui, geografiniai vardai ir sąvokos: *Kukutis betupis* – **Zamajtis** *kukutis* (*Ma* 156 1); *Telsziū plumpis* → *plumpys* (*Ma* 156 1). Tačiau, kaip ir *ŽPat* atveju, nežinome tikslesnių tokių žemaitiškų pasakymų šaltinių. Pirmosios *Prover* *Ma* 156 skilties patarlės nesikartoja kituose *Ma* puslapiuose, atrodo originalios Daukanto patarlių kontekste.

Kita vertus, antrojoje *Ma* 156 skiltyje nuo antrosios patarlės matyti, kad rašyta kitu prisėdimu – rašto duktas šiek tiek platesnis, raidės – didėlesnės. Tai galima laikyti antruoju *Prover* segmentu. Jis didžiąja dalimi sudarytas iš Milkaus patarlių, tačiau šį kartą Daukantas naudojosi ir kitu Milkaus žodynu – nebe lietuvių–vokiečių kalbų (*MŽlv*), o vokiečių–lietuvių (*MŽvl*) (plg. 32 lentelę). Išrašų iš Milkaus segmentas beveik sutampa su antrąja *Ma* 156 skiltimi (išskyrus kelias patarles ir dar vėlesnius priedašus skilties pabaigoje 3 segmente).

<i>MŽvl</i>	<i>Prover (Ma 156 II skiltis)</i>
Tyla gerréfnė, ne kaip Byla 430 [ir 456]	+ tyła géresne, ne kaip była
Ką Tėwėlis fudėjo dufáudams, prarádė Sunėlis klykáudam's 440 [ir 480]	+ ką tėwėlis sódiejė dósaudams, prarado sunelis klykaudams
Gerrėfnis Žwirblis Rankoje, kaip Elnis Girroj' 445	+ geresnis zwirblis ranquoie, kaip elnis girrioie
fteinalt, Senintelis, lė, Subft. mob. 453	+ senintelis boczios steinalt griss
Ką pufi prieš Wėją? 461	+ ką pusi prisz wieji
Meddum pafėjei, Pipirrai fprogft 513	+ medu pasiejej → pasieiej, pípīraj sprogstaj
Aúgės ir ugterėjes ir Išminti paráuges 525	+ auges ĩr augterieies ĩr iszminti parauges
Gerrà Motė Wyrui Kėlą daro 532	+ gera motė wirui keli daro
Pikta Motė Wyrui Kėlą užkerta 532	+ pĳkta motė werui keli ózkertaj
Pikt's Sapnas bewėik iwykfsta 571	+ pikt's sapnós bewėik iwi → iwykstaj
Gennys mąrgas, o Swiet's dar margėfnis 561	+ genis gennys margas o Swiets dar margėsnis
Žódis galwós ne prakul' 547	+ žodis galwos ne prakul

32 lentelė. *MŽvl* patarlės ir Daukanto išrašyti *Prover (Ma 156 II skilties)* atitikmenys

Kartais patarlė būna Milkaus vartota ir viename, ir kitame jo žodyne. Tačiau tam tikros besiskiriančios smulkmenos gali parodyti, kuriais atvejais Daukantas *tikrai* nusirašė nuo vokiškosios *MŽvl* dalies. Pavyzdžiui, *prarádo Sunėlis MŽvl 480*, tokia pat tvarka ir Daukanto *prarado sunelis 156*, o *MŽlv* žodžiai sukeisti vietomis – *Sunėlis prarádo 265*. Taip pat *Rankoje MŽvl 445* Daukanto perimtas kaip *ranquoie 156*, o *MŽlv* buvo trumpesnė forma *Rankoj' 351*. Arba *Pikta MŽvl 532*, Daukanto *pikta 156*, o *MŽlv – Piktoji 173*. Taip pat *paráuges MŽvl 525*, Daukanto *parauges Ma 156*, o *MŽlv* kitaip – *praáuges 15* (anksčiau nurašydamas lietuviškąjį Milkaus žodyną Daukantas atitinkamą formą *praauges DicM2 Ma 162* ir buvo nurašęs). Ir dar: *pafėjei MŽvl 513*, Daukanto *pasiejej Ma 156* ir be priešdėlio – *fėjei MŽlv 161* (lietuvišką žodyną nurašydamas, Daukantas be priešdėlio ir nurašė – *siejau Ma 161*).

Kadangi pagal puslapius regisi, jog vokiškąjį Milkaus žodyną Daukantas vartė iš eilės, tai ir abiejuose žodynuose tokia beveik vienodai pateikta patarlė kaip *Tyla gerréfnė, ne kaip Byla MŽvl 430* bei *Tyla gerréfnė ne kaip Byla MŽlv 305* šioje *Prover Ma 156* vietoje turbūt laikytina vokiškojo, o ne lietuviškojo žodyno perrašu (nuo lietuviškojo ji irgi buvo nusirašyta, bet anksčiau, *DicM2, Ma 160*). Panašiai ir *Ką pufi prieš Wėją? MŽvl 461* bei *Ką pufi prieš Wėją MŽlv 319* – Daukanto *ką pusi prisz wieji Ma 156* galėtų būti nurašyta tiek nuo vieno, tiek nuo kito, bet įrašymo vieta ir tvarka rodo tikėtiną šaltinį *MŽvl*. Taip pat *Pikt's Sapnas bewėik iwykfsta MŽlv 571* ir *Pikt's Sapnas bewėik iwykfsta MŽlv 334* bei *Pikt's Sapnas bewėik iwykfsta MŽlv 93* (Daukanto visi trys atitinkamai perrašyti *pikt's sapnós bewėik iwi → iwykstaj Ma 156*, *pikts sapnas bewėik iwiksta 159 3a*, *pikts sapnas bewėik iwiksta 162*). Analogiškai ir *Gennys mąrgas, o Swiet's dar margėfnis MŽvl 561* bei *Genys margas, o Swiet's dar margėfnis MŽlv 78* – Daukanto

genis genys margas o Swiets dar margesnis Ma 156 (ir iš *MŽlv* Daukantas anksčiau buvo nusirašęs – *Genis margas o swiets dar margesnis Ma 162*; taip pat įtraukti kiek kitokie variantai, galbūt iš kitur, ne iš Milkiaus – pačioje *Prover Ma 156* I skilties pradžioje: *Génys margs, swiets dar margesnis. arba Génys margs, zmogaus giwenimas dar margesnis*).

Antrojoje *Prover Ma 156* skiltyje įrašytos (įterptos) ir dvi patarlės, nesusijusios su Milkumi. Pirmoji atrodo gana originali, užrašyta tik čia šį vienintelį kartą: *wilku kojės nepalaužes* → *nepadaužes nesakyk* → *netark kad raiszós* – nepasikartojanti nei *DicM*, nei *ŽPat* atkarpose. *LKŽe* toji patarlė fiksuota iš Endriejavo, tad iš šiaurės žemaičių teritorijos, – gali būti, kad ji Daukanto kažkaip gauta su kitomis žemaitiškėmis. Antroji įterptoji – *wilko nagī buwęs* – Daukanto jau buvusi rašyta *ŽPat* tekste (*Ma 163, 166*), tad ji irgi siejasi su žemaitiškais Daukanto rinkiniais, ne su Milkumi.

Apskritai atrodo, kad Daukantas nurašinėjo maždaug paskutinį Milkiaus vokiškojo žodyno trečdalį, iš eilės, maždaug p. 430–547. O paskutines tris patarles išrašė jau atvirksčia tvarka – nuo *MŽlv* pabaigos: 571, 561, 547 – matyt, nepabaigęs išrašinėti, galbūt kitu prisėdimu, atsivertė nuo galo ir kiek pavartė pirmyn. Tačiau tokio plataus kopijavimo kaip *DicM*, *DicM2* ir *DDS2* iš lietuviškojo *MŽlv* žodyno – iš vokiškojo nematyti. Gal Daukantas juto, kad patarlių ten gerokai mažiau nei lietuviškojoje dalyje, gal matė, kad ir pasitaikančios neretai kartojasi su jo išrašytomis iš *MŽlv*.

2.8. *Vert.* Daukantas beveik prirašė *Prover Ma 156* antrąją skiltį (daugiausia iš *MŽvl*) ir tarsi tuo jau visi 11 *Ma* puslapių su patarlėmis (*Ma 156–166*) tapo pilni. Tačiau tai dar nebuvo pabaiga. Daukantas prirašė dar daugiau patarlių, bet joms jau nebenaudojo naujų lapų, o pagrūsdamas smulkiais raidikėmis dviejų puslapių kampučiuose prirašė po kelias (*Ma 156* 3 segmentas ir *157* 3 segmentas), taip pat išspraudė vertikaliai anksčiau įrašytų patarlių lapų paraštėse ir tarpuose tarp skilčių (*Ma 156, 158, 160, 161, 164, 165* ir *166*). Iš principo vien dėl tokio išdėstymo, dėl paties netilpimo aišku, kad išspraudinėta vėliau už pagrindinių tekstų patarles. Kadangi *vertikalčiai* išsprautų patarlių yra daugiausia (išskyrus *Ma 156* 3 segmentą ir *Ma 157* 3 segmentą), tai tos pridurtos patarlės čia sąlygiškai pavadintos *Vertikaliosiomis* – *Vert* (žr. 33 lentelę).

<i>Vert</i> (<i>Ma 156, 157, 158, 160, 161, 164, 165, 166</i>)	<i>Vert</i> (<i>Ma 156, 157, 158, 160, 161, 164, 165, 166</i>)
+ Douk Dījwī wīs žīnote ne wis dīrbte 156	+ Dījws daug dawę, bet daugesnej dar pas Dijwo liko 156
+ Kas só Dījwó ir Dījws só toumi 156	+ só Dījwó nebarsis 156
+ meszkos eidams mediate patajsikes łową o sziaro grabą 156	+ i dąngu neisipirksi 156
+ pirtī pertī 156	+ Dījws yra weczósis gospadorios 156
+ łauk, it saulīs ožten → ožtekąntios 156	+ wīs yra Dijwo rąko 156
+ kumele ir keturiomis kojomis apsibrind 156	+ noras but i dąngu eite bet griekaj ne leid 156
+ ont kómelī jo kumelęs ieszko 156	+ pas Dījwa wīs yra galema 156
+ Dījws dawę dījws ĩr atiemę 156	+ nu Dijwo žadietosęs neiszwengsi 156

Vert (*Ma* 156, 157, 158, 160, 161, 164, 165, 166)

+ be Dījwo žinios nieko nenuwejsi 156

+ Dījws **doud** [← dawę] daug → **daug doud**, bet daugesnej dar tur 156

+ wis yra Dījwo walio 156

+ Zmôgós taip, Dījws kītaip 156

+ prisz Dījwo neĩssĩmalousi 156

+ aĵ Dījwali Daŋgós auksztas, žámę kįta, ģi → ģyws neĩlisi ai Dījwali 156

+ kór dingsi, rek aŋt swieto wargtĩ 156

+ Dījws wissados rupinos ape sawo szejminą 156

+ só Dījwo padiejemó wis nuwejsi 157

+ pri Dījwo wissĩ ligĩ 157

+ be Dījwo žinios plauks nu gałwos nekrimt 157

+ ~~pa~~ wasarą nedirbes par zįjimą koumi mĩsi 157

+ só rajszó kumelĩ netolįj tejsi 158

+ o → aŋt kómeļę jo, kómeļęs kļaus 158
i dījwa ausi 160

+ douk Dījwi isz tawo burnas i dījwą ausi 160

+ pri Dījwa wis galema yra 160

+ só tejsió ir dījws yra 160

+ Dījwo žadiejems 160

+ Dījws yra neweikùs bet nemarszós 160

+ só ponó Dījwó ne barsis 160

meszkos eidams muszte łową o szerną sau grabą 160

+ ne siejes ne piausi 160

+ Kómelĩ jo kómelĩs jįszko 160

+ szĩlĩma kaułu ne łauž 160

+ dowĩnotam arklou i dałtys neweiz 160

kumele ir keturioms sókhump 160

Vert (*Ma* 156, 157, 158, 160, 161, 164, 165, 166)

tas pirti per 160

/: i s kłaną kritĩs sausós nekelsi :/ 161

/: só Dījwó wejkó :/ 161

+ wis yra Dījwo žĩnio 161

+ Daugesnė dar yra pas Pona Dījwa 161

+ Dījws dawę, Dījws ir atieme 161

+ tejssem ir Dījws paded 161

+ wis žinote ne wis dirpte 161

+ szónijs balsós neit i daŋgu 161

+ pro pupas tįjsós kełs 164

+ akys praweizieį bełaukdamis 164

łauk issizioį 164

+ wirs ne i kanapius statoms 164

+ liksiu, ne liksiu 164

szis onto knioszterieį 164

kad driepsiu i paszali taj kaip warle isstipsi 164

+ kaip lielis kiauszi neszioies pautą 164

- bobute skrobute 165

+ lend, kaip szaps i oudega 165

auges ir parauges o protą neigawes 165

jeb koumi bemuijs [?], kentontesis pakient 165

Ek sau po Stypû 166

dounos metaj, bado metaj 166

+ lend it szap's i ~~oudega~~ arba i subinę 166

+ ligû poudelis 166

ek sau postais 166

33 lentelė. Daugiausia vertikalčiai surašytos 69 patarlės *Vert*
(*Ma* 156, 157, 158, 160, 161, 164, 165, 166)

Tie *Vert* prieraišai paraštėse tarsi galėjo atsirasti bet kokia tvarka. Nors jie buvo akivaizdžiai vėlesni už pagrindines patarles, prašytas didėlesnėmis raidėmis, tačiau jos galėjo būti įterpinėjamos ne iš eilės. Keletas puslapių (*Ma* 159, 162, 163) tokių prieraišų visai neturi, tad Daukantas neturėjęs tikslo būtinai išnaudoti visas paraštes ar prirašyti jose kuo daugiau. Vietos prieraišams parinktos labiau atsitiktinai.

2.8.1. *Vert* RAŠYBA. *Vert* rašyba aiškiai vėlesnė už vartotą *Lepn* ir *Prov2* (jau nekalbant apie *DicM2* ir *ŽPat*). Pavyzdžiui, *Vert* rašomas tik digrafas su <j> – <ij>, retkarčiais tik nepažymimas <ī> raidės diakritikas – <ij>, plg. <īj> (33×): *Dījwī Ma* 156; *Dījws Ma* 156; *Dījwó Ma* 156; *zījmq Ma* 157; *netolīj Ma* 157; *tījsós Ma* 164 ir kt. (be diakritiko <ij> [10×]: *Dījwó Ma* 156, 157; *Dijwi Ma* 160; *szónijs Ma* 161 ir kt.). *Lepn* ir *Prov2* dar vyravo digrafas <ī> (be <j> raidės). Antra vertus, *Vert* rašyba labai panaši į *Prover*, kur taip pat nevartotas digrafas be <j> raidės.

Dar plg. kitus *Vert* rašybos atvejus:

<ī>: *kómelī* 156; *īr* 156; *wīs* 156(2×); *zīnios* 156; *neīssīmatousi* 156; *wissī ligī* 157; *mīsi* 157; *dowīnotam* 160; *kritīs* 161; *zīnio* 161; *līgū* 166 ir kt. (nėra *<ī>; *Prover* taip pat);

<y> [i, i] kamienuose: *gi* → *gyws* 156; *Stypū* 166 (<y> šiek tiek mažiau nei *Prover* rašyta kamienuose, bet rašyta);

<aj, ej> 14×: *patajsikes* 156; *daugesnej* 156; *griekaj* 156; *nenuwejksi* 156; *daugesnej* 156; *aj* 156; *szejminą* 156; *nuwejksi* 157; *tejsió* 160; *wejkó* 161; *tejsem* 161; *taj* 164; *metaj* 166; *metaj* 166 (bet <ai, ei> 15×: *eidams* 156; *eite* 156; *ne leid* 156; *taip* 156; *kītaip* 156; *ai* 156; *neweikūs* 160; *eidams* 160; *neweiz* 160; *neit* 161; *praweizieię* 164; *kaip* 164[2×], 165; *postais* 166; analogiškai ir *Prover*);

<aŋ> [oŋ, an] 7×: *oŋten* → *oŋtekaŋtios* 156; *daŋgu* 156(2×); *Daŋgós* 156; *aŋt* 156, 158; *daŋgu* 161 (bet <on> 3×: *ont* 156; *onto* 164; *kentontesis* 165; taip pat <a> 2×: *raŋko* 156; *daŋtys* 160; *Prover* rašytas tik naujasis <aŋ> variantas);

<ó> 33×: *só* 156; *Dījwó* 156; *weczósis* 156; *rajszó* 158; *kómele* 158; *kómeles* 158; *nemarszós* 160; *szónijs* 161; *balsós* 161; *tījsós* 164 ir kt. (bet <ù> 1× *neweikūs* 160; *Prover* tik <ó>);

<-te> inf. 7×: *zīnote* 156; *dīrbte* 156; *mediote* 156; *eite* 156; *muszte* 160; *zīnote* 161; *dirpte* 161 (bet <-tī> 2×: *pertī* 156; *wargtī* 156; *Prover* <-tī> dar nebuvo).

Taigi didžiuma išvardytų rašybos atvejų labai dera su *Prover* polinkiais: rašyta tik <ī>, žymėta <y> [i·] kamienuose, ženklinti <aj, ej> kamienuose greta <ai, ei>. *Vert* pasitaikė tik pora praspūdusių atvejų, kur, rodytūsi, žymėta kiek ankstesne rašyba nei *Prover*: <on> [oŋ] 3×, <a> [oŋ, an] 2× ir <ù> 1×. Tačiau vargu ar tai rodo ankstesnį *Vert* įrašymų laiką. Viena, ir *Vert*, ir *Prover* daugiausia dominuoja panaši raiška, antra, *Vert* spraudimas į atlikusias laisvas vietas ir paraštes galėjo atitraukti Daukanto dėmesį nuo rašybos ir atpalaiduoti rankos įgūdžius senesnės rašybos elementams.

Priešingai, *Vert* pasirodė naujovė, kuri turbūt kaip tik liudija vėlesnį *Vert* atsiradimą už *Prover*. Šalia vyraujančios inf. formanto <-te> raiškos du kartus jau parašyta <-tī>, kaip kad vėliau išsivyras *ABC*. Galbūt toks baigmuo žodyje *pertī* kaip tik čia *Vert* (*Ma* 156) patį pirmą kartą Daukanto ir pavartotas, antrą kartą – žodyje *wargtī*. *ABC* liudija tolesnį jo išplitimą. Besenstanti inf. raiška <-te>, Daukanto vartota maždaug nuo 1828 m. ar vėlėliau iki pat *Vert Ma* 156, tad apie 11–13 metų, tapo atmesta ir prie jos beveik negrįžta.

Daukantas pradėjo įsivesti naują diakritinę <ī> vietoj <î> *Ma* 147 po 1837 m. kovo, o visiškas perėjimas prie <ī> matyti apie 1839–1841 m. patarlių tekstuose *Lepn*, *Prov2*, *Prover* ir *Vert* (nors dar ne *Prov1*, *DicM2* ar *ŽPat*). Tad atsargiai skaičiuojant perėjimo laikotarpis nuo vien <î> iki vien <ī> galėjo užtrukti apie 2–5 metus. Bet kadangi negzistuoja inf. raiška su *<-tī>, tai Daukantas pirmiau atsisakė raidės <î>, o tik po to atsisakė <-te> ir vietoj jos įsivedė <-tī> (antraip inf. bendraties formante kartais pasirodytų ir *<-tī>). Kai <ī> jau buvo visai išstūmęs <î>, tik tada Daukantas apsisprendė pakeisti ir bendraties formanto balsę <-e> naująja <-ī>.

Prieš įrašydamas bent dalį *Vert* patarlių Daukantas turbūt vėl buvo padaręs pertrauką. Po jos turbūt ir atsirado inf. <-tī> raiška. O atskiros *Vert* patarlės nebūtinai įrašytos visai vienu kartu, nors didesnės rašybos distancijos tarp jų ir nematyti.

2.8.2. *Vert* ŠALTINIAI. Iš 69 *Vert* patarlių beveik pusėje, net 31-oje, vartojamas žodis *Dievas*. Atrodo tikėtina, kad Daukantas iš kur nors gavęs rinkinėlį temiškų su religija susijusių patarlių *Vert* jomis kaip tik ir pildė. Greta *Dievo* vardą mininčių yra ir kitaip su religija besisiejančių, plg. *i dąngu neisipirksi* 156; *noras but i dąngu eite bet griekaj ne leid* 156.

Kartojasi kai kurios kitos patarlės ir jų variantai, kurie jau anksčiau buvo Daukanto išsirašyti. Štai *Vert* yra du variantai *kumele ir keturiomis kojomis apsibrind Vert* 156 bei *kumele ir keturioms sóklump Vert* 160. O anksčiau iš Milkaus ir kitur buvo 3× išsirašyti panašios patarlės variantai: *raiszu kumeli netolei tenuiosi* 162; *sū raiszū kumelī ne toliū tēnukelausi* 163; *raiszū kumelī netolij tejosī* 165. Tad patarlė apie kumelės keturiomis kojomis *suklupimā*, įrašyta 2× *Vert*, yra ne iš Milkaus, o apie *nenuvykimā* raiška kumele – ir iš Milkaus, ir gal iš dar kokių šaltinių. Arba *auges ir parauges o protā neigaves Vert Ma* 165; kaip minėta, *DicM2* tekste šios patarlės variantas buvo išrašytas iš *MŽlv* į *Ma* 162; o iš *MŽvl* – į *Prover Ma* 156. Ta pati patarlė galėjo Daukantą pasiekti iš skirtingų šaltinių.

Jau minėta kita pasikartojanti patarlė – *lend, kaip szaps i oudega Vert* 165, rašyta anksčiau (*lend it szaps i oudega Prov2* 158 3) ir gal vėliau (*lend it szap's i oudega arba i subinē Vert* 166). Arba patarlė *ek sau postais* įrašyta *ŽPat Ma* 166, tačiau lygiai tokia pati, matyt, vėliau išprausta tame pat puslapyje vertikalčiai *Vert Ma* 166. Jos neturi sąsajų su Milkaus žodynais.

Tad *Vert* šaltiniai tikriausiai buvo įvairūs – ar surinkti kienu nors ir Daukantui pateikti, ar gal ir paties Daukanto kai kas parinkta iš šnekamosios kalbos.

3. *ĮVAIRIŲ IŠRAŠŲ KNYGA (IJK)*. Šiek tiek patikslinti Daukanto patarlių juodraščių rašymo chronologiją leidžia dar viena rankraštinė Daukanto išrašų knyga, bibliotekininkų pavadinta tiesiog *Įvairių išrašų knyga (IJK, LLTIBR: f. 1 – SD 55, be datos)*. Ištraukų iš jos yra publikavusi Roma Bončkutė 1993 m.²⁰ Pirmieji keturi buvę lapai išpjauti, bet lapų numeracija pieštuku pradedama nuo pirmojo (ne paties Daukanto, bet vėlesnis folijavimas). Skudurų popierius, vandenženkliai, regis, nerusiški, metai nenurodyti, matyti popieriaus sėmimo tinklelio žymės.

Krinta į akis, kad *IJK* pradžioje tarp kitų istorinių įvykių Daukantas šiek tiek išsirašinėjo jam pasirodžiusius įdomesnius iš istorijos šaltinių ateinančius pasakymus, priežodžius, patarles. Bibliotekininkai rankraščio apraše nurodė: „1–4 p. Išrašai senų lenkiškų priežodžių iš Fr. Starovolskio [...] ir iš K. V. Wojcickio“. Iš tiesų, Daukantas iš pradžių pacitavo pasakymą apie Ostrogiškį ir Herburtą: „Bogaty jak Ostrogski rozumny jak Herburt. Fr. Starowolski Obraz wieku panowania Zygmunta III. T. 1. Str. 182“ (*IJK* 1r). Tačiau tai citata ne iš paties Starovolskio veikalų, o iš Franciszeko Siarczyńskiego 1828 m. knygos *Obraz wieku panowania Zygmunta III: „iak Starowolski pisze, że Herburtowie tyle są w rozum zamożni, ile Xżęta Ostrogscy w bogactwa“*²¹.

Toliau Daukantas citavo patarlę apie Goštautą: „Co król dał, to Gasztold wydarł w co pan dał to Gasztold wydarł.– Tom. 1. f 177“ (*IJK* 1r). Tai citata iš Kazimierzo Władysława Woycickio *Przysłowia narodowe* 1830 m.: „Co Król dał, to Gasztold wydarł (S. Rysiński) co Witold dał, to Gasztold wydarł“²². Daukantas tik pakeitė *Witold* → *pan*.

Toliau iš to paties Woycickio patarlių Daukantas nurašė ilgoką pastraipą apie tai, kodėl esama daug žmonių pavardėmis *Bartkus*: „[...] Oto dla tego, że jak Sgo Bartłomieja, tak i biednych chłopkow drą wszyscy ze skóry“ (*IJK* 1r); Woycickio originalas: „Oto dla tego, że iak Sgo Bartłomieia, tak biednych chłopków drą wszyscy ze skóry“²³.

Dar toliau eina husaro (kario tipo) apibūdinimas, Daukantas jį irgi paėmė iš Woycickio, tik užvadino lietuviškai, savo perdirbiniu *dursaras*: „Darsars → *Dórsars* U boku zakrzywiona szabla do cięcia [...]“ (*IJK* 1r–1v). Plg. Woycickio: „Dopóki Husarza, dopóty Polaka [...] U boku zakrzywiona szabla do cięcia [...]“²⁴.

Antrajame (1v) paslapyje Daukantas išsirašė istorinį epizodą: „Hołownia złamawszy szyki przydarł się do namiotu Krolewskiego spytał a gdzie ow Szwed“ (*IJK* 2v). Tai jau iš kitos, Adamo Naruszewicziaus 1805 m. knygos apie Joną Karolį Chodkevičių, Vilniaus vaivadą ir LDK etmoną: „Hołownia towarzysz znaku ussarskiego księcia Radziwiłła przyskoczył iuż był do samego namiotu królewskiego, i szydząc pytał się *a gdzie ów Szwed?* za co wnet od straży królewskiey rozsiekany“²⁵. Daukanto variantas patrumpintas, jam aiškiai labiausiai rūpėjo ta frazė, lietuivio kario pasakyta apie Švedijos karalių – „o kurgi tas švedas“ – ne tiek pačių istorinių faktų pasižymėjimas.

Tada vėl Daukantas grįžo prie Woycickio patarlių, štai: „Dwa dragany a cztery kapitany f 209 Za Augusta Trzeciego więcej było oficerow jak żołnierzy“ (*IJK* 1v). Nuro-

20 Bončkutė 1993.

21 Siarczyński 1828, 182.

22 Woycicki 1830, 177.

23 Woycicki 1830, 184.

24 Woycicki 1830, 185–187.

25 Naruszewicz 1805, 178.

dytame originalo puslapyje rašyta: „Dwa Dragany, A cztery Kapinaty [...] Rękopism o obyczaiach za Augusta III“²⁶. Ir „ani zmiany ani z czup[r]iny. Dmuszewski Z1649 roku Polacy głowy golic zaczęli, pierwszy Laszcz Samuel chorąży Podolski dzielny żołnierz umarł 1649. roku“ (IIK 1v). Tai šiek tiek perdirbti Woycickio žodžiai: „‘Ani z miny, ani z czupryny.’ L. A. Dmuszewski“²⁷; taip pat „Samuel Laszcz Chorąży Podolski sławny woioownik [...] pierwszym odgalania czupryn był wynalazcą [...] Umier w r. 1649“²⁸.

Vėl trumpai pasižymėjo priežodį „Piotrkowski swiadek. Trybunalski f 140“ (IIK 1v) iš Woycickio „Piotrkowski świadek! ‘to iest świadek nieprawy, falszywy. Piotrkowski, od Miasta Piotrkowa głośniego dawniéy Trybunalem.“²⁹.

Trečiąją IIK puslapį Daukantas pradėjo lietuviškomis frazėmis: „Witius sówite, – sciągnąc na jedne miejsce. wijta só wijti, i wijna wijta suweste“ (2r). Greičiausiai Daukantas užsinerėjo apie vyčius ir kt. pasvarstyti todėl, kad Woycickio p. 18 rado įrašą „Woyna bez wici“³⁰, reiškusį karą be perspėjimo, be paskelbimo.

Kad tikrai tada maždaug toje vietoje Daukantas vartė Woycickio knygą, rodo tos pačios pastraipos apie *vyčius* Daukanto tęsinys: „– przysłowie jest u Polakow piac po Litewsku f. 23. – ze do Bogow Litewskich przysłowie do Pioruna, kiedy się chrześcianskie świętosci niepomagają idz do Pioruna. f. 25“ (IIK 2r). Woycickio originalo patarlės tuose nurodytuose puslapiuose buvo tokios: „Piac po Litewsku“³¹, „Do pioruna!“³² (Daukantas pats jas plačiau pakomentavo lenkiškai).

Tolesnėje pastraipoje, kuri galėjo būti rašyta ir kažkiek vėliau, taip pat minimas lenkiškas žodis *wiece*:

Wiemy że w Litwie wiece nawet słowianskie tak dawno wyszły ze zwyczajū, że oni dzieje niepodają; znikają one gockim wpływem na Litwę. Kraszewski fol. 473. (IIK 2r).

Tai patrupintas išrašas iš Igno Kraševskio 1840 m. paskelbtos Vilniaus miesto istorijos (kad Daukantas pats turėjo šią knygą, rodo jo knygų katalogo įrašas, tik metai nurodyti kiti: „Kraszewski I. I Historia miasta Wilna. Wilno 1841“ KK 23):

wiemy, że w Litwie *wiece* nawet słowiańskie tak dawno wyszły ze zwyczajū, że o nich nic już dzieje nie podają; znikają one pod gockim wpływem na Litwę³³.

Kadangi po išrašą iš Woycickio ir svarstymo apie vyčius tolesnė pastraipa Daukanto iš karto nurašyta nuo Kraševskio 1840 m. leidinio, tai lyg ir matyti minties tęstinumas. Todėl labai tikėtina, kad didelio tarpo tarp išrašų iš Woycickio ir Kraševskio nebuvo. Jei taip, tai šie įrašai apie vyčius ne ankstesni nei 1840 m.

Datuoti iš dalies galima ir pagal įrašų apie vyčius rašybą, nors jos duomenys ir labai negausūs. Štai raidė <ó> (*sówite, só*; dar ir minėtasis *Dórsars*) jau buvo pasirodžiusi Daukanto lietuviškų patarlių tekstuose *DDS2, DicM2, ŽPat*, o vėlesniuose *Ept, Lepn, Prov2, Prover, Vert, ABC* ji vyravo. Tai orientuoja į laiką, ne ankstesnį kaip 1838 m.

26 Woycicki 1830, 209–210.

27 Woycicki 1830, 166.

28 Woycicki 1830, 164.

29 Woycicki 1830, 140.

30 Woycicki 1830, 18.

31 Woycicki 1830, 23.

32 Woycicki 1830, 25.

33 Kraszewski 1840, 473.

pirmoji pusė. Bendratis formantas <-te> (*sówite; suweste*; neaišku, ar *wijti* yra inf. forma) dar vartotas (iš dalies) *Vert* (apie 1839–1841 m.), bet 1841 m. pabaigoje *ABC* jau buvo visai pranykęs. Taip pat dar nerašyta *<y> [i, i] kamieno pozicijoje, tik <i> (*Witiūs; sówite*) – o <y> į kamienus Daukantas įsivedė nuo *Prover*, po to rašė ir *Vert*, *ABC* (apie 1839–1841). Sunkiau įvertinti digrafo <ij> rašymą (*wijta; wijti; wijna; wijta*) – tai jau niveliuotas buvusio pirmojo varijavimo tipo variantas, tačiau neturintis diakritiko. Greičiausiai Daukantas juodraštyje nepasistengė diakritiko parašyti, tik ne visai aišku, kokio – skliautuoto ar riestinio.

Šiaip ar taip rašybos ypatybės <ó>, <i> [i, i] kamiene ir <-te> inf. rodo, jog apie vyčius *IK* Daukantas greičiausiai svarstė maždaug tuo metu, kai rašė patarles *DDS2*, *DicM2*, *ŽPat*, *Lepn*, *Prov2*, bet galbūt dar prieš *Prover*, *Vert* ir *ABC*. Greta apie *wiece* išrašyta iš 1840 m. knygos, tai kartu tikriausiai ir svarstymo apie vyčius nėra kaip laikyti ankstesniu už 1840-uosius. O tai leidžia patikslinti ir kai kurių patarlių rašymo laiką: jei vyčiai aptarti prieš *Prover*, tai *Prover* ir *Vert* yra ne ankstesni kaip 1840 m. Savo ruožtu *Lepn* ir *Prov2* turėjo būti ne vėlesni kaip 1839–1840 m.

Akivaizdu, kad Daukantas tais 1838–1842 m. ypač domėjosi patarlėmis, ne tik lietuviškomis, bet ir lenkiškomis, ypač surinktomis Woycickio. Pradėjęs buvo domėtis dar apie 1831 m., tada šiek tiek išrinkinėjęs iš *MŽlv*, bet po to kurį laiką apstojęs – rengė savo *IZ*, nemažą vertimų pluoštą. Tačiau apie 1837 m. antrąją ar 1838 m. pirmąją pusę vėl labai susidomėjo patarlėmis. Skirtingai nuo Woycickio, Daukanto patarlės ne tokios istoriškos, be tikrų vietų ir asmenų.

4. APIBENDRINIMAS. Taigi Daukantas bene pirmąsias patarles iš Milkaus lietuviškojo žodyno ėmė rinkti apie 1831 m., po to dar daugiau iš ten pririnko 1837–1838 m., registravo žemaitiškų patarlių, 1839–1841 m. išrašinėjo patarles iš Lepnerio veikalo, iš vokiškojo Milkaus žodyno, iš dar kitų nežinomų žemaitiškų šaltinių, kol pagaliau jo darbas buvo vainikuotas *ABC* 1842 m. išspausdintu skyreliu „Trumpi pamokslai arba patarles diei jaunū žmōniū i swietā išzejtantiū“.

Šie patarlių rašybos tyrimai rodo, kad *Ma* 156–166 patarlėse (ir maždaug paraleliai kai kuriuose kituose tekstuose) įvyko lūžis – ne pavienis, bet grupinis rašybos ypatybių modifikavimas – jis čia vadinamas Daukanto *Patarlių ortografijos lūžiu* (~1838–1841). Tuo metu vykę Daukanto ortografijos kitimai registruoti 34 lentelėje.

Daukantas susiformavo naujovišką ortografiją.

<ī> [e]. Po 1837 m. kovo mėnesio Daukantas pirmą kartą išbandė <ī> *Ma* 147. Po to ėjo varijavimo etapas, kai jis pramaišiu rašė abi vienareikšmes raides <ī> ir <î>: *S*, *Prov1*, *DDS2*, *DicM2*, *ŽPat*. Tačiau jau *Lepn*, *Prov2*, *Prover* ir *Vert* tekstuose (~1839–1841) riestiniu cirkumfleksu žymėta <ī> visiškai įsigalėjo, jos vyravimas akivaizdus spausdintoje *ABC*. Pereinamasis laikotarpis <î> → <ī> galėjo trukti apie 2–5 metus. Antra vertus, skliautuotoji raidė <î> buvo atsiradusi *HJ* rankraštyje (apie 1835–1836 m. I ketv.)³⁴, tad Daukanto tekstuose išgyvavo apie 3–4 metus.

³⁴ Žr. Subačius 2018b.

Grafinė raiška	Ryga		Sankt Peterburgas								
	1831	1837	1837	1837	1838	1839–1841	1838	1839–1840	1840–1841	1841	
	~1831	~1831	1837	1837	1838	prieš	~1839–1840	~1840–1841		1841	
			ar vė- lėliau	II pu- sė–1838	I pusė	1838- 10-29				pab.	
				I pusė							
	<i>DDS</i> 1a–1b (iš <i>DP</i>)	<i>DicM</i>	<i>S</i>	<i>Prov1</i>	<i>DDS2</i> , <i>DicM2</i> , <i>ŽPat</i>	<i>Ept</i>	<i>Lepn</i> , (<i>LKŽM2</i> ?)	<i>Prov2</i>	<i>Prover</i>	<i>Vért</i>	<i>ABC</i>
<y> [e]		+		+							
<̂> [e]				+	(+)	+		+	+	+	+
<̂> [e]				+	+	+	+				
<-is> [is, i s] G		+		+	+	+	(+)	+	+	+	+
<-ys> [is, i s] G					+	+	(+)	+	+	+	+
<y> [i, i] K									+	+	+
<-ay, -ey> G	+				(+)						
<ai, ei>	K	+	+	+		+	+	+		+	+
	G		+	+		+	+				
<aj, ej>	K				(+)					+	+
	G					+	+	+	?	+	+
<yi> [ei]				(+)							
<ei> [ei]				+	(+)						
<̂i> [ei]				+							
<i> [ei]						+					
<̂j> [ei]						+	+				
<i> [ei]						+		+			
<̂j> [ei]				+		+		+		+	+
<i> [ei]						+					
<̂j> [ei]				+		+					+
<iey> [ei]				+							
<on> [on]	+	+	+		+	+	+				(+)
<â> [on, an]					+	+	+				(+)
<ân> [on, an]					(+)				+	+	+
<̂u> [o]				+	+	+					(+)
<ó> [o]					+	+	+	+	+	+	+
<-te> inf.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
<-t̂i> inf.											(+) +
<i>Ma</i> psl.	157 1a–1b	159 1a–2c		158 1	157 2a– 2b, 159 3a–162, 163–166		158	158 2	156	156, 157, 158, 160, 161, 164, 165, 166	

34 lentelė. Varijuojančios grafinės raidės žymėjimo tendencijos Daukanto patarlėse
Ma 156–166 bei panašaus laiko *S*, *Ept*, *ABC*

<y> [i:, i] kamienuose. Kamienuose raidė <y> ilgojo (ar nepaplatėjusio) [i:, i] garso reikšme buvo truputį *pabandyta* anksčiau *Pras* spaudinyje (1836 m. II pusė–1837 m. balandžio 6 d.), tačiau po to *Gas*, *Zdr*, *S*, *Ept* taip nebežymėta. Vėl <y> [i:, i] pasirodė *DicM2*, tačiau daugiausia tai buvo Milkaus *MŽlv* žodyno rašybos įtaka. *Ryškiau* kamienuose tokia <y> ėmė atsirasti *Prover*, šiek tiek gal ir *Vert*. Labai dažnai <y> [i:, i] kamienuose spausdinta *ABC*. Vadinasi, ji ryškiau buvo įvesta į kamienus apie 1840–1841 metus.

<ai, ei> ir <aj, ej>. *Zdr* sykį šmėstelėjo <aj> su raide <j>. Plačiau <-aj, -ej> galūnėse paplito *DicM2*, *ŽPat* (apie 1838 m. I pusę) ir *Ept* (prieš 1838-10-29). Nors *Lepn* yra mažai duomenų, tačiau <-aj> galūnėje pavartota. Ryškiau į kamienus <aj, ej> su <j> pateko *Prover* ir *Vert* tekstuose (apytiksliai 1840–1841), dar padažnėjo *ABC* spaudinyje.

<ei, îi, ïi, ii, îj, ij> ir <ij> [ei]. Digrafas su riestinį cirkumfleksą turinčiu diakritiku <î> – <ij> [ei] pirmą kartą pasirodė *S* rankraštyje, dar pramaišiu su kitais variantais: <ei, ei, ij, iey>. Po to <ij> irgi pramaišiu su kitais variantais rašytas *DicM2*, *ŽPat*. Ir *Lepn* dar varijavo <î>, <ij>, <ij>. *Prov2* rašyta tiktai <î>. Ir tik *Prover* įsigalėjo <ij> digrafo raiška.

Variantas <ij> su skliautuotąja <î> pirmą kartą buvo pasirodęs *PaP* (apie 1836 m. I pusę). Plačiau <ij> paplito *Pras* greta atsiradusio varianto <îi>. Abu <ij> ir <îi> variantai taip pat dažni *Zdr*, rašyti ir *DDS2*, *DicM2*, *ŽPat*. O *Ept* jau likęs vien <ij>. *Lepn*, *Prov2* ir toliau <ij> pakeistas <ij>. Tad <ij> Daukanto vartotas nuo maždaug 1836 m. I pusės iki maždaug 1838-10-29 – apie trejus metus. Paralelusis <îi> įsivestas kiek vėliau už <ij> (gal 1836 m. II pusę) ir nustotas kiek anksčiau (1838 m. I pusę), tad jis vartotas gal apie dvejus metus.

<on>, <a>, <aŋ> [on, an]. *S* dar vyravo <on>, *DDS2*, *DicM2*, *ŽPat* jau rašyta ir <on>, ir <a> – taip, kaip *Ept* bei *Lepn*. Ir tik *Prover* viršų paėmė dviraidis <aŋ>. Panašiai ir *Vert* dominavo <aŋ>, nors praslydę keli <on> bei <a> atvejai. *ABC* pagrindinis variantas irgi <aŋ>. Digrafas <on> [on] Daukanto vartotas nuo pat Vilniaus laikų (yra jau jo Vilniaus laiko nuorašuose *DARB* ir *DAR*) iki *Lepn* ~1839–1840 m. ir gyvavo bent apie 17–19 metų. Monografą <a> [on, an] Daukantas buvo pradėjęs epizodiškai žymėti *Pras*, toks <a> pasitaikė ir *Zdr*, taip pat vyravo *Ept*, rašytas *DDS2*, *DicM2*, *ŽPat*, *Lepn*. Tad variantas <a> [on, an] (daug kur šalia paralelaus <on>) Daukanto būdavo parašomas tarp 1836 m. II pusės ir maždaug 1839–1840 m., vadinasi, apie 3–5 metus.

<ù> ir <ó>. Greta senesniojo <ù> [o] lygiareikšmis pabrėžiškasis <ó> pasirodė *DDS2*, *DicM2*, *ŽPat*. Vėliau *Ept*, *Lepn*, *Prov2*, *Prover* ir *Vert* bei *ABC* visai pereita prie <ó>. Vadinasi, <ó> imtas įsivedinėti apie pirmąją 1838 m. pusę, o galutinai įsivyravo prieš 1838-10-29; tad priprasti prie jo Daukantui užtruko gal tik apie pusmetį. Antra vertus, rašmuo <ù>, Daukanto novatoriškai įsivestas *IKEI* apie 1828 m. ar vėlėliau, prapuolė iš *Ept*, *Lepn*, *Prov2*, *Prover*, *Vert*, *ABC* – vadinasi, jis atsisakė <ù> po ilgo maždaug 10–11 metų tarpsnio.

<-te> ir <-tī> inf. Bendraties formantą <-te> Daukantas rašė nuo *IKEI* rankraščio apie 1828 m. ar vėlėliau ir nuosekliai žymėjo iki *Prover* rankraščio imtinai. Tik *Vert*

pasitaikė du pirmieji atvejai su <-fi>. *ABC* <-fi> žymėjimas jau dominavo. Vadinasi, apie 11–13 metų trukusio labai nuoseklus <-te> žymėjimo apie 1840–1841 m. *Vert* rankraštyje imta atsakyti, ir atsakyta visam laikui.

Tad esminiai Daukanto to laiko patarlių rašymo pakitimai, Patarlių lūžio ypatumai būtų tokie:

1. *Atsiradę* nauji rašmenys (maždaug pasirodymo tvarka) (žr. 35 lentelę):

- a) Po 1837 m. kovo mėnesio *Ma* 147 (1×), tada 1837 m. ar vėlėliau *S* išbandyta <ī> [e];
- b) 1837 m. ar vėlėliau *S* įsivestas <īj>;
- c) 1838 m. I pusę *ŽPat* šmėstelėjo <aŋ> (1×);
- d) 1838 m. I pusę *DDS2* pasirodė <ó> [o];
- e) Prieš 1838-10-29 *Ept* galūnėse pasirodė <-aj> (1836 m. II pusę–1838 m. šmėstelėjo *Zdr* kamiene 1×);
- f) Apie 1840–1841 m. *Prover* kamienuose ėmė ryškiau atsirasti <y> [i, i];
- g) Apie 1840–1841 m. *Prover* ir *Vert* į kamienus ryškiau pateko <aj, ej> su <j>;
- h) Apie 1840–1841 m. *Vert* pasitaikė du pirmieji atvejai su <-fi> inf.

Grafinė raiška	1836 II pusė–1837-04-06	1837 ar vėlėliau	1838 I pusė	~1840–1841
	<i>Pras</i>	<i>S</i>	<i>DDS2, DicM2, ŽPat</i>	<i>Prover, Vert</i>
<ī> [e]		pasirodė		
<īj> [ei]		pasirodė		
<aŋ> [oŋ, an]			pasirodė	
<ó> [o]			pasirodė	
<-aj, -ej> G			pasirodė	
<y> [i, i] K	pasirodė			pasirodė (vėl)
<aj, ej> K				pasirodė
<-fi> inf.				pasirodė

35 lentelė. Nevienalaikis Daukanto naujų rašmenų išbandymas (įvedimas) 1836 m. II pusę–1840 m. (pasirodymo tvarka)

Tad pirmiausia 1837 m. ar vėlėliau Daukantas sumanė <ī> ir <īj>. Po to apie 1838 m. pirmąją pusę išbandė <aŋ> ir <ó>. Po to irgi apie tą patį laiką beveik iš karto ėmė mėginti galūnėse <-aj, -ej>. Dar kiek vėliau apie 1840–1841 m. *Prover* kamienuose ėmė ryškiau rašyti <y> [i, i] (jau buvo bandęs *Pras*, bet vėl apleidęs) ir taip pat kamienuose <aj, ej>. Atrodo, kad perkeldamas į kamienus <aj, ej> Daukantas susigalvojo atnaujinti ir savo ankstesnį *Pras* bandymą į kamienus kelti <y> [i, i]. Dar kažkiek vėliau tais pat 1840–1841 m. į *Vert* įsivedė inf. <-fi>. O 1841 m. *ABC* visos šitos ypatybės jau vyravo. Tai keturi pradiniai Daukanto Patarlių ortografijos lūžio žingsniai (žr. 36 lentelę).

1.	2.	3.	4.
<ĩ>, <ij>	<ąn>, <ó>, <-aj, -ej> G	<aj, ej> K, <y> K	<-tĩ>

36 lentelė. Keturi Daukanto Patarlių lūžio pradžios žingsniai

2. Įsigalėję nauji rašmenys išivyravimo tvarka (žr. 37 lentelę):

- Nuo 1838 m. I pusės *DicM2*, *ŽPat* išivyravo <-aj, -ej> galūnėse;
- Prieš 1838-10-29 *Ept* visai pereita prie <ó>;
- Apie 1839–1840 m. *Lepn* riestiniu cirkumfleksu žymėta <ĩ> visiškai įsigalėjo;
- Apie 1840–1841 m. *Prover* kamienuose daugiausia įsigalėjo <y> [i, i], šiek tiek gal ir *Vert*, labai dažnai spausdinta *ABC*;
- Apie 1840–1841 m. *Prover* kamienuose ryškiau rašyta <aj, ej>;
- Apie 1840–1841 m. *Prover* įsigalėjo <ij>;
- Apie 1840–1841 m. *Prover* viršų paėmė <ąn>;
- 1841 m. pabaigoje *ABC* <-tĩ> žymėjimas jau dominavo.

Grafinė raiška	1838 I pusė	prieš 1838-10-29	~1839-1840	~1840-1841		
	<i>DDS2</i> , <i>DicM2</i> , <i>Ept</i> <i>ŽPat</i>	<i>Lepn</i>	<i>Prov2</i>	<i>Prover</i>	<i>Vert</i>	<i>ABC</i>
<-aj, -ej> G	išivyravo	ryškėjo	vyravo	vyravo	vyravo	vyravo
<ó> [o]		išivyravo	vyravo	vyravo	vyravo	vyravo
<ĩ> [e]			išivyravo	vyravo	vyravo	vyravo
<y> [i, i] K				išivyravo	vyravo	vyravo
<aj, ej> K				išivyravo	vyravo	vyravo
<ij> [ei]				išivyravo	vyravo	vyravo
<ąn> [on, an]				išivyravo	vyravo	vyravo
<-tĩ> inf.						išivyravo

37 lentelė. Nevienalaikis Daukanto naujų rašmenų išivyravimas (įsigalėjimas) 1838 m. I pusė–1841 m. (įsigalėjimo tvarka)

Vadinasi, pirmiausia vyrauti 1838 m. I pusę ėmė <-aj, -ej> galūnėse, tada prieš 1838-10-29 <ó> [o], dar vėliau apie 1839–1840 m. *Lepn* <ĩ> [e]. Po to maždaug apie 1840–1841 m. *Prover* įsigalėjo iš karto bent keturios ypatybės: <y> [i, i] kamienuose, <aj, ej> irgi kamienuose; <ij> [ei] bei <ąn> [on, an]. Ir tik 1841 m. *ABC* įsigaėjo <-tĩ> inf. (žr. 38 lentelę).

1.	2.	3.	4.	5.
<-aj, -ej> G	<ó>	<ĩ>	<y> K, <aj, ej> K, <ij>, <ąn>	<-tĩ>

38 lentelė. Penki Daukanto Patarlių lūžio įtvirtinimo žingsniai

Taigi, laiko tarpas tarp skirtingų ypatybių pasirodymo iki įsitvirtinimo užtruko nevienodai (žr. 39 lentelę).

Grafinė raiška	1836 II pusė– 1837- 04-06	1837 ar vėlėliau	1838 I pusė	prieš 1838- 10-29	~1839– 1840	~1840–1841		
	<i>Pras</i>	<i>S</i>	<i>DDS2,</i> <i>DicM2,</i> <i>ŽPat</i>	<i>Ept</i>	<i>Lepn</i>	<i>Prover</i>	<i>Vert</i>	<i>ABC</i>
<y> [i, i] K	pasirodė					pasirodė (vėl), įsi- vyravo		
<î> [e]	pasirodė				įsivy- ravo			
<ij> [ei]	pasirodė					įsivyravo		
<an> [on, an]	pasirodė				įsivyravo			
<ó> [o]	pasirodė				įsivyravo			
<-aj, -ej> G	pasirodė, įsivyravo							
<aj, ej> K						pasirodė, įsivyravo		
<-ti> inf.						pasi- rodė		įsivy- ravo

39 lentelė. Laikas, praėjęs nuo pirmojo rašmenų pabandyto iki jų įsigalėjimo 1836 m. II pusė–1841 m. (pasirodymo tvarka)

Iš 39 lentelės matyti, kad nors daug ypatybių pasirodė skirtingu metu, tačiau bent pusė jų – keturios iš aštuonių – įsivyravo vienu metu tame pačiame *Prover* tekste. Tarsi Daukantas, po truputį vis išbadydamas naująsias ypatybes, ypač tvirtai apsisprendė dėl jų vienu konkrečiu momentu, kažkada apie 1840–1841 metus, – tai kritinis Patarlių ortografijos lūžio momentas.

3. *Atmesti* rašmenys atsisakymo tvarka (žr. 40 lentelę):

- Prieš 1838-10-29 *Ept* jau atmesta <î> [e];
- Prieš 1838-10-29 *Ept* atsisakyta <ù> [o];
- Apie 1839–1840 m. *Lepn* <î> skliautuotos nebėra;
- Apie 1839–1840 m. *Lepn* <ij> [ei] nebevertota;
- Apie 1840–1841 m. *Prover* atmestas digrafas <on> [on];
- Apie 1840–1841 m. *Prover* neberašytas <a> [on, an];
- 1841 m. pabaigoje *ABC* nebeliko <-te>.

Grafinė raiška	1837 ar vė- lėliau	1837 II pusė– 1838 I pusė	1838 I pusė 1838- 10-29	prieš 1838-	~1839–1840	~1840–1841	1841 pab.	
	<i>S</i>	<i>Prov1</i>	<i>DDS2,</i> <i>Ept</i> <i>DicM2,</i> <i>ŽPat</i>	<i>Lepn</i>	<i>Prov2</i>	<i>Prover</i>	<i>Vert</i> <i>ABC</i>	
<î> [ei]			virtota	atmesta				
<ù> [o]	virtota	virtota	virtota	atmesta				
<î> [e]	virtota	virtota	virtota	virtota	atmesta			
<î> [ei]			virtota	virtota	atmesta			
<on> [on]	virtota		virtota	virtota	virtota		atmesta	
<a> [on, an]			virtota	virtota	virtota		atmesta	
<-te> inf.	virtota	virtota	virtota	virtota	virtota	virtota	virtota	atmesta

40 lentelė. Daukanto rašmenų atsisakymas (atmetimo tvarka)

Visos aptartos ypatybės (naujų rašmenų įvedimas ir išivyraivimas, senų atsisakymas, perėjimo tarp rašmenų trukmė) yra Daukanto Patarlių ortografijos lūžio ypatybės. Tai jau trečiasis Daukanto ortografijos lūžis Sankt Peterburge, einantis po 1) Sankt Peterburgo pradžios (~1835–1836 m. I pusė) ir 2) Spaudinių lūžio (~1836 m. II pusė–1838 m.).

Patarlių lūžio specifika: *įsitvirtino* 1) <-aj, -ej> G; 2) <ó> [o]; 3) <î> [e]; 4) <y> [i, i] K; 5) <aj, ej> K; 6) <î> [ei]; 7) <aŋ> [on, an]; 8) <-tī> inf. Buvo *atmesta* 1) <î> [ei]; 2) <ù> [o]; 3) <î> [e]; 4) <î> [ei]; 5) <on> [on]; 6) <a> [on, an]; 7) <-te> inf. Pagrindiniai Patarlių ortografijos lūžio pasikeitimai glaustai parodyti 41 lentelėje.

	Spaudinių ortografijos lūžis (~1836 II pusė–1838)	→ Patarlių ortografijos lūžis (1838 I pusė–1841)
1.	<-ai, -ei> G	→ <-aj, -ej> G
2.	<ù> [o]	→ <ó> [o]
3.	<î> [e]	→ <î> [e]
4.	<î> [i, i] K	→ <y> [i, i] K
5.	<ai, ei> K [<i>didele dalimi</i>]	→ <aj, ej> K [<i>didele dalimi</i>]
6.	<î> [ei]	→ <î> [ei]
7.	<on> (<a>) [on, an]	→ <aŋ> [on, an]
8.	<-te> inf.	→ <-tī> inf.

41 lentelė. Ryškiausi Patarlių ortografijos lūžio metu atsiradę pokyčiai

Patarlių lūžio kryptis – iš dalies vienu *rašmenų keitimas* kitais: <î> → <ĩ> [ę]; <ĩ> → <ij>; <ai, ei> → <aj, ej>; <on> → <a> → <aŋ>, iš dalies ortografijos taisyklių fonetizavimas, deleksikalizavimas, *didesnio apibendrinamojo laipsnio* siekimas: <y> [i, i] kamienuose priderinta prie <y> [i, i] galūnėse (<-ys>); <aj, ej> kamienuose analogiškai priderinta prie vartosenos galūnėse; <-tĩ> inf. grafinė išraiška priderinta prie balsio [ę] tarimo atvaizdavimo riestine <î> kitose pozicijose. Taip pat mažėjo tų rašmenų variantiškumo, konkuruojančių paralelių grafinių variantų.

Be kita ko, Patarlių lūžio analizė parodė, kad *Ept* rengta po ar paraleliai su didžiama *Ma* surašytų patarlių 1838 m.

Aišku, kad, vieniems rašmenims atsirandant, kiti būna išstumiami. Jau ne kartą matyta, jog rašybos naujoves Daukantas mėgo inicijuoti žodžio galo (galūnės) pozicijoje ir tik vėliau adaptuoti jas kamienuose panašioms fonetinėms pozicijoms žymėti. Tačiau, pavyzdžiui, <î> su riestiniu diakritiku įsivesta iš karto ir į galūnes, ir į kamienus, skirtingai nuo anksčiau vartotos skliautuotosios <î>. Toks <î> diegimas visu frontu iš karto labai aiškiai rodo, kad Daukantas nesijautė susigalvojęs kokią naują rašybos taisyklę, tik transformavo vartojamo diakritiko formą. Tarsi <î> ir <ĩ> būtų turėjusios tą patį diakritiką, tik kitaip išriestą.

Jau minėta, kad <î> Daukantas galėjo persidaryti iš kitų raidžių, jo paties vartotų su skliauto formos cirkumflekso diakritiku (<ê, ô, û>), galėjo matyti vartotą Daukšos *Postilėje*. O kaip jis sugalvojo ją pakeisti riestine <î>, kurios nevartojo nei Rytų Prūsijos lietuviai, nei *DP*, nei kiti Lietuvos lietuviški raštai? Tikslaus atsakymo nėra, bet galima svarstyti, kad jis galėjo atkreipti dėmesį ir pasiremti klasikiniai lotyniškais ir graikiškais tekstais, kuriuose vartoti diakritikai. Mindaugas Strockis disertacijoje rašė:

XV–XVI a., Vakarų Europoje paplitus graikų kalbos studijoms, tuometiniame graikų rankraštyje cirkumflekso ženklas jau buvo įgijęs mums pažįstamą riestinį pavidalą (~). Atsiradus graikiškai spaudai, toks riestinis cirkumfleksas pateko ir į pirmuosius graikiškus šriftus, ypač vadinamosios Aldo tradicijos. Iš jos kilę dauguma mūsų laikų graikiškų šriftų, todėl jau keletą šimtmečių riestinę graikiškojo cirkumflekso formą įprasta laikyti standartine. Toks cirkumflekso pavidalas įprastas ir vokiečių leidėjų graikiškuose šriftuose, ypač Teubnerio leidyklos Leipzige (tai turėjo įtakos lietuvių riestino ženklo atsiradimui). Vis dėlto angliškosios tradicijos graikiškuose šriftuose cirkumfleksas būna apversto lankelio formos, kaip galima matyti daugelyje Anglijos ir Amerikos leidinių.³⁵

Ar negalėjo Daukantas riestino cirkumflekso ženklo nusižiūrėti iš graikiškų spaudinių, kaip nurodė Strockis, dažnai vartoto vokiečių leidėjų šriftuose? Gal Daukantas

³⁵ Strockis 2007, 32.

anksčiau buvo matęs <ɪ> skliautuotą cirkumfleksą ne tik DP, bet ir lotyniškuose tekstuose, o paskui jį nutarė pakeisti graikiškuoju riestiniu <ĩ>? Daukanto <ĩ> pasirodė 1837 m. ar vėlėliau. 1836–1837 m. pradžioje IK rankraštyje Daukantas surašinėjo sau įdomių knygų pavadinimus ir trumpus jų įvertinimus (pagyrimus), išsirašinėjo laikraščių ir kai kurių knygų tekstus, paraleliai konspektavo sau rūpimų veikalų ištraukas Ma rankraštyje³⁶. Atrodo, kad Daukantas ilgus mėnesius galėjo dirbti kokioje nors bibliotekoje ir kaupti tuos įvairius išrašus. Tokiame kontekste atsirado riestinis <ĩ> diakritikas, kaip tik Ma 147 ir Ma 151–155 (S). Bibliotekoje Daukantas galėjo rasti ir vokiškų graikų kalba spausdintų veikalų, nors jų ir nenusirašinėjo. Garantuoti negalima, kad Daukantas pamėgo graikiškąjį tildinį cirkumfleksą būtinai išvydęs tose knygose, bet negalima tokios galimybės ir atmesti.

Sunku įsivaizduoti, kad Daukantas būtų pakeitęs <ɪ> → <ĩ> nežinodamas, kad tai tik kita cirkumflekso forma ir kad pirmoji dažna lotyniškuose tekstuose, o antroji – graikiškuose. Daukanto rūpestį orientuotis į graikišką tradiciją rodo ir kiek ankstesni jo komentarai Pras 1837 m., pavyzdžiui, kad jis (imaš) vartoti raidę <y> ne kaip žemaičių bažnyčios knygose, o kaip graikai vartojo („asz cze y butinay [...] raszau kaap ta balsie įsztarema pas Grekonys“ Pras 12 išn. 1), kad raidės <ù> ir <ó> tartinos ne tik kaip tarpinis garsas tarp lotynų u ir o, bet ir kaip graikų omega („Žám ù arba ó nesz Lotinù tarpîni bałsą tarp u ír o arba Grekonù ω“ Pras 4 išn. 1). Daukantas vėliau yra prisipažinęs nemokantis graikų kalbos – „Nieumiem ani po Grec-ku, ani po Sanskrytsku“³⁷ – juo labiau jis galėjo norėti sugebėti panaudoti graikiškus rašybos elementus.

* * *

Nuo IZ rašymo pradžios iki ABC praėjo apie 8–10 metų (1831–1833 ir 1841). Daukanto rašyba per tą laiką patyrė ne vieną lūžį. Štai kaip žodis *lankyti* rašytas IZ pradžioje (pirmosios ryškiosios IZ atkarpos ortografija) ir kaip ABC (Patarlių lūžio metu suformuota Sostinės ortografija):

lankite IZ 21v – *lankyti* ABC 20.

Tik trys priebalsinės raidės liko nepakeistos, o trys balsinės ir viena priebalsinė – jau visai kitos: <l> → <ł>, <an> → <aņ>, <i> → <y> ir <e> → <ĩ>.

³⁶ Subačius 2019.

³⁷ „Nemoku nei graikiškai, nei sanskritiškai“; žr. Daukanto rankraštinio straipsnio apie lietuvių kalbos rašybą (LKR) fragmentą

(LLTIBR: f. 1 – SD 25, 3; šis straipsnis kartais laikomas laišku nežinomam adresatui be pradžios ir pabaigos, plg. Daukantas 1976, 788–792, 818).

Literatūra ir santrumpos:

- ABC – Simonas Daukantas, *ABECIEĻA LĪJTUWIŪ-KALNIENŪ ir ŽIAMAJTIŪ KALBOS*, Petropilīe: Isspausta pas K. Kraju, 1842.
- BONČKUTĒ, ROMA, 1993: „Iš trijų Simono Daukanto užrašų knygų“, *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos* 5. Simonas Daukantas, Vilnius: Viltis, 195–206.
- BONČKUTĒ, ROMA, 2018: „Teodoro Lepnerio apybraižos ‘Prūsų lietuviai’ citatos Simono Daukanto veikale ‘Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių’“, *Knygotyra* 71, 161–196.
- CL – Simonas Daukantas, *Canticula Lithuanica*, Daukanto lietuviškų dainų kolekcijos XXII pluoštas; LNMMB RS: f. 110 – 21 (rankraštis, autografas).
- D – Simonas Daukantas, *DAJNES Žiamajtiū pagat Zôdiū Dajniūnikū išraszytas*, Petropilīe: Spaudinīe pas C. Kray, 1846.
- DAR – Simonas Daukantas, *DARUS Letuwiiu er Ziamaitiu suraszy S. TIEWELIS, u. z. [...]*, Metusy 1833; VUB RS: f. 1 – D 66 (rankraštis, nuorašas).
- DARB – Simonas Daukantas, *Darbay senuju Lituwiiu yr Zemaycziu*, 1822; VUB RS: f. 1 – D 104 (rankraštis, vadinamasis Jurgio Platerio nuorašas).
- DAUKANTAS, SIMONAS, 1976: *Raštai 2*, sudarė Vytautas Merkys, tekstą paruošė Birutė Vanagienė, Vilnius: Vaga.
- DDS – Simonas Daukantas, „De Duplicitate substantivi“; LLTIBR: f. 1 – SD 27, *Ma* 157 1a–1b.
- DDS2 – Simonas Daukantas, „De Duplicitate substantivi“ tęsinys; LLTIBR: f. 1 – SD 27, *Ma* 157 2a–2b.
- DicM – Simonas Daukantas, „Dikcionar: Milke. Patarles Letuwiszkas“; LLTIBR: f. 1 – SD 27, *Ma* 159 1a–2c.
- DicM2 – Simonas Daukantas, „Dikcionar: Milke. Patarles Letuwiszkas“; LLTIBR: f. 1 – SD 27, *Ma* 159 3a–162.
- DP – Mikalojus Daukša, *Poftilla CATHOLICKA*. [...] W Wilniui / Drukârnioi Akadêmios SOCIETATIS IESV, A.D. 1599. (Internetinis leidinys: Mikalojus Daukša, *Postilė*, 1599, perrašą ir žodžių formų konkordancijas parengė Veronika Adamonytė, Ona Aleknavičienė, Milda Lučinskienė, Jūratė Pajėdienė, Mindaugas Šinkūnas, Eglė Žilinskaitė, Vytautas Zinkevičius, 2006; www.lki.lt/seniejirastai/.)
- Ept – Simonas Daukantas, *Ch. F. L'homod, Epitome historiae sacrae*, Petropili: Hintze, 1838.
- G – galūnėje.
- Gas – Simonas Daukantas, „Gaspadorius“; LLTIBR: f. 1 – SD 38, 2–4 (rankraštis, autografas; dvi vienodai pavadintos dainos: „Ga[s]p[adoriu]s II“ [2–4] ir „Gaspadorius“ [4]).
- GDKr – Simonas Daukantas, *Kornelijus Nepos – Gīwatās didiūju Karwaidū senowės suraszę Łotiniszkay Kornelius Nepos. Iszgulđe isz Lotiniszkos į Lietuwiszką kalbą jaunuomenės naudon J. De-winakis* [Simonas Daukantas], *Išversta prieš 1838 metus. Spausdintas Petrapijlyje 1846. Trūks-*

- ta rankraščio pradžios*; VUB RS: f. 1 – D 714 (rankraštis, nuorašas kita ranka, su paties Daukanto taisymais; visas antraštinis lapas užrašytas pagal vėlesnį GDKs spaudinį VDU bibliotekoje Kaune įsigijus rankraštį iš privačių rankų).
- HJ – Simonas Daukantas, *Historya Justina*; LLTIBR: f. 1 – SD 10 (po 1834, rankraštis, autografas).
- IJK – Simonas Daukantas, *Įvairių išrašų knyga*; LLTIBR: f. 1 – SD 55 (rankraštis, autografas).
- IZ – Simonas Daukantas, *ISTORYJE ZEMAYTYSZKA*; LLTIBR: f. 1 – SD 2 (1831–1834, rankraštis, autografas).
- JIF – Simonas Daukantas, Justino istorijos frazės; LLTIBR: f. 1 – SD 27, *Ma* 98.
- JJ – Simonas Daukantas, *Jstoriję Justinaus parguldę Jsž Łotinû kalbôs i Zãmaitiû K. Daugkientys metusî 1798*; LNMMB RS: f. 110 – 34 (rankraštis, autografas; parašymo metai nurodyti netikslūs).
- K – kamiene.
- KGi – Simonas Daukantas, XXXIII dainų pluošto dalis, prasidedanti „Kusî giwėnimis“; LNMMB RS: f. 110 – 32; 20r–27v, 34r–38v (rankraštis, autografas).
- KK – Simonas Daukantas, Knygų katalogas; LLTIBR: f. 1 – SD 33 (rankraštis, autografas).
- KRASZEWSKI, IGNACY, 1840: *Wilno od początków jego do roku 1750 1*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego.
- KRUOPAS, JONAS, 1961: „S. Daukanto leksikografiniai darbai“, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 4, 301–317.
- Lepn – Simonas Daukantas, „Theodora Lepner“; LLTIBR: f. 1 – SD 27, *Ma* 158.
- LEPNER, THEODOR, 1744: *Der Preufche Littauer oder Vorftellung der Nahmens=Herleitung, Kind-Tauffen, Hochzeit [...]. [...] Danzig, bey Joh. Heinrich Rudigern*.
- LKR – Simonas Daukantas, Straipsnio apie lietuvių kalbos rašybą fragmentas; LLTIBR: f. 1 – SD 25 (rankraštis, autografas).
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (I–XX, 1941–2002), elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013.
- LPP 1 – *Lietuvių patarlės ir priežodžiai* 1(A–D), parengė Kazys Grigas, Lilija Kudirkienė, Rasa Kašėtienė, Gediminas Radvilas, Dalia Zaikauskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.
- LPP 2 – *Lietuvių patarlės ir priežodžiai* 2(E–J), parengė Giedrė Bufienė, Kazys Grigas, Rasa Kašėtienė, Lilija Kudirkienė, Dalia Zaikauskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.
- LPP 3 – *Lietuvių patarlės ir priežodžiai* 3(K), parengė Vita Džekčioriūtė, Rasa Kašėtienė, Lilija Kudirkienė, Dalia Zaikauskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.
- [m.], [m.?] – momentinis (taisymas).
- Ma – Simonas Daukantas, *Marguminai* (įvairių išrašų ir pastabų įvairiomis kalbomis rinkinys); LLTIBR: f. 1 – SD 27 (rankraštis, autografas).

- MŽ – Kristijonas Gotlybas Milkus, *Littauifch=deutfches und Deutfch=littauifches Wörter=Buch*, Königsberg, 1800. Druck und Verlag der Hartungfchen Hofbuchdruckerey. (Santrumpa MŽlv žymi lietuvių–vokiečių, o MŽvl – vokiečių–lietuvių kalbų dalį.)
- NARUSZEWICZ, ADAM, 1805: *Historja Jana Karola Chodkiewicza, Wojewody Wilenskiego, Hetmana Wielkiego W. X. Lit.*: 1, ed. Tadeusz Mostowski, w Warszawie, w Drukarni N° 646. przy Nowolipiu.
- PaP – Simonas Daukantas: *Pasakas Pãdraus Pagat iszdawimo K. Kan: Czerskî, isz Lotinû kalbôs parguldę Zãmaitiskay M, Zëymys metusî 1824*; apie 1836 m. I pusę; VUB RS: f. 1 – E 73 (rankraštis, autografas; parašymo metai nurodyti netikslūs).
- POTT, AUGUST FRIEDRICH, 1837: *DE LITHUANO–BORUSSICAE IN SLAVICIS LETTICISQUE LINGUIS PRINCIPATU COMMENTATIO*, Halis. Saxonum Formis Gebaveriis.
- Pras – Simonas Daukantas, *PRASMAŲ LOTINŲ KALBŌS, PARASZĘ K. W. MYLE*. Petrapilie. Ispausta pas K. Hintze. 1837.
- Prov1 – Simonas Daukantas, „Proverbia“; LLTIBR: f. 1 – SD 27, Ma 158 pirmoji skiltis.
- Prov2 – Simonas Daukantas, „Proverbia“; LLTIBR: f. 1 – SD 27, Ma 158 antroji skiltis.
- Prover – Simonas Daukantas, „Proverbia“; LLTIBR: f. 1 – SD 27, Ma 156.
- ra – ryškioji (IZ rašybos) atkarpa.
- RPG – Simonas Daukantas, *Rubĩnatio Peluzęs Giwenĩmas ĩszgõlditas ĩsz Teutonû kalbõs i Zãmajtiû pagat 12^{io} is-paudĩmo Ioach. Heinr: Campe*; LLTIBR: f. 1 – SD 24 (rankraštis, nuorašas kita ranka, su paties Daukanto taisymais; antraštė vėliau užrašyta dar kita ranka, taikant vėlesnės Daukanto rašybos ypatybes, galbūt sietina su vėlesniu pateikimu cenzūrai 1846 m.).
- S – Simonas Daukantas, „Samogitia“ (Daukanto vertimas į lietuvių kalbą iš „Alexan. Guagnini, Sauromatia Europea Liber II. Pag. 273. Et sequen.“); LLTIBR: f. 1 – SD 27, Ma 151–155.
- SIARCZYŃSKI, FRANCISZEK, 1828: *Obraz wieku panowania Zygmunta III. Króla Polskiego i Szwedzkiego, zawieraiący opis osób żyjących pod iego panowaniem [...].* Przez Franciszka Siarczyńskiego, Część I. We Lwowie: Drukarza T. Cz. Inst. Bibliot. Im. Ossolins.
- STROCKIS, MINDAUGAS, 2007: *Klasikinių kalbų kirčio žymėjimo įtaka lietuvių kirčio žymėjimui* (daktaro disertacija), Vilnius.
- SUBAČIUS, GIEDRIUS, 1993: „Simono Daukanto Didžiojo lenkų–lietuvių kalbų žodyno naujadarai: individuali žodžių daryba“, *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos* 4. *Liaudis virsta tauta*, Vilnius: Baltoji varnelė, 135–216.
- SUBAČIUS, GIEDRIUS, 2018a: *Simono Daukanto Rygos ortografija (1827–1834)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- SUBAČIUS, GIEDRIUS, 2018b: „Raidės <g> [e] atsiradimas Simono Daukanto tekstuose“, *ALT* 20, 177–208.
- SUBAČIUS, GIEDRIUS, 2019: „Simono Daukanto *Margumynų* rankraščio atkarpų ‘Vocabularium’, ‘Mythologie universelle’ genezė“, *Senoji Lietuvos literatūra* 48, 37–71.

- TKi – Simonas Daukantas, XXXIII dainų pluošto dalis, prasidedanti „Tātuszî kieymelie“; LNMMB RS: f. 110 – 32; 39r–40r (rankraštis, autografas).
- UCHASTKINA, ZOYA VASIL'EVNA, 1962: *A history of Russian hand paper-mills and their watermarks*, ed. John Simon Gabriel Simmons, Hilversum: The Paper Publications Society.
- [v.], [v.?] – vėlesnis (taisymas).
- VANAGIENĖ, BIRUTĖ, 2014: *Šiaurės vakarų žemaičių žodynas. Ylakių, Lenkimų, Mosėdžio, Skuodo, Šačių apylinkių šnektos 1 (A–O)*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- VANAGIENĖ, BIRUTĖ, 2015: *Šiaurės vakarų žemaičių žodynas. Ylakių, Lenkimų, Mosėdžio, Skuodo, Šačių apylinkių šnektos 2 (P–Ž)*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Vert – Simonas Daukantas, Vertikaliai įterptos patarlės; LLTIBR: f. 1 – SD 27, kelios pridurtos patarlės *Ma* 157 ir *Ma* 156 pabaigoje atlikusioje vietoje, taip pat *vertikaliai* įterptos parašėse ir tarp skilčių *Ma* 156, 158, 160, 161, 164, 165 ir 166.
- Voc – Simonas Daukantas, „Vocabularium“; LLTIBR: f. 1 – SD 27, *Ma* 1–4 (rankraštis, autografas).
- WOYCICKI, KAZIMIERZ WŁADYSŁAW, 1830: *Przysłowia narodowe 1*, W Warszawie: Nakładem Hugues et Kermen.
- Zdr – Simonas Daukantas, „Zodrodys toie kningelieie essontiù zodiù“, žr. *Ept* (1838, atskira numeracija 1–42).
- ŽPat – Simonas Daukantas, Žemaitiškos patarlės; LLTIBR: f. 1 – SD 27, *Ma* 163–166 (rankraštis, autografas).
- ŽT2 – Simonas Daukantas, *Žemaičių tautosaka 2. Pasakos, patarlės, mįslės*, par. Kostas Aleksynas, Kazys Grigas ir Leonardas Sauka, Vilnius: Vaga, 1984.
- КЛЕПИКОВ, СОКРАТ АЛЕКСАНДРОВИЧ, 1968: „Штемпели на бумаге русского и иностранного производства XIX–XX вв. (Дополнение к таблице, опубликованной в 1959 г.)“, *Археографический ежегодник за 1966 год*, 116–141.

Giedrius Subačius

SIMONAS DAUKANTAS'S ORTHOGRAPHIC SWITCH
OF PROVERBS IN ST PETERSBURG (ca. 1838–1841)

Summary

Simonas Daukantas (1793–1864) moved to St Petersburg in 1835. Impermanence and competition of variants were typical for his orthography. During the four initial years in that city, Daukantas managed to shape at least two consecutive distinct Lithuanian orthographies of his own: (1) of the Beginning Years in St Petersburg (1835–1836) and (2) of his First Printed Books (ca. the 2nd half of 1836 to 1838). This study analyzes Daukantas's third

period of significant orthographic transformations during his residency in St Petersburg—a prolonged four-year phase of orthographic modifications that can be termed the *Orthographic Switch of Proverbs* (ca. 1838–1841), since the change was best reflected in the draft lists of proverbs. The major orthographic data was collected from Daukantas’s manuscript *Margumynai (Miscellanea*, p. 156–166, LLTIBR: f. 1 – SD 27) and printed book *Abeciela Lįtuwių-Kalnierų ir Žiamajtių Kalbos (The Primer of the Lithuanian Language—of Highlanders and of Lowlanders*, St Petersburg, 1842).

The most significant modifications within the Orthographic Switch of Proverbs were these:

	Orthography of Daukantas’s First Printed Books (ca. second half of 1836 to 1838)	→ Orthographic Switch of Proverbs (ca. first half of 1838 to 1841)
1.	<-ai, -ei> word-final position	→ <-aj, -ej> word-final position
2.	<ù> [o]	→ <ó> [o]
3.	<Ė> [e]	→ <ĕ> [e]
4.	<į> [i, i] word-medial position	→ <y> [i, i] word-medial position
5.	<ai, ei> word-medial position [in great part]	→ <aj, ej> word-medial position [in great part]
6.	<įj> [ei]	→ <ĭj> [ei]
7.	<on> (<ą>) [on, an]	→ <ąn> [on, an]
8.	<-te> infinitive	→ <-tĭ> infinitive

The characteristics of the Orthographic Switch of the Proverbs entailed, on the one hand, a *substitution of characters* (<Ė> → <ĕ>, <įj> → <ĭj>, <ai, ei> → <aj, ej>, <on> → <ą> → <ąn>), and on the other hand—an achievement of a *higher degree of generalization* of orthographic rules, their phonetization and delexicalization (<y> [i, i] in word-medial position was adjusted to <y> [i, i] in the word-final position; analogously, <aj, ej> in word-medial position were attuned to the usage earlier adopted in flexions; graphic realization of the infinitive on <-tĭ> was altered according the use of the letter <Ė> in other positions—to signify the sound [e] of Daukantas’s native Lithuanian Lowland dialect). Also, after the Orthographic Switch of Proverbs the amount of parallel graphic realizations (variants) somewhat decreased.

The end of Orthography of Daukantas’s First Printed Books partially overlapped with the beginning of the Orthographic Switch of Proverbs, since in 1838 some older orthographic features were employed beside the new ones, for instance, <Ė> and <ĭ>, <ù> and <ó>.

After the four years of the Orthographic Switch of Proverbs (ca. 1838–1841) a comparatively stable period of Daukantas's newly shaped spellings followed, the spellings that might be termed Daukantas's Lithuanian Orthography of the Capital City (ca. 1842–1846), since Daukantas conjured up his creation as the Lithuanian orthography of St Petersburg (this latter period, however, is not covered in this study).

GIEDRIUS SUBAČIUS
*Department of Polish, Russian and Lithuanian
University of Illinois at Chicago
601 S. Morgan St.
Chicago IL 60607, U.S.A.
el. p.: subacius@uic.edu*

Gauta 2020 m. rugpjūčio 10 d.

*XIX amžiaus istorijos skyrius
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius, Lietuva*